استاد زیار

د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری

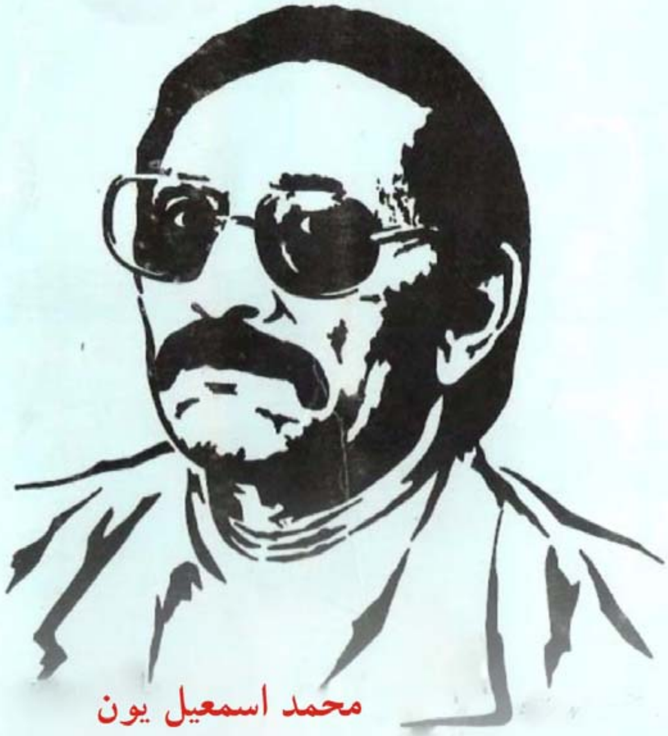

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

aghalibrary.com

استاد زیار
د پښتنې فرهنګ یو ځلاند ستوری

لیکوال

محمد اسمعیل یون

Download From: aghalibrary.com

ډالۍ

پخپله استاد زیارته
چې د پښتنې مینې راکښون یې زما په
زړه کې د دغه اثر د کښلو هیله وروزله.

Download From: aghalibrary.com

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۸ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۷)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۷)
کمپوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

نيوليک

سرليک	مخ
ددې اثر دويم چاپ	۱
سريزه	۳
ژوندليک	۷
ژورناليست زيار	۲۱
شاعر زيار	۲۹
څېړنيال زيار	۵۸
کره کتونکی زيار	۸۰
داستان ليکونی زيار	۸۸
ژبپوهاند زيار	۹۹
ځانګړې ژبنې چاپي او ناچاپي اثار	۱۱۳
ژباړونکی زيار	۱۳۷
يادښت (سريزه) ليکونکی زيار	۱۴۹
راډيويي مرکې	۱۵۸
تر هېواده د باندې	۱۵۹
يادونه (مرکه)	۱۲۲
ځانپېښنې	۱۸۳
اخځونه	۲۰۰
د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۲۱۷

ددې اثر دویم چاپ

دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی، ما د خپل تحصیل په بهیر کې لیکلی دی. زه د پوهنځي د لومړي ټولګي محصل وم، چې دا کار مې پیل او تر څلورم ټولګي (۱۳۷۰ل کال) پورې مې بشپړ کړ، هغه وخت په کابل کې کتابتونو او ځینو نورو اخځونو ته لاسرسی څه ناڅه اسانه و، نو ځکه ما وکړای شول ګڼ شمېر اړتیا وړ مواد پیدا کړم. که هغه مهال مې دا کار نه وای کړی، نو په دې اثر کې، چې د کومو اخځونو یادونه شوې، تر جګړو وروسته یې پیدا کول ناشوني وو. ددې کتاب هر څپرکی چې ما بشپړاوه، نو استاد زیار ته مې د بیا کتنې او تدقیق لپاره سپاره، هغه په کې زیاتون او سمون راوسته او په پای کې ترې دغه اثر جوړ شو. کله چې څوک دا اثر لولي، نو لیکنې سبک کې به یې، د استاد زیار د ژبني سبک سیوری څه ناڅه حس کړي، ددې علت دا و، چې ددې اثر د کتنې پر وخت زیار صیب په کې ځینې کلمې اړولې را اړولې دي.

دا اثر بیا وروسته پر ۱۳۷۲ل کال په لاهور کې چاپ شو. ددې کتاب له لیکلو بیا تراوسه (۱۳۸۷ل کال وروستی میاشت) پورې، نږدې شل کاله تېرېږي، د شلو کلونو په بهیر کې استاد زیار ګڼ شمېر نور اثار هم لیکلي، لکه پښتو سیندګی، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پښتو لیکلارښود او ځینې نور څېړنیز او تخلیقي آثار، دغه راز د استاد نورې ګڼ شمېر لیکنې هم په چاپي او برېښنايي خپرونو کې خپرې شوي دي، چې ددې کتاب د دویم چاپ پر وخت پر هغو بحث او بیا دلته ددې بحث ځایونه ماته شوني نه وه، نو ځکه مې د دې کتاب د تېر شلکلن تاریخي اصالت له

مخې، په خپله بڼه د هغه بيا چاپ مناسب وګاڼه. زه دا يادښت نور نه غځوم، يوازې دومره يادونه کوم، چې ځوان ليکوال بايد د خپلو مخورو او محسنو ليکوالو زيات قدر وکړي او که غواړي د هغو په باب څه وليکي، نو ښه به دا وي، چې د هغوی د ژوند پر مهال، پر هغوی څه وليکي، ددې ډول ليکنو ګټه داده، چې يو خو به زموږ مشران پر ژوندوني، خپل قدر او ارزښت ووينې او بله دا چې دا ډول ليکنه يا ليکنې به له خپل نظره تېرې کړي، د نيمګړتياوو او غلطيو مخه به يې ونيسي او تېروتنې به يې په خپله سمې کړي.

د مړو ستاينې د زړې عنعنې د بدلانه، د ژوندي ستاينې د نوي دود د پيل په هيله.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعيل يون

ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ

کابل- افغانستان

د ۱۳۸۷ل کال د سلواغې، ۲۲مه

سریزه

د خوشال قدر که اوس پر هېڅ‌ چا نه شته
پس له مرګه به یې یاد کا ډېر عالم

نن راته د هغه چا د احساس تاو قلم په ګوتو کې راکړی، چې ډېر کلونه د مخه ورسره په نا اشنایۍ کې اشنا وم، زه لا کوچنی وم، چې د هغه نوم مې اورېدلی و. خلکو به یې ډېره ستاینه کوله. له همغه مهاله مې په زړه کې د هغه مینې او پښتني ولولو ځای نیولی و. په زړه کې به مې دا هیله څو ځلې د خیال او خوب په شان وګرځېده، چې ګوندې داسې وخت راشي چې استاد زیار مې ښوونکی شي او د هغه له اورنیو پښتني ولولو څخه مې زړه تودوخه او فکر روښانتیا ومومي.

ډېر وخت تېر شوی و، خو هیله مې لا نه وه زړه شوې. یو وخت ما په خوشال خان لېسه کې زده کړه کوله، له شعر او ادبیاتو سره مې زیاته مینه پیدا شوې وه، کله کله به زه هم هغو فرهنګي ځانګو، چې ادبي غونډې او مشاعرې یې جوړولې، خبرولم.

یوه ورځ د افغانستان د لیکوالو انجمن له خوا د کره کتنې یوه غونډه جوړه شوې وه او د یوه شاعر پر شعرونو خبرې کېدلې. زه هم هلته تللی وم، له نېکه مرغه مې هلته استاد زیار هم ولید، چې له بهر څخه تر یو اوږده سفر وروسته تازه راغلی و، دده عالمانه لوښې او کمینې زما هیله لا پیاوړې کړه.

څو ورځې وروسته مې ورسره د ليکوالو انجمن د ځوانو شاعرانو او ليکوالو په کانون کې بيا وکتل، دا ځل ورسره پوره بلد شوم. خپله پته يې ماته راکړه، بيا نو زه ادبياتو پوهنځي ته ډېر ورتللم او خپلې ليکنې او شعرونه به مې وراوړل او ده به په ډېره سړه سينه راته اصلاح کول. زما هيله خو پوره شوې وه، ځکه چې هغه زما ښوونکی شوی و، يو ډېر خوږ او مهربانه ښوونکی.

خو زما هيلې هغه وخت لا پسې د خوښۍ په اوبو ولامبل چې زه د ژبو او ادبياتو پوهنځي محصل شوم، لومړی ټولګی و او لومړی ساعت، کله چې ټولګي ته ننوتم، پر يوې څوکۍ کېناستم، څو شېبې لا نه وې تېرې شوې، چې استاد زيار ټولګي ته راننوت او تر پېژندګلوۍ وروسته يې پر لوست پيل وکړ.

اوس نو چې زما هيله پوره شوې ده، پرځای بولم، چې د دغه پياوړي استاد د ژوند په باب د خپل توان په کچه يو څه وليکم. سره له دې چې دا کار بايد هغه ليکوال او څېړونکي کړی وای چې د ځواکمن قلم خاوند وای، خو هغه څه چې د استاد پر ما حق دی، بايد ادا يې کړم. سره له دې چې دا کار زما لپاره ډېر ګران دی او نه شم کولای څنګه چې ښايي، د استاد د ژوند او اثارو د څرنګوالي په باب وړنده معلومات وړاندې کړم او د هغه پر ټولو ادبي، هنري او علمي کارونو باندې په ټول ټال او کره ډول خپل ځان او نور خبر کړم.

زه دا کار ددې لپاره سرته رسوم، يو دا چې د استاد حق مې ادا کړی وي او بل دا چې تراوسه پورې پرته له (استثناتو) په پښتو ادب، فرهنګ او زموږ په ټولنه کې دا خبره باب ده، چې په ژوندوني د شاعر،

ادیب او هنرمند درناوی نه شته. هغه د افغان سید جمال الدین خبره چې وایي: ((په شرق کې ادیب د ژوند پر وخت مړ دی او تر مرګه وروسته ژوندی کېږي)). ښې پرځای خبره ده (دوکتور عبدالحکیم طبیبي: تلاش های سیاسی سید جمال الدین افغان، **۱۳۵۵**ل کال ۲۰ مخ).

زما موخه داده، چې د یوه شاعر یا لیکوال د ژوند په لړ کې د هغه پر اثارو لیکنه او د هغه پر ژوند لیکنه به له څو اړخونو ښه غوره او مثبته پرېوځي.

یو دا چې شاعر یا لیکوال او یا هنرمند به په ژوندوني د خپل کار ثمره په خپلو سترګو ویني، دویم دا چې لیکوال به د خپلې دغې ثمرې د لیدلو په پایله کې لا نور هم ددې زغم او ځواک پیدا کړي، چې خپلې پنځونې او نوښتونه لا پسې زیات کړي، درېیم دا چې موږ به د لیکوال او هنرمند حق ادا کړی وي او څلورم دا چې موږ به په څېړنو او لیکنو کې له تېروتنو سره مخامخ نه شو او که مخامخ هم شو، هغه به ډېرې کمې وي.

خو اوس دا خبره باب ده، چې کله شاعر یا لیکوال له نړۍ څخه سترګې پټې کړي، بیا ټول د قلمونو څوکې تېرې کړي او متې راونغاړي او تر هغه چې یې له لاسه کېږي، زړونه تش کړي او داسې شیان ولیکي، چې ارواښاد په ګور کې نا ارامه کړي.

په ځینو ځایو کې خو لا داسې هم لیدل شوي دي، چې د یوه شاعر یا لیکوال د ژوند او مرګ نېټې د معلومولو په باب کتابونه لیکل شوي،

رسالې کښل شوي، خو بيا هم په بشپړ او جوت ډول د هغه د ژوند يا مرګ نېټه نه ده زباته ((ثابته)) شوې.

په دې توګه به ښه دا وي، چې په خپله د ليکوال په ژوندوني د هغه د ژوند او اثارو په باب څه وليکل شي او د تېروتنو پر وخت په خپله له هغه څخه مرسته وغوښتل شي. بيا به نو ددې اړتيا نه وي، چې يوازې د يوه شاعر يا ليکوال د ژوند او مرګ نېټې د جوتيا لپاره کتابونه او رسالې وليکو. بېخرته غونډې پرې جوړې کړو او له دې سره سره پرې بېځايه لګښتونه وکړو.

دا زما لومړنی کار دی، چې ښايي نيمګړتياوې به ولري، خو زما هيله دا ده، چې نور ليکوال په دې برخه کې په پوره ځيرتيا کار وکړي او د خپلو مشرانو او نوښتګرو ليکوالو حق ادا کړي. زه په دې ليکنه کې د استاد زيار د ژوند او اثارو په باب غږېږم، هيله ده، هغه څه چې مې راټول کړي دي، څه ناڅه د استاد له اندو ژوند سره سمون ولرلای شي.

په پښتنه مينه

اسمعيل يون

د ژبو او ادبياتو پوهنځي محصل

۱۳۶۸ل کال، پسرلی

ژوند لیک

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار د عجب ګل زوی پر ۱۳۱۴ل کال د سپین غر د مزینې رود پر غاړه د اخون کلي په یوه بېکوره او بې ځمکه بزګره کورنۍ کې وزېږېد. د ښوونځي په دریم ټولګي کې یې د یوازینې ګټندوی پلار سیوری له سره پرېوت. پاتې درې ټولګي یې له کوچاني ببوزله ژوند سره د یو بل په مزدورۍ پای ته ورسول. تر څلور کلنې خوارۍ مزدورۍ وروسته ورته د کابل د لیلیه ښوونځي چانس برابر شو، له ۱۳۳۵ تر ۱۳۳۲ کال یې د زده کړې ترڅنګ د هلمند په ناوه کې کار کوه.

پر ۱۳۳۷ کال یې دولس کلنې زده کړې پای ته ورسولې او پر ۱۳۳۸ کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کې پر زده کړه بوخت شو. پر ۱۳۴۱ل کال یې له دغې څانګې څخه لیسانس واخیست او د همدغه پوهنځي په کدر کې پر تدریس او ژبنیو څېړنو بوخت شو.

پنځه کاله یې د هېواد په غرو، رغو، ځنګلو، میرو، کلیو او باندو کې د ۱۴ ژوندیو او نیم ژوندیو ژبو ۱۰۴ ټوکه ګړدودي څېړنې ترسره کړې. بیا سویس ته واستول شو او هلته یې د ((برن)) پوهنتون د ژبپوهنې، ادب پوهنې او ګړپوهنې په څانګه کې د

علومو دوکتورا واخیسته. پر **۱۳۵۱**ل کال یې هېواد ته له راستنېدو سره خپلې استادۍ ته دوام ورکړ او ترڅنګه یې د څانګې **۲** میاشتنۍ مجله (وږمه) وچلوله.

پر **۱۳۵۷**ل کال ورته د استادۍ ترڅنګ د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز ریاست دنده ورترغاړې شوه. څه مهال وروسته زنداني شو. بیا یې د سولې او پیوستون د سازمان د رئیس او مرستیال په توګه دنده ترسره کړه. څلور کاله د ژبو او ادبیاتو پوهنځي رئیس پاتې شو. بیا یې د المان په هومبولت پوهنتون کې د مېلمه استاد په توګه د افغانستان پوهنې د تدریس دنده پرمخ یوړه او د **۱۳۶۵**ل کال له مني راهیسې بیا د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانګه کې د ژبپوهنې او ادب پوهنې پر تدریس بوخت شو.

دوکتور زیار له ننه اووه ویشت کاله دمخه واده کړی دی، یو زوی او یوه لور لري. زوی یې په المان کې د لوړو ریاضیاتو او لور یې دلته د طب په څانګه کې زده کړه کوي او مېرمن یې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د الماني څانګې استاده ده.

استاد زیار یو ډېر کاري او څو اړخیز انسان دی. کله چې د ده د ژوند پاڼې اړوو را اړوو، ان له وړکینې څخه یې څو څو کاره پرمخ وړي دي، هم به یې له ځمکوالو سره مزدوري کوله او هم به یې ورسره د ښوونځي او جومات زده کړه غبرګه پرمخ وړله. لو او لور او نورې راز راز موسمي خوارۍ او ورځ مزدورۍ خو یې په هره توګه د زیار کښې لوښې نه بېلېدونکی توک و. د منځنیو زده کړو په دوره

کې یې دغې بوختیا بیا نوې بڼه ومونده. د تعلیمي کال په بهیر کې یې د شعر لیکنې او ژباړنې له لارې مطبوعاتي فعالیت کاوه.
د ورزش په برخه کې له اووم ټولګي څخه د بېلابېلو ورزشي ډولونو لېوال و او د باسکټبال په توګه د کابل او ان د برن پوهنتون د اړوندې لوبډلې (ټیم) رسمي غړی پاتې شوی دی. د ښوونځي په رخصتیو کې ددې پرځای چې کلي ته ستون شي او له خپلې کورنۍ سره په ارامه واوسېږي، د هېواد په ځینو پروژو، لکه د هلمند وادي په هغه کې پر کار بوخت شوی او په ګټلو پیسو یې هم د خپل تعلیمي ژوند جیب خرڅ برابر کړی او هم یې له خپلې بېوزلې کورنۍ سره مرسته کړې ده.
د پوهنتون په دوره کې یې لږ تر لږه شپږ ډوله بوختیاوې (مصروفیتونه) پرمخ وړل. د هېواد د ورځپاڼې خبریال، د اصلاح، انیس، ژوندون، عرفان او پوهنې او د مرکز او ولایاتو د خپرونو قلمي همکار، د پوهنې مطبعې مصحح، د رحمان بابا، بیهقي ښوونځي او پښتو کورسونو حق الزحمه یي ښوونکی، د پوهنځي د پښتو مجلې (وږمې)) مرستیال، د پوهنتون د باسکټبال د ټیم غړی، په کابل کې د مصر سفارت د عربي کورس شاګرد او د ثقیله ورزش د کلوپ غړی او داسې نور.
استاد زیار په دې ګروهه دی، چې ژوند د زمانې د بهیر پر وړاندې ډېر لنډ او تنګ دی او هغه څه چې یو انسان یې باید په خپله ژوند کې ترسره کړي، نه ترسره کېږي، نو له همدې کبله تل په تلوار او منډو رامنډو کې دی او نه غواړي د ژوند یوه شېبه خوشې

تېره کړي. هېڅکله یې په یاد نه دي، چې د زینې پوړۍ یې یو په بل پسې تر پښو لاندې کړې وي، بلکې تل یې کله یوه او کله دوه په منځ کې پرې ایښې دي. پلی تګ یې له نورو سره تو پیر لري. پر پلیو لارو هم، چې هر څومره ګڼه ګوڼه وي، د شتې غونډې خپله لاره باسي او له ټولې پاملرنې سره سره یې له یو بل سره ټکر هم راځي، همداسې یې بایسکل څغلول او موټرسایکل چلول هم درواخله.

په ژبنیو څېړنو کې یې پوره څلور کاله له دغو دوه ارابه یي وسیلو څخه تر وروستي برید ه کار اخیستی او ډېر یې ژوبل کړی هم دی. له همدې کبله یې موټر اخیستو ته مېړمن نه پرېږدي. له دې ټولو منډو رامنډو او بېړندویۍ سره بیا هم یو روغتیایي او ډلې او مهالوېشې ژوند ون لري او دا هم په دې موخه چې وخت یې هسې خوشې له لاسه ونه وځي. خوب و خوراک، کار، ورزش او هوساینه هر څه یې پر مهالوېش برابر دي.

په الکولي څښاک، ځکاک، توندو، تورشو خوراکونو او نورو ناوړو عادتونو، نه خپل اقتصاد ویجاړوي او نه روغتیا. په ټولیز (ګُلي) ډول یې ساده ژوند خوښ دی، خو دومره هم نه چې څوک ورته ساده ووایي. سهارنی کړاو (جمناستیک) او تشناب تر وسې وسې، که پر کور وي که پر بیدیا، نه قضا کوي.

شعر او شاعري او نور زبرندویه فعالیت یې له هوساییزو (تفریحي) بوختیاوو څخه ګڼل کېږي، د سفر او ان د ناروغۍ د وخت بوختیا یې همدا ده. د یادښت کتابچه یې خو ټول عمر ملګرې ده.

استاد زیار له اوډلي، بیړندویه، ترور، خوځندویه (ډینامیک) او دودیال (اخلاقي) ژوند دود سره یو سرکښ، سرغړانده او ناړامه خوی خصلت لري او له هر راز دودیزو او ټولنیزو بندیزونو او اجبارونو سره نه پخلاکېدونکی دی. کله چې استاد زیار ته جوته شي، چې په یوه خبره کې د حق پر خوا دی، د دوست و دښمن ورم و پند او زور زاري پرې څه اغېزه نه لري. په سپین ویلو او ګوتې نیولو کې نه ډار پېژني او نه لورو و پاس اوزړه سوی او هغه هم زیاتره بیا د خپلو نژدې اړوندانو او دوستانو پر وړاندې. استاد زیار له ټول کلکوالي، ناړاموالي او انتقادي او انتقامي لوښې سره سره بیا هم د لوی زغم او سپېڅلي احساس څښتن او په دوستۍ او اشنایۍ کې ډېر ټینګ دی.

له مېرمنې، زوی او لور سره که څه هم په ټولو چارو کې مرستندوی دی، خو بیا هم ترې دومره خوشاله نه برېښي، ځکه په بدل کې ترې دا سترګې لري، چې هغوی هم دده اوډلی بېړندویه ژوند دود ومني، د ساري په توګه یې مېرمن د کور په اوډون، سمون، پاک کارۍ او لوښو پرېوللو کې د مرستې پاسلنه پرځان نه اخلي او هغه یې زیاتره د سپېڅلتیایي او اوډلي لوښې او آر (اصل) یوه برخه بولي.

ان تر دې چې د نوي ازاد پښتو شعر او په ځانګړي ډول بیا د پښتو د لیکنې معیار لپاره د استاد زیار دا شل کلنې پرله پسې هلې ځلې یوازې دده له پښتونولۍ یا ځانګوالۍ څخه نه، بلکې

زیاتره د ده له اوډوني او ډیناميکي لوښې څخه سرچینه اخلي، دی وایي:

((هغه بې شمېره ځیلونه (وراینتونه) یا ګړدودونه، چې په ګړنۍ (ګفتاري) پښتو کې دود لري، باید په لیکنۍ پښتو کې یووالی او کره والی ومومي. یا په بله وینا- جوړښتي او ګرامري وراینتونه توحید کړ شي او لغوي واریننتونه تکثیر کړ شي. په بله وینا خولې ډېرې او بې شمېره دي او کنټرول یې ناشونی، څه چې یو بې سرو بوله کار دی، مګر قلمونه هغومره ډېر نه دي، چې کنټرول نه شي)).

دی لکه څنګه چې د ټولو پښتنو ټبرونو لپاره د یوه ملي یووالي یا (ملیت) په بله وینا د یوه لوړ ټولنیز پرمختګ او بشپړتیا غوښتونکی دی. دغسې د لیکني ژبیووالي لپاره هم ټینګار کوي او څنګه چې لومړی موخه د یو واریز (اوښتون) له لارې کېدونکې ده، دغسې دغه ژبنۍ بشپړتیا هم یوې اګاهانه او تینګر هاند او هڅې ته اړتیا لري.

د استاد دا خبره، چې ټولنیزه بشپړتیا او ژبنۍ بشپړتیا سره یو له بله نه شلېدونکي بهیرونه دي، یوه پرځای او په نوي علمي نړۍ لید کره شوې خبره ده. د نړۍ نورې یادې ژبې، لکه (انګلیسي، الماني، پرانسي، یا روسي هغه مهال معیاري بڼې پیدا کړې، چې بېلابېلو ټبرنیو او فیوډالي ډلو ټپلو یې پانګوالي اړیکو ته لوړتیا موندلې ده، یا په بله وینا (ملت) ته رسېدلی دي. استاد زیار پر دې ټینګار کوي، چې (له ټولنیز- اقتصادي انقلاب سره باید فرهنګي انقلاب هم له یاده ونه ایستل شي او ژبه خو د دواړو بیخبنایي- مخبنایي

جوړښتونو یو ګډ آر او اړیکی بلل کېږي (د استاد زیار ژوند لیک چې د اکبر کرګر له خوا د استاد زیار د زېږېدنې د پنځوسمې کالیزې په غونډه کې اورول شوی و).

استاد زیار تر اوسه ۱۳۷۰ پورې ۳۰ کاله د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او په علومو اکاډمی کې اکاډیمیک خدمت کړی دی. د سویس له برن پوهنتون څخه یې د ژبپوهنې، ادبپوهنې او وګړپوهنې لومړۍ درجه دوکتورا اخیستې ده. په انګلیسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونو هندو اروپایي ژبو هېږي.

استاد زیار د ښوونځي له نهم ټولګي ۱۳۳۴ راهیسې د شاعرۍ او لیکوالۍ ډګر ته راوتلی دی، د ټولو ادبي، علمي او تحقیقي اثارو شمېر یې ۱۳۰ ټوکو (کتابونو) او ۱۱۰۰ لیکنو ته رسېږي. په دې کې د ګڼو علمي، تحقیقي لیکنو ترڅنګ هغه ژورنالستیکي لیکنې هم راځي چې له ۱۳۳۸ کال راهیسې یې د هېواد، ننګرهار، وړانګې، اصلاح او د ثور انقلاب حقیقت (پیام) ورځپاڼو او د پوهنې مجلې د خبریال او د هېواد د نورو ټولو مهالنیو خپرونو او راډیو تلویزیون د همکار په توګه د هېواد په دننه او بهر کې په پښتو، دري، انګریزي او الماني ژبو خپرې کړې دي. د پوهاند زیار ادبي، علمي او تحقیقي اثار په لاندې ډول دي:

۱- نومترنګونه یا اسمي ترکیبونه، په الماني ژبه د سویس د برن پوهنتون د ۱۹۷۴ کال خپرونه.

۲- پښتو پښویه (ګرامر) د کابل پوهنتون د ۱۳۶۲ کال خپرونه.

۳- پښتو لیکلار د ننگرهار د بایزید روښان پوهنتون د ۱۳۶۰ کال خپرونه.

۵- زنداني نغمې، د چاپ او خپرونې د دولتي کومبټې د **۱۳۵۹** کال خپرونه.

۶- سوزونه او سازونه (د شعرونو غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومبټې د ریاست د **۱۳۶۴** کال خپرونه.

۷- اور او وینې (د شعرونو غونډ) د چاپ او خپرونې د دولتي کومبټې د خپرونو ریاست د **۱۳۶۵** کال خپرونه.

۸- وینه او مینه (د شعرونو غونډ) د ملي دفاع وزارت د ۱۳۶۰ کال خپرونه.

۹- نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی، د کابل پوهنتون گستنر چاپ، **۱۳۶۳** کال.

۱۰- پښتانه او ورونه ملیتونه (ژباړه) د چاپ او خپرونې دولتي کومبټې د **۱۳۶۶**ل کال خپرونه.

۱۱- مینه د زړه په وینه (رومان) تر چاپ لاندې.

۱۲- اندو ژوند (شعري طرحې او څلوریزې) د سرحدونو چارو وزارت د **۱۳۶۸**ل کال خپرونه.

۱۳- پښتو - دري فرهنگ تر چاپ لاندې.

۱۴- گلکڅونه (شعري غونډ) د افغانستان د لیکوالو د انجمن د **۱۳۶۷**ل کال خپرونه.

۱۵- الماني - پښتو فرهنگ - د برلین پوهنتون په غوښتنه د **۱۳۶۷**ل کال خپرونه.

۱۶- د پښتو الماني ژباړيز پرابلمونه (په الماني) ناچاپ.

۱۷- افغان- شوروي فرهنګي اړيکي، په دوستي مجله کې يې برخه برخه چاپ شوې ده.

۱۸- سپين غر (شعري غونډ) ناچاپ.

۱۹- کارپوهه (ارګولوژي) برخه برخه په فولکور مجله کې خپره شوې ده.

۲۰- ټولنوال رياليزم برخه برخه په هنر او ژوندون مجلو کې خپور شوی دی.

۲۱- پښتو ګړدودونه (لهجې) په وړمې مجله کې چاپ شوي دي.

۲۲- پښتو آر پوهه (اتمولوژي) تر ((ژ)) پورې په وړمه مجله کې خپره شوې ده.

۲۳- پښتو بدلمېچ يا پښتو شعر څنګه جوړېږي؟ د اطلاعاتو او کلتور وزارت د ۱۳۲۹ ل کال خپرونه.

۲۴- ليکونه (په پښتو- دري- انګليسي او الماني) ناچاپ.

۲۵- ځان پېښې (په پښتو- دري- انګليسي او الماني) ناچاپ.

۲۶- د هېواد پر ۱۴ ژبو (پښتو-دري، اوزبکي، ترکمني، بلوڅي، براهوي، واخي، پشه يي، پاراسوني، کتي ((نورستاني))، ګوجرو ((ګجراتي))، تيرو ((تيراهي))، شغني، کشمونډي ۱۰۴ ټوکه ګړدودودي (لهجوي) خبرنې، چې د سويس د ملي فونډ له خوا د يونسکو په سپارښتنه، د افغانستان (د ژبپوهنې اتلس) په نامه په برن پوهنتون کې تر کار لاندې دي.

۲۷- پښتو ، دري، پشه يي فولکوري څېړنې.

۲۸- تر ۱۱۰۰ زیاتې علمي، ادبي، تحقیقي او ژورنالیستیکي لیکنې یې په پښتو، دري، انګلیسي او الماني، تر هېواد دننه او د باندې خپرې شوي دي. دغه راز یې یو لړ ادبي اثار د شوروي اتحاد په څو ژبو او مجاري، الماني، انګلیسي، بلغاریایي او داسې نورو ژبو اړول شوي او په اړوندو هېوادو کې خپاره شوي دي.

د اثارو ټول شمېر یې له مقالو پرته:

_ ادبي ۱۰ اثره.

_ علمي ۱۲ اثره.

_ تحقیقي ۱۰۴ اثره.

_ مجموعي ۱۳۰ اثره.

(ژوندون مجله، ۱۳۶۷ کال د میزان او عقرب ګڼه).

استاد زیار د پورتنیو یاد شوو اثارو په درلودلو سره په ټول هېواد کې تر ټولو لوړ ملي ریکارډ ټینګ کړی دی. استاد د هېواد په نویو او زړو ژبو کې پوره تخصص لري. استاد د اروپایي او بین المللي ژبپوهانو د ټولنې، د کابل پوهنتون او د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د علمي شوراګانو او د علومو اکاډمۍ د ژبنیو او ادبي علومو د انسجام د کومېټې غړی دی او د علامه سید جمال الدین افغان د فرهنګي ټولنې مشر هم دی.

همدارنګه استاد زیار په ګڼو ملي او بین المللي علمي او سیاسي غونډو کې ګډون کړی او لیکنې او ویناوې یې په کې اورولې دي.

دا و د استاد زیار د اندو ژوند لنډ جاج. په دې ډول استاد زیار له زیاتو ناخوالو سره سره په خپل کارو زیار او هاند وهڅې نن دې ځای

تـه رارسـېدلی دی، چې هېڅکلـه يـې پښـتانه او پښـتانه ليکـوال او ادیبان نه شي هېرولای.

استاد زيار ډېرې ليکنې کړې دي، د ژبې او ادب په هره برخه کې يې هر هر څه ليکلي دي، زيار يې کښلی دی، منډې يې وهلې دي، ستړی شـوی او د پښـتو ادب او پښـتني فرهنګ هـرې برخې تـه يـې يـو څـه ورکړي دي. فکر کوم، دی په خپل ټول عمر کې ډېر کم وخت او کـه پـه زغرده وو ايو يوه ګړۍ هم بې قلمه او بې کاغذه نه دی پـاتې شـوی، خـو دا ټول يې د چا لپاره او د څه لپاره؟ ځواب يې روښانه دی، چې دا هر څه يې د خپلې ژبې، ادب، فرهنګ او خپلو وګړو لپاره کړي دي.

زيار د خپل ژوند زياته برخه د خپلو خلکو ادبياتو ته ورکړې ده، دی وايي:

((ليکنه زما د ژونـد نـه جلاکېدونکی ټوک دی، لـه هغې راهيسـې چې خپل ښي او کيڼ لاس مې پېژندلی دی، زه ليکنه کوم او ليکنه مې د ژوند ملګرې شوې ده)).

يو ليکوال دده په باب ليکي:((زه استاد زيار د يو پرکاره خو دقيق ليکوال او محقق په توګه پېژنم. دی چې هر څه ليکي، په ژوره توګه يې ليکي، ښـه يـې ليکـي، ښـکلی يـې ليکي او لـه يـوه ژور احسـاس او پښتني احساس سره يې ورانديې کوي، دده هڅه په دې کې ده، چې پـه ليکنه کې د اړوندې موضوع ټولې پوښتنې او اړوي او نه پرېږدي، چې لوستونکی په تياره کې پاتې شي(د نورمحمد سهيم مقالـه، د اسـتاد زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپ).

د هند یو لیکوال ((سادهن مکرجي)) د خپل کتاب ((افغانستان زوال سی عروج تک))، چې پر ۱۹۸۴م کال د هند په نوي ډهلي کې چاپ شوی دی. په ۱۲۲ مخ کې د پوهاند زیار یادونه کوي او هغه د پښتو یو ستر عالم بولي. همدارنګه په ((تاریخ نوین افغانستان)) کې هم د یوه ستر فرهنګي او ټولنیز شخصیت په نامه یاد شوی دی، نو باید د داسې ستر انسان درناوی وشي او په درنه سترګه ورته وکتل شي، چې د خپل زړه په وینو خپل فرهنګ او ادب ته د زماني له ناخوالو سره سره کار کوي او پرمخ ځي. لکه څنګه چې د استاد زیار له لنډ نوم (تخلص) څخه څرګندېږي، دی یو زیارکښ انسان دی، له همدې امله خو یې نن تر دې ځایه ځان رارسولی دی او پر موږ پښتو مینانو باندې یې د احسان سیوری پروت دی. زه دلته د استاد په باب له زیاتو خبرو تېرېږم، ځکه که هر څو مره خبرې ورباندې وکړم، بیا به هم کمې وي. هغه د شاعر خبره دلته سمه راځي چې وایي:

کتاب وصف ترا آب بحر کافی نیست
که ترکنم سر انګشت و صفحه بشمارم

او یا دا پښتو لنډۍ:

ستا د ښایست ګلونه ډېر دي
ځولۍ مې تنګه زه به کوم کوم ټولومه

تر دې وروسته راځو، د پوهاند زیار لیکوالۍ، اثارو او دده اثارو څرنګوالي ته.

لکه څنګه چې دمخه مو وویل، پوهاند زیار د خپلې لیکوالۍ له پیل نه، یانې له هغه وخت نه، چې دی لا پنځلس کلن و، بیا تر ننه پورې

د ادبیاتو په بېلابېلو برخو کې یې خپل قلم ازمویلی او د پښتو ادب په بڼ په هر ګوټ کې یې زرغون نیالګي ایښي دي. د یوه لیکوال خبره ده چې وايي:

((استاد زیار د خپلې هغې مینې له مخې چې د خپل فرهنګ له غوړېدا او سمسورتیا سره یې لري، د پوهې او ادب هېڅ یوه خوا بې برخې نه ده پرېښې او د هغې هر نیالګی یې د زړه په وینو خړوب کړی دی، روزلی یې دی، پاللی یې دی او ثمر ته یې د رسېدو په هیله پر خپل ځان باندې کړاوونه ګاللي دي او اوس هم لګیا دی، کړاوونه ګالي، پر ځان سختۍ تېروي او بې خوبۍ زغمي، چې په دې توګه دغه نیالګی زموږ راتلونکو پښتونو (نسلونو) ته له خوږو او په زړه پورې مېوو سره وسپاري)).

لکه څنګه چې ښکاره ده، استاد زیار د ژبې، ادب او فرهنګ په بېلابېلو برخو کې ډېر ګټور او ارزښتمن کارونه کړي دي. نو که موږ اوس د استاد ټولې لیکنې او اثار په ځیر سره وګورو، ویې څېړو او مطالعه یې کړو، نو د هغو څرنګوالی او شننه به موږ ته استاد زیار په لاندې نومونو راوپېژني:

۱-ژورنالیست زیار ۲- شاعر زیار ۳- څېړنیال زیار ۴- کره کتونکی زیار –۵- داستان لیکونکی زیار ۶- ژبپوهاند زیار ۷- ژباړونکی زیار.

دا ډلبندي ما له خپل فکره کړې ده، ښایي نور یې پر نورو برخو ووېشي، خو له دې سره سره بیا هم د استاد نورې لیکنې شته، چې د څرنګوالي له مخې د استاد په پورتنیو نومونو کې نه راځي، خو په

ټولیز (عمومي) ډول يې زياتې ليکنې په پورتني نومونو کې په يوه نه يوه کې راځي.

ژورنالیست زیار

استاد زیار د خپلې وینا له مخې لومړی ژورنالیستیکي کارونه پرمخ وړل او ژورنالیستیکي لیکنې به یې کولې، هغه هم په ډېره زیاته کچه. دې کار بېلابېل لاملونه (عوامل) درلودل، یو دا چې استاد زیار د هغه وخت د ځینو لیکوالو، چې دا کارونه یې پرمخ وړل، تر اغېزې لاندې و او بل دا چې د خپلو اقتصادي ستونزو له کبله دې ته اړ و، چې له ورځپاڼو سره همکاري وکړي، د هغوی د خوښې مطالب وربرابر کړي او ورسره ورسره خپله پښتني مینه خړوبه کړي.

یوه بله د یادولو وړ خبره داده، چې پر یوه مهال د ژورنالیستیکي لیکنو ترڅنګه د ده شعرونه هم چاپېدل او له راډیو خپرېدل او ځینې لا تر ژورنالیستیکي لیکنو د مخه چاپ شوي دي، یانې استاد زیار مخکې تر هغه چې ژورنالیست شي، شاعر و، خو اصلي خبره چې موږ ورباندې ټینګار کوو، هغه داده چې استاد زیار له **۱۳۳۵** کال راهیسې د هېواد اخبار او مجلو ته بې کچه ژورنالیستیکي مطالب کښلي او تیار کړي دي او له ۱۳۳۸ کال څخه یې د (هېواد) د ورځپاڼې د لومړي خبریال په توګه دنده ترسره کړې ده.

استاد زیار پر **۱۳۳۵** - **۱۳۴۵** کلونو له انیس ورځپاڼې سره قلمي همکاري لرله او همدارنګه به یې اصلاح ورځپاڼې ته مطالب برابرول. له ۱۳۳۷ - ۱۳۴۳ کلونو پورې د عرفان او پوهنې مجلو

خبریال او قلمي همکار و. هغه وخت او راوروسته یې د هېواد په بېلابېلو ورځپاڼو، جریدو او مجلو کې زیاتره مرکې، راپورتاژونه، لیدنې کتنې، هنري او ورزشي لیکنې، خبرونه، ګزارشونه، یونلیکونه او داسې نورې ژورنالیستیکي لیکنې خپرې شوې دي.

سره له دې چې استاد زیار تراوسه پورې کوم ځانګړی تیوریک ژورنالیستیکي اثر نه لري، خو د ژورنالیستیکي لیکنو شمېر یې خورا زیات دی. زه یې دلته د ځینو لاسته راغلو ژورنالیستیکي لیکنو سرلیکونه له اخځونو سره راوړم او پر څرنګوالي یې غږېږم. چې استاد زیار د خپلې لیکوالۍ له پیل څخه تراوسه پورې د هېواد په مطبوعاتو کې چاپ کړي دي. خو د یوه ټکي یادول یې ضرور دي، چې استاد زیار ډېرې زیاتې ژورنالیستیکي لیکنې چاپ کړي دي او د ټولو راټولول یې لا ډېر ګران کار دی او لا بېخي کېدون (امکان) نه لري، په خپله وایي: ((ما به خپل ژورنالیستیکي مطالب په خپله د مرکز ورځپاڼو او مجلو ته ورکول، چې همکاري مې ورسره لرله همدا راز مې په ۱۳۳۵ او ۱۳۳۶ کلونو کې یو زیات شمېر ژورنالیستیکي لیکنې د مطبوعاتو مستقلې ادارې ته ورکولې چې کریم ((روهینا)) یې مسوول او سلیمان لایق یې مرستیال و. هغو زما دا لیکنې د هېواد زیاترو ولایتونو او مهالنیو او ورځپاڼو ته لېږلې او ماته به یې ځای پرځای حق الزحمه راکوله، په دې ډول زما یو زیات شمېر ژورنالیستیک مطالب د هېواد د ټولو خپرني ارګانونو له خوا چاپ شوي دي)). خو زما هیله دا وه، چې زه د استاد ټولې لیکنې راټولې کړم، خو پر دې کار بریالی نه

شوم. زه لومړی عامه کتابتون ته ولاړم هلته مې پر کار پیل وکړ، ځینې مطالب مې پیدا کړل زیاتره کلکسینونه نیمګړي وو او د ځینو کلونو خو لا هېڅ نه شته او د ولایتونو د ځینو خپرونو خو لا هېڅ پته نه لګي. بیا مې د علومو اکاډمۍ کتابتون ته مخه وکړه، هلته مې هم دا حال ولید، په خپله له استاد زیار سره هم د هغو ورځپاڼو، مجلو او جریدو ګڼې، چې د ده لیکنې په کې چاپ شوي، نه شته او له دې کبله یې د ټولو لیکنو راټولول او د هغو اخځ ورکول یو ناشونی کار دی، نو زما دلته هماغه ورځپاڼې، مجلې او جریدې چې په ځینو کتابونو کې او یا له ځینو کسانو سره خوندي دي، تر څېړنې لاندې ونیولې او پر همدې مې بسنه وکړه.

۱- د میدان کتنه:

دا د استاد زیار د هغه ژورنالیستیکي لیکنې نوم دی، چې د وردګو ولایت د یوه راپور تاژ په بڼه لیکل شوی دی. په دې لیکنه کې د وردګو ولایت د میدان د خلکو دود دستور په باب معلومات ورکړ شوي دي. همدارنګه له دې لیکنې سره یوځای د کرکیلې پر وخت ځینې عکسونه چاپ شوي، چې په خپله یې اخیستې دي. دا لیکنه د وږمې مجلې د ۱۳۴۲ ال کال د **۵**-۶ ګڼې په **۳۵**-**۴۳** مخونو کې خپره شوې ده.

۲- د سږ کال د ښوونکي د ورځې ګزارشونه:

د پوهاند زیار د هغه ژورنالیستیکي لیکنې نوم دی چې د یوه خورا اوږد ګزارش په بڼه برابر شوی، په دې لیکنه کې یې د ۱۷

غونډو ګزارشونه راغلي، چې د ښوونکي دورځې په ویاړ جوړې شوې وې. دا لیکنه د پوهنې مجلې د **۱۳۳۹** کال د **۹** ګڼې په **۷۴-۶۷** مخونو کې خپره شوې ده.

۳- د ازموینو ګزارشونه:

دا د استاد زیار د یوې ژورنالیستیکي لیکنې نوم دی، چې په هغه کې له **۹** تعلیمي موسسو څخه د نهایي ازموینو د اخیستلو ګزارشونه برابر شوي دي. دا لیکنه د پوهنې مجلې د **۱۳۳۹** کال د لسمې ګڼې په **۵۷-۶۲** مخونو کې چاپ شوې ده.

۴- د خوښۍ او سوله ییز ژوند یوه بېلګه:

دغه لیکنه د المان په دیموکراتیک جمهوریت کې پر فاشیزم باندې د بري د څلوېښتمې کالیزې په ویاړ د جوړو شوو خوشالیو او جشنونو یو لنډ راپورتاژ دی، چې د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې د **۱۳۶۴** کال د **۲۵۵**مې ګڼې په **۵** مخ کې چاپ شوی دی.

۵- اګاهانه هرکلی:

دا لیکنه چې د اساسي قانون د طرحې د اعلان په اړوند تیا له ننګرهار ولایت څخه د یوه راپورتاژ په بڼه کښل شوې ده. په دې راپورتاژ کې د اساسي قانون په باب خبرې شوي دي. دا راپورتاژ د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې د **۱۴-۷-۶۲** نېټې په لومړي او دریم مخ کې چاپ شوی دی.

۶- د استاد میوندي ویرمن شهادت:

دا د پوهاند زیار بله ژورنالیستیکي لیکنه ده، چې د پوهاند میوندي د شهادت په باره کې لیکل شوې ده او په هغه کې د میوندي د ژوند او شخصیت په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۴-۵ ګڼې په ۱-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

۷- د سویس له برن څخه لیک:

د پوهاند زیار یو لیک دی، چې د سویس له برن پوهنتون څخه یې کابل مجلې ته رالیږلی دی، دا لیک د کابل مجلې د ۱۳۴۹ کال د ۴ ګڼې په ۵۷-۵۸ مخونو کې چاپ شوی دی.

۸- د وږمې اتلسم خپرنی کال:

د استاد زیار یوه سرلیکنه (سرمقاله) ده چې د وږمې مجلې په باب یې کښلې ده. دا لیکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۳کال د لومړۍ ګڼې په ۱-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

۹- زموږ ملي واکمني بل الترناتیف نه لري:

دا د هغه ژورنالیستیکي لیکنې نوم دی، چې د یوې مرکې په ترڅ کې وړاندې شوی او د کابل پوهنتون اوونیزې د ۱۳۶۷ کال ۱۲ ګڼې په ۲ مخ کې چاپ شوې ده.

۱۰- د ثور انقلاب لسمه کالیزه د افغانانو د نېکمرغۍ کالیزه:

دا هم یو ډول ژورنالیستیکي لیکنه ده، چې د کابل پوهنتون د اوونیزې د ۱۳۶۷ د ثور د اوومې نېټې په ګڼه کې خپره شوې ده.

۱۱- جنګیالي ځوانان باید د پوهې او زده کړې په ډګر کې هم مخکښ اوسي:

یوه ژورنالیستیکي لیکنه ده، چې د (درفش جوانان) جریدې د ۱۳۶۰کال د ۱۱مې میاشتې په ګڼه کې خپره شوې ده.

۱۲- د ثور انقلاب او افغاني مېرمنې:

یوه ژورنالیستیکي او څېړنیزه لیکنه ده، چې د ((زنان)) مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۲ ګڼې په ۱۹ او ۲۰ مخ کې خپره شوې ده.

۱۳- ټول ملي او هېوادپال ځواکونه دې د یوې نوې نېکمرغې ټولنې د جوړولو لپاره سره یو موټی شي:

دا هم د پوهاند زیار یوه ژورنالیستیکي لیکنه ده، چې د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۵۹ کال د ۱۰ میاشتې د ۲۳نېټې په ګڼه کې خپره شوې ده.

۱۴- پراخه پلار وطنه ملي جبهه:

د ملي جبهې په باب د پوهاند زیار یوه ژورنالیستیکي لیکنه ده، چې د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۶۰ کال د درېیمې میاشتې د ۱۹مې نېټې په ګڼه کې خپره شوې ده.

۱۵- د شوروي لیدنه کتنه:

د استاد زیار په وینا تر یاد شوي سرلیک لاندې یې د وړمې مجلې د **۱۳۵۲** کال په یوه ګڼه کې یو راپورتاژ خپور کړی دی. خو د دغه کال د اړتیا وړ ګڼه زما لاس ته رانغله. همدارنګه استاد زیار وایي: د هېواد ورځپاڼې د **۱۳۵۹** کال په یوه ګڼه کې یې د هند سفر په نامه یو راپورتاژ خپور کړی دی.

دیموکراتیک المان د سولې او سوسیالیزم په سنګر کې:

دا هم د پوهاند زیار یو بل راپورتاژ دی، چې د المان له دیموکراتیک جمهوریت څخه برابر شوی دی او د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه کې چاپ شوی دی.

دیموکراتیک المان د تېرو تاریخي خوږو ترخو د پاتوړي (وارث) په توګه:

د پوهاند زیار یو بل راپورتاژ دی، چې د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۲۱ کال په یوه ګڼه کې خپور شوی دی.

ټولنیزه هوساینه:

د استاد زیار یو بل راپورتاژ دی، چې له ختیز المان څخه یې برابر کړی او د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۲۱ کال په یوه ګڼه کې خپور شوی دی.

هیتلري وژنځایونه:

د پوهانـد زيـار يـو بـل راپورتـاژ دی، چـې د المـان لـه ختـيځ جمهوريت څخه برابر شوی دی او د هېواد ورځپاڼې د هماغه کال پـه يوه ګڼه کې خپور شوی دی.

شاعر زیار

شعر زموږ د ادب یوه غوره برخه ده او ځانګړی څپرکی تراوسه پورې په پښتو ادب کې تر نورو ټولو ادبي ژانرونو او برخو د شعر برخه زیاته ده، زیات مینه وال لري، زیات لیکونکي لري او زیات لوستونکي. استاد زیار زموږ د ادب په دغه برخه کې نه هېرېدونکي کارونه کړي دي او کوي یې. ده زیات شعرونه لیکلي، د وخت حالات یې په کې ښه ترا انځور کړي دي او تل ترتله د پښتو شعر د بهیر د مخکښانو په ډله کې پاتې شوی او لا کله ترې دمخه شوی هم دی.

استاد زیار د اوسني لیکوال لیکونکي استاد ((بېنوا)) په غوښته پر ۱۳۴۱ کال خپل ژوند لیک داسې کښلی و:

((له لسم ټولګي څخه نوی بریالی شوی وم، چې د تېر با مشقته کړکېچن یا له خواږه سوزه ډک ژوند خاطراتو مې د تحت الشعور له پردو څخه د شعور صحنې ته پرله پسې په راوتلو پیل وکړ، چې ورو ورو یې زما له معصومانه عشقي احساساتو سره اړخونه بدل کړل. دي احساساتو زما له فطري او کسبي انکشاف څخه الهام واخیست، لومړی یې زما ژبه وخوځوله او بیا د قلم په ژبه د (شعر) په نوم راڅرګند شول)). (عبدالروف بېنوا: اوسني لیکوال ۳ ټوک، ۱۳۴۲ کال، ۱۱۰۸ مخ).

استاد زيار په زياته کچه شعرونه ليکلي او وخت پر وخت يې د هېواد په مطبوعاتو کې چاپ کړي دي. د ده لومړنی شعر پر ۱۳۳۵ کال د زيري جريدې له خوا خپور شوی او وروسته يې بيا د هېواد، انيس، اصلاح، ننگرهار... ورځپاڼو او د پوهنې، کابل، عرفان په مجلو کې په زياته کچه شعرونه چاپ کړي او له راډيو څخه يې خپاره کړي دي او په دې توگه د شومره والي (کميت) له پلوه هم له خپلو هم مهالو څخه وروسته نه دی پاتې شوی. په دې ډول استاد له پښتو شاعرۍ سره يوځای- پارسي شاعري هم کړې ده، خو را وروسته يې پرې ايښې ده.

استاد لومړی پارسي شعر د ۱۳۳۳ کال د کب پر مياشت ويلی او د ۱۳۳۴ کال د نوروز پر ورځ يې د ابن سينا منځني ښوونځي له خوا په جوړه شوې غونډه کې اورولی دی. د سر مصرع يې په دې ډول ده:

او ان وقت گل رسيد بشگفت گلها تازه تر

استاد زيار په بېلابېلو برخو کې خپل قلم ازمويلی دی او د پښتو شعر په زياتو برخو او زياتو فورمونو کې يې شعرونه ليکلي دي. ځلوريزې يې کښلي دي، نظمونه يې ليکلي او اوس خو يې په زياته کچه د ازاد شعر د مخکښۍ دنده پر غاړه اخيستې ده.

دلته د ده د شعر پر ټولو اړخونو باندې غږېدل او خبرې کول ډېر کار غواړي او زما غوندې د کم منگي او کم ازمېښتي کار هم نه دی او غټو غټو ليکوالو او کره کتونکو ته اړتيا ليدل کېږي، چې د استاد زيار د شاعرۍ د اړخونو د څرنگوالي په باب څېړنې او ليکنې وکړي، خو زه دلته يوازې دومره څه ليکم، چې نورو ته يې لار

تر لږه د شاعرانه هلو ځلو د پرله پسې بهير يو لنډ انځور هومره وړاندې کړم.

استاد زيار له ډېر پخوا راهيسې، ياني له ۳۲ کلونو راهيسې شعرونه ليکي، خو بيا هم تر ډېره وخته پورې يې د شعرونو ځانګړې مجموعه نه وه چاپ شوې. متې يې پر ۱۳۵۹ کال لومړی شعري غونډ ((زنداني نغمې)) چاپ شو. دغه کار البته ځينې عوامل لري، چې زه يې دلته له څېړلو ډډه کوم، يوازې د ده پر شاعرانه فعاليتونو رڼا اچوم او هغه شعري غونډونه يې درپېژنم، چې تر اوسه پورې چاپ يا چاپ ته چمتو دي.

يو بل ټکی هم د يادولو وړ دی او هغه دا چې استاد زيار يو زيات شمېر شعرونه په بېلابېلو وختو کې د بېلابېلو جريدو، مجلو او ورځپاڼو او راډيو له لارې خپاره کړي دي، د هغو ټولو راټولول يو ناشونی کار دی، خو يو زيات شمېر يې په شعري غونډو کې راغلي دي. له همدې کبله يې يوازې د شعري غونډونو پر پېژندنه بسنه کوو. خو تر دې مخکې، چې د هغه شعري غونډونه وښيو، ښه به وي چې د پښتو شعر او شاعرۍ په برخه کې يې ستر نوښت ياني د ازاد شعر مساله هم له ياده ونه باسو.

زيار د هغو مخکښو شاعرانو سرلاری دی، چې په پښتو کې د شعر نويوالي او نړيوالي لپاره سرسخته مبارزه، هاند او هڅه کوي، کله خو دی د خپلې دغې سرسختې مبارزې او د هغې بې کچه مينې له مخې، چې د شعر له دې ځانګړي فورم سره يې لري، د ادبي چاپېريال د ځينو لنډ اندو او لنډ پارو دود پالو (عنعنه پسندانو)

له ناوړه چلند او د ځينو نورو له ګونګسيو سره مخامخېږي. خو زيار هغه دومره ستر خنډ نه بولي، لکه څنګه چې د ده په پېژندنه کې مو وويل، دی په ډېره ګڼه ګونه کې هم خپله لار باسي او همدا راز په دې برخه کې هم د هېڅ راز خنډونو خيال نه ساتي.

دی په ځانګړې توګه زياتره ځوان شاعران د يته هڅوي، چې ازاد شعرونو ته مخه وکړي، خو دا په دې مانا نه ده، چې ګڼې زيار زموږ د ادب او په ځانګړي ډول د شعر له پخوانيو فورمونو سره دښمني ښيي، بلکې دی وايي:

((موږ بايد د شعر په نورو پخوانيو جولو (فورمونو) کې داسې شعرونه وليکو، چې تر مخکنيو غوره وي او قافيه او رديف زموږ فکر او سوژې ته ضرر پېښ نه کړي. خو که چېرې د غزل غوندې د شعر په نورو پخوانيو چوکاټونو کې مو شعر ليکنه زموږ ترمخه شاعرانو ته نه شي رسېدی، نو ښه به دا وي، داسې يوه لاره وسنجوو، چې هم تر پخوانيو شاعرانو دمخه شو او هم زموږ لپاره نوی وي او هم په کې خپل فکر او خيال په ښه ډول ځای کړو)).

د استاد زيار پورتنۍ خبرې که ځينې غزل بول او دوديزوال شاعران راباندې راونه پارېږي، تر ډېره ځايه درستې دي. همدا اوس زه د يوه غزل بول شاعر، چې تر ټولو زيات ازاد شعر د رامنځته کېدو مخالف دی، تر ۸ ټوټو څخه زيات تش په نامه غزلې وړاندې کولای شم، چې په يوه قافيه، يوه رديف په يوه محتوا او مانا او هغه هم په لا ډېره زړه او سولېدلې بڼه چې په سلګونو پلا زموږ په ادب کې تکرار شوې خپرې شوې دي.

خو له دې سره جوخت موږ له ښه مرغه داسې شاعران هم لرو، چې د غزل په فورم کې يې ډېر پياوړي اندو خيال رانغښتي دي او داسې شاعران بيا د ازاد شعر د رامنځته کېدو خنډ کېږي هم نه او د هر ادبي ژانر رامنځته کېدو ته په درنه سترګه ګوري. په هره توګه هر څوک چې د شعر په هر چوکاټ کې څه ليکي، بايد ښه يې وليکي او تر پخوانيو يې ډېر ښه وليکي.

ازاد شعر په پښتو ژبه کې يوه نوې پديده ده، نوې پديده که هر څومره د خلکو په ګټه هم وي، په پيل کې بيا هم له مخالفتونو سره مخامخېږي. په هر ډول استاد زيار په پښتو کې د ازاد شعر د يوه مخکښ او زړور مبلغ په توګه بايد له مخالفتونو سره مخامخ شي. خو راتلونکې يې روښانه ده او د پښتو ازاد شعر د لومړۍ مستقلې چاپي مجموعې د چاپوونکي او درلودونکي په توګه دا حق لري، چې د خپلې ټاکلې لارې دفاع وکړي او پر مخ ولاړ شي. لوی استاد ((حبيبي)) لا هغه وخت د استاد زيار په باب کښلي وو:

((د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼ يو بل غوړېدلی ګل دوکتور زيار دی. په زړو قالبونو کې نوي موضوعات ځايوي، خو په دې وروستيو کې يې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومې نوې والی لري...)). (د اصف بهاند مقاله- د استاد زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپه)

اوس راځو د استاد زيار شعري غونډونو ته:

خو تر دې مخکې چې د هغه د شعري غونډونو پر پېژندنه پيل وکړم، خپله ياده شوې خبره بيا راغبرګوم، هغه دا چې استاد ګڼ

شمېر شعرونه پخوا په ورځپاڼو، مجلو او جريدو کې خپاره کړي دي. د هغو ټولو راټولول يو ناشونی کار دی، ځکه چې د ورځپاڼو، جريدو او مجلو کلکسيونونه نيمګړي دي، دا دی دلته بيا يو ځل د هغو خپرونو نومونه اخلم، چې د استاد شعرونه په کې په زياته کچه په انفرادي ډول خپاره شوي دي:

د هېواد، انيس، پيام ورځپاڼې، د پوهنې او عرفان مجلې، د ننګرهار، کندهار او پکتيا مجلې، زيري جريده او نورې زياتې خپرونې، چې له د برشو کلونو راهيسې يې خپرونې کړې دي. اوس يې دلته يوازې پر هغه شعري غونډونو، چې تر اوسه پورې چاپ او يا ناچاپ دي، رڼا اچوو:

تر ټولو مخکې يې د لومړي شعر لومړۍ او وروستۍ مسره چې د زيري اوونيزې د **۱۳۳۵** کال په مني کې خپور شوی، راوړو:

ځو به يو موړه له کاروانه پاتې

(لومړۍ مسره)

د وطن غم کې شه کوشانه پاتې

(وروستۍ مسره)

زنداني نغمې:

زنداني نغمې د استاد زيار د شعرونو لومړی چاپي غونډ دی چې پر **۱۳۵۹** کال د بيهقي موسسې له خوا په ښکلې کچه او سکښت چاپ شوی دی. په دغه شعري غونډ کې، چې ټول ۱۰۰ مخونه لري **۳۵** ټوټې شعرونه راغلي دي. د دې مجموعې په شعرونو کې هم د

استاد زیار د نورو شعرونو په شان د ده سیاسي کرښلاره او سیاسي مفکوره له ورایه ښکاري. د دې مجموعې شعرونه د فورم له مخې ازاد او ځینې نیمه ازاد او ځینې یې په نورو فورمونو کې راغلي دي. پر دغه شعري غونډ باندې د (زنداني نغمې) تر سرلیک لاندې د اکبر کرګر له خوا په ۴ مخونو کې یوه سریزه کښل شوې ده.

همدارنګه د مجموعې په پیل کې په ۲ مخونو کې د (زنداني نغمې) په نوم په خپله د استاد زیار یادښت راغلی دی. د ا دی دلته له دغه شعري غونډ څخه یو دوه بېلګې را اخلو:

ازاده مینه

ستا لــه خــوا نــه بېلېــدی نــه شــمه زه
ستا لــه مینــې صــبرېدی نــه شــمه زه
چــې نیــولې مــې ده ســتا د وفــا لاره
لــه دې لارې کږېــدی نــه شــمه زه
نــا امیــده ســتا د ســترګو لــه ککونــه
لکــه اوښــکه څښېــدی نــه شــمه زه
یــم رنځــور ســتا د پېغلوټــو کرشــمو زه
بــې وصــال دې رغېــدی نــه شــمه زه
لــه خپــل ځانــه تېرېــدل ماتــه اســان دي
خــو لــه تانــه تېرېــدی نــه شــمه زه
زه یــم ســتا هغــه ازاده مینــه زیــاره

چې په جېل کې ځايېدی نه شمه زه !

د زندان پسرلی

راغله مې خواته غلې غلې وږمه
د تور زندان له وسپنيزو پنجرو
د ننګرهار د سپرلنيو ګلو
دلمر دوړانګو پر زرينو وزرو
دلته پراته دي پر د فاشيزم دښنه
د مينې مينې په ګناه بنديان
د يو ولس د يرغملو په نوم
د ستر بري په هيله ګالي زندان
دلته بنديان د هغو زړو ښتنان
چې د وطن په عشق ټوپونه وهي
چې سر ترپايه يې په رګ رګ کې
انساني مينه غورځونګونه وهي.

وينه او مينه

وینه او مینه د پوهاند زیار د شعرونو هغه غونډ دی، چې پر ۱۳۶۰ کال د ملي دفاع وزارت په چاپ خونه کې د ۱۰۰۰ ټوکو پـه تیـراژ پـه بڼکلې کچه او سکښت چاپ شوی دی.

په دغه شعري غونډ کې د استاد ځینې هغه شعرونه راغلي دي، چې د ۱۳۳۹ - ۱۳۶۰ کلونو په اوږدو کې یې ویلي دي. دا مجموعه په ښکلي ډیزاین او انځور ښکلې شوې ده او د نورو کتـابونو پـه پرتله په وړوکي (جیبي) کچه له چاپه راوتلې ده.

ددې غونډ په پیل کې د (سخن کوتـاهی در بـاره وینـه او مینـه) د دوکتور اسد الله حبیب لـه خوا پـه درې مخونـو کـې د شاعر او د دې مجموعې د شعرونو د څرنګوالي په باب یوه سریزه کښـل شوې ده. په دې شعري غونډ کې چې ټول ۱۳۲ مخونه لري، ۱۱۹ ټوټې شعرونه ځـای شـوي دي، چـې زیـات شـمېر یـې څلوریزې او ځینـې یـې ازاد شعرونه او اډانې یا سپین شعرونه دي.

دا شعرونه د استاد زیار د اندو ژوند د څو اړخونو هنداري بلل کېږي. په تېره یې بیا د سیاسي ژوند ، لکه چې وایي:

((زما دغه وینه او مینـه زمـا د ۲۲ کلن ژوند او اند د بشـپړتیایي بهیر یو نیمګړی غوندې انځور دی. لـه یـوه لنډ تنګ ولسـوال نـړۍ لیده نیولې تر ټولنوال او پرګنوال هغه پورې...)).

دلته به لـه دغـه شعري غونډ سره د لا بلدتیا پـه موخـه دوه ټوټې شعرونه را واخلو:

سم هوډ

ســـازېدل لـــه زمـــانې ســـره اســـان دي
زمانـــه ســـازول ځـــان ســـره زه غـــوارم
ســـاز نا ســـازې زمـــانې ســـره بـــه نـــه شـــم
څـــه پـــروا كـــه راغلـــم راغلـــم، لاړم لاړم.

چپه زمانه

زمانـــه راتـــه چپـــه غونـــدې ښـــكاربږي
چپ تـه ښـي او ښـي تـه چـپ چـې ويـل كېـږي
((لېـــونى خانـــدي پـــر كلـــي پـــر ده كلـــى))
د هوښـــيارو دا متـــل دلتـــه جـــوړېږي.

سوزونه او سازونه:

د پوهاند زيار د شعرونو يو بل ښكلى غونډ دى، چې پر ۱۳۶۴ كال د چاپ او خپروني د دولتي كومېټې له خوا په دولتي چاپخونه كې په افسېټ ډول د ۲۰۰۰ ټوكونو په تيراژ لـه چاپه راوتلى دى. د استاد دا شعري غونډ د كميت او كيفيت له پلوه پوره بډايه دى. په دې شعري غونډ كې ۷۳ ټوټې شعرونه راغلي دي، چې د فـورم لـه مخې ازاد- نيمه ازاد او يو شمېر يې په پخوانيو شعري فورمونو كې ويل شوي دي.

د دغه شعري غونډ په پيل کې د پيلامې په توګه د ((زما سوزونه او سازونه)) تر نامه لاندې په درو مخونو کې په خپله د استاد زيار يو يادښت راغلی دی، چې د دغه شعري غونډ په باب وايي:

((هسې خو د مانا او محتوا له مخې دغه شعري انځورونه د يوه ربړېدلي او کړېدلي انسان د ژوند يو داستان دی، چې د رنګارنګو مهالونو او چاپېريالونو رنګارنګيو په کې اړخونه بدل کړي، هر سوز يې د يوه مهال او هر ساز يې د يو چاپېريال ښکارندويي کوي، د هر هغه مهال او چاپېريال چې زه يې ستاسې او نورو مليونونو همځېلو (همنوعانو) د يوه استازي په توګه يو نه جلا کېدونکی ټوک يم او له همدې کبله يې اوس د همدغه رنګين داستان آر لوبغاړی او اتل يم)).

پر دې شعري غونډ باندې په شپږو مخونو کې د ((زيار شاعري)) په نوم د اجمل ختک له خوا يوه سريزه کښل شوې او همدارنګه (د سوزونه او سازونه په باره کې څو خبرې) تر سرليک لاندې په درېو مخونو کې د دوست شينواري له خوا هم يوه سريزه کښل شوې ده.

اجمل ختک د استاد زيار په باب وايي:

((زيار په سينه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د يو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او مينې خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محروميتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه يې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محيط او انسانيت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق ځرګندوي او

له هر تعصب او تنګ نظرۍ نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي.)) دی همدارنګه زیاتوي: ((زیار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ویده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بیدار لیکوال دی. زه هر وخت زیار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وینم. د ده شعرونه د ده د ذهن پیداوار دي...)).

یوه بله خبره چې د دغه شعري غونډ په باب د یادولو وړ ده، هغه دا ده چې په دغه شعري غونډ کې راغلي دوه سریزې د کتاب په پای کې راغلې دي، یانې د شعرونو تر پای ته رسېدو وروسته. که څېړې له دود سره سم دا سریزې د کتاب په پیل کې راغلې وای، ښه به وای او له لوستونکو سره به یې ډېره مرسته کړې وای. داستاد زیار دا یاد شوی شعري غونډ د خپل هغه درونډ ارزښت له مخې چې لري یې، پر **۱۳۵۸** کال د خوشال خان لومړۍ درجه جایزه وګټله.

دا شعري غونډ له سریزو او ویې پانګې پرته **۲۲۵** مخونه لري. د کتاب پای ته په شعري غونډ کې د راغلو وییونو **۲۲** مخه ویې پانګه هم راغلې ده، چې له لوستونکو سره د ستونزو په حل کې پوره مرسته کولای شي. دلته ترې یو ښکلی شعر را اخلو:

مین ارمانونه

دا مې اوښکې ورتې ورتې...
راخوټکېږي او بهېږي
د لیمو له سرچینو نه

پر بارخو باندې مخ کښته...
که بهیر دی رانه لېږدي د نیمګړو ارزوګانو.
دا زما بېلتون ځپلي
ارمانژلي، ځوربېدلي
سرترپای ناکامه مینه
اوبو وړې شانې هیله...
په ارمان د یوه څرک د چا د مخ د رڼاګانو.
په دې زړه د تورې شپې کې
په تورتم تورو تیارو کې
د مینو ارمانونو...
بربښنا نه شته، ځلا نه شته
ورک را ورک او راورکي
نه بنډاو د سونګ د شمعې نه کړاو د پتنګانو
ګوري ګوري تورې وربځې
چې دهسک مخ یې نیولی
پنا کړي یې له سترګو
دي د ستورو سترګکونه
پلوشې د وږمکۍ...
یا که سیوري دي چې ښوري د شهیدو ارواګانو !
لار لودن راځنې ورک دی
غورځم، پرځم، تېرېږم...
لار ښودنه لرم د مینې

چې مې بوځي تر درشله
د زړه سواندي خوارړه یار...
پخسوي مې، ځوروي مې یاد د تېرو پېرزوګانو !

اور او وینې

د پوهاند زیار د ازادو شعرونو یو ښکلی غونډ دی، چې پر **۱۳۶۵** کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا د **۲۰۰۰** ټوکونو په تیراژ په دولتي چاپخونه کې په ښکلې کچه او سکښت چاپ شوی دی. په دې غونډ کې ټول **۴۳** ټوټې شعرونه راغلي او ټول یې ازاد دي.

دا غونډ **۱۹۱** مخونه لري. د شاعر دې شعرونو هم د نورو شعرونو په څېر د ده اندو خیال په ښه ډول څرګند کړی دی، چې دا یې په شعرونو کې د بریالیتوب یوه ستره نښه ده. په پیل کې د سریزې پرځای (ازاد شعر ته رابلنه) په نوم یو ښکلی ازاد شعر راغلی دی. د اور او وینې غونډ د ازاد نوي پښتو شعر لومړۍ بېلګه ده، چې د ځوانو زېږندویانو لپاره یو ګټور لارښود ګڼل کېږي.

دا غونډ د ژبني سبک له پلوه د (یوې نرړه، خوږې، لنډې، روانې او بشپړې کره) پښتو تر ټولو غوره بېلګه ګڼل کېږي او نوې رغونې او ترکیبونه په کې زیات راغلي دي.

د هنري پرداز، ایماژونو او انځورونو او په تېره د اساتیرو له پلوه ډېر لوړ او د فکري محتوا له مخې ډېر ژور دی په دې توګه دلته

په ټوله مانا د ژوند ((شعار)) پر ((شعر)) بدل شوی دی. دلته د هنري ارمان او ټولنیز ارمان، یا په لنډ ډول د شکل او محتوا ترمنځ ډیالتیک په رښتینې ((ډیالیکتیکي)) مانا ټینګ دی. د ترخه ټولنیز واقعیت له ځلونې سره سره په کې پر ارمان بری او ایمان هم یو ځای انځورل کېږي.

استاد زیار په دغه شعري غونډ کې زیار کښلی، چې (ادب د ادب یا هنر د هنر لپاره) او بل (ادب یا هنر د ژوند لپاره) دواړو بهیرونو ته پیوند ورکړي او په دې توګه د ښوونکي او کره کتونکي په توګه یوه نوې لاره پرانیزي. د استاد دا شعرونه د کوم اروپایي یا شرقي ازادو شعرونو پېښې نه دي، بلکې زېږندوی او نوښتګر یې په دې ګروهه دی، چې دلته د فولکور او منظومو ادبي دواړو ډولو شعرونو له تونیک سیلابیک خصوصیت څخه ګټه اخیستل شوې، له قافیې پرته چې د نړۍ د هېڅ کومې ژبې د شعر بنیادي شرط نه دی، نور ازاد شعر له منظوم ادبي او فولکوري هغه سره کوم توپیر نه لري، په دې مانا چې وزن او سېلاب د نړیوال بنسټیز شرط په توګه تر دا منځ یو شان واکمني لري.

دلته د شعر د څرمې (فرعي) ځانګړتیا په توګه قافیې قید و بندیز نه شته او نه د مسرو د لنډوالي او اوږدوالي قید. د ساري په توګه قافیه وال (یا بې قافیه ولسي شعرونه) په اوو څپیزو مسرو پیلېږي. حال دا چې په نوي ازاد شعر کې له څلورو څپیزو مسرو څخه پیل مومي او ان تر ۳۹ څپیزو رسېږي. تر دې البته زیات

(جمله) او (سا) نه شي اوړدېدلای، په تېره سا ایستنه چې مسره سره ځای پرځای دروي.

استاد زیار د دې مجموعې د نوم په باب وایي:

دا چې ما بیا هم د دې دفتر نوم شعار ډوله ټاکلی، زما د سر صفحې شعر یې ځواب وایي:

ټول دفتر مې شو د مینې اور و وینې
ستا د سرو سکروټو شونډو له غزله!

د دغه غونډ ستر نوښت په دې کې دی، چې په پښتو ژبه کې د ازادو شعرونو لومړنی، ځانګړې بشپړه چاپي مجموعه ده چې شعرونو یې د پوخوالي زیاتې پوړۍ وهلې دي. یو شاعر د دې مجموعې په باب لیکي: ((د شعرونو سبک یې عاطفي او روښانفکرانه دی او د هنري ارمان او ټولنیز ارمان ترمنځ یاني د شعري شکل او مضمون ترمنځ ژور ډیالیکتیکي اړیکي شتوالی لري. د رسالت دقیق او استادانه رعایت، شاعرانه مسوولیتونو (زماني مسوولیت)، (مکاني مسوولیت)، (ټولنیز مسوولیت) او (ادبي مسوولیت) د محترم زیار شعرونه لا شتمن کړي دي)). (د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، ۱۱/۳/۱۳۶۲ ګڼه، ن. سیوری، اسحق ننګیال).

په هر حال دا غونډ پښتو ژبې ته د نوي فورم او نوې محتوا په درلودلو سره د پوره ارزښت لرونکی دی. باید زموږ ژبې داسې یوه مجموعه لرلای، خو ښه ده چې لري یې.

د دغه غونډ په باب ډېر څه ویلو ته اړتیا شته او موږ تر ېد خپلې لیکنې د ډېر او ږدو الي له کبله ډډه کوو. د زیاتو معلوماتو لپاره وګورئ: **کابل مجله ۱۳۲۲** کال لومړۍ ګڼه (اور او وینې ته یوه کتنه) د نورمحمد سهیم کره کتنه.

یوه بله خبره، چې د دې غونډ په باب د یادولو وړده، هغه داده، چې په پای کې یې له ۱۸۴-۱۲۷ مخ پورې د هغو ویینو پانګه راغلې ده، چې د دې شعري غونډ په شعرونو کې کارول شوي دي، چې بې له شکه د شعرونو په ځینو پېچلو برخو کې له لوستونکو سره مرسته کوي. دا دی، دلته له دې ښکلي شعري غونډ څخه د طلايي شګې په نامه یوه ټوټه ښکلی شعر را اخلو:

طلايي شګې

په وزرو د مینه وړو
او خوږو خوږو شپېو
کړم ګلیون د سرو ګلونو
ګلکځونو
دنګو دنګو چنارونو د وارنا...
د الواک نیلی مې ځغلي او راځغلي
کښته پورته
د شنه هسک و شنه دریاب په همغاړې او همبریدې
ارتې ارتې

او ناپايې شنې ورشو کې
سپينې سپينې ښکلې ښکلې
او جوړه جوړه کوترې
سره خاندې او مستي کړي
خوله پر خوله غاړه پر غاړه
پر پستو ((طلايي شګو))
تر تودو زرينو وړانګو
د لمر لاندې...
او زه ناست ورته پر غاړه
جوړوم د طلايي شګو کورونه
په پر غز، غر څپه راشي
بېړۍ ډوبه مې د اند شي
کړي را وران خيالي کورونه.

ګلکځونه:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د شعرونو هغه ښکلې غونډ دی، چې د افغانستان دليکوالو د انجمن له خوا په دولتي مطبعه کې په ښکلې کچه او سکښت د ۲۰۰۰ ټوکونو په تيراژ له چاپه راوتلی دی. دا غونډ ټول ۱۳۲ مخونه لري او د شاعر ۲۰ ټوټې شعرونه په کې راغلي دي. ددغه غونډ زياتره شعرونه غزل دي. يو شمېر نيمه ازاد او يو لړ يې په نورو پخوانيو فورمونو کې ليکل

شوي دي. پر دې غونډه باندې د استاد عبدالروف بېنوا له خوا په ځلورو مخونو کې يوه سريزه کښل شوې ده، چې په هغه کې د استاد زيار د ژوند او د ده د شاعرۍ په هکله رڼا اچول شوې ده او په خپله د همدې غونډه په باب خبرې شوې دي. په دغه غونډه کې د استاد زيار د زلميتوب د وخت ځينې شعرونه راغلي دي، چې استاد بېنوا په دې باب ليکي:

((ده دا خپل ګلکخونه يوازې د زلميتوب د مينې او هوس لپاره حصار کړي نه دي، بلکې د خپل هېواد، د خپل ولس او د اوسنۍ نړۍ د ټولنيزو نابرابريو هغه نارې سورې او کوکې يې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف يې لړزولي او بشري احساسات يې راپارولي دي)).

دا دی، دلته يې يو ښکلی غزل را اخلو:

د استاد حمزه په ژبه

پـــــرون دې پرېکـــــړې د جرګـــــو پـــــه ژبـــــه
نـــــن دې هـــــر څـــــه د ولولـــــو پـــــه ژبـــــه
درنـــــه پښـــــتو ده هېـــــره شـــــوې کـــــه څـــــه
چـــــې اوس غرېـــــږې د وســـــلو پـــــه ژبـــــه
څـــو بـــه پـــه څـــو يـــې زمـــا وينـــو تـــه ناســـت
څـــو بـــه مـــې وژنـــې د دښـــنو پـــه ژبـــه
کـــه وو تربرونـــه خـــو پـــردو تـــه يـــو وو

ولـــي پـــردي شـــو د پـــردو پـــه ژبـــه
لـــه ولـــس وځـــه خولـــه نـــرخ مـــه وځـــه
درتـــه يـــم ســـر د پښـــتنو پـــه ژبـــه
خيـــر دی کـــه کـــړم درتـــه د زړه خبـــرې
د اوښـــکو وينـــو د ســـلګو پـــه ژبـــه
وايـــم رښـــتيا درتـــه، ترخـــه کـــه هـــم وي
د اوســـمهال د اســـوېلو پـــه ژبـــه
پـــرې چـــې پيغـــام د ژونـــد دروا ســـتومه
د انقـــلاب د پلوشـــو پـــه ژبـــه
ځـــم د اســـتاد حمـــزه پـــه لار درســـره
ګونـــدې شـــې پـــوه مـــې د شـــعرو پـــه ژبـــه.

ګډه نړۍ:

دا د يـوې درې کسيزې مشـاعرې بنـه لـري، چـې لـه ۱۳۴۰-۱۳۴۴ پورې د زيار، ممنون او فنا له خوا پرله پسې تر سره شوې او پر خپل وخت د مېرمن مجلې او هېواد ورځپاڼې له خوا خپره شوې ده او پـه راوروسته کلونو کې سېلاب ساپي او نصرالله حافظ هم په کې برخه اخيستې ده.

دلته له دغو درې کسيزو مشـاعرو څخه لومړۍ مشـاعره، چـې د استاد زيار د شعرونو په دې طرحې جوړه شوې، راوړم.

بیا مې ښکلی یار په زړه وربېږي نن
ګاټې مې د سترګو پسې لوېږي نن

د محمد جان فنا شعر په دې ډول دی:

اندېښنه

ساز د محبت راته غږېږي نن
پېغله د هنر راته نڅېږي نن
یو نظر مې ستا د مخ ښایست ولید
یو جهان رڼا پر ما وربېږي نن
تش چې تصور دې د بشر وکړم
ټول جهان مې خیال کې نه ځایېږي نن
خوب کې چې مې ستا سترګې لیدلې دي
څاڅکی د ماتم پر ما تویېږي نن
ویې کتل په ناز راته ښو لاندې
ځکه مې اغزي په سترګو کېږي نن
ښکل مې کړی خوږې سرې خندنۍ شونډې
زړه مې اور د مینې کې سوځېږي نن
مرګ او ژوند ((فنا)) راته جنون ښکاري
خیال چې د لیلی راته پسخېږي نن

دا هم د ممنون شعر:

ناکامه هیله

غـم مـې بیـا د خیـال پـه کـور ګـډېږي نـن
هیلـه مـې ناکامـه شـوه ژړېـږي نـن
مـا د زړه پـه وینـو چـې ابـاده کـړه
دا د محبـت مـانۍ نړېـږي نـن
مسـته ښـه ورشـو د اسـماني مینـې
زړه لکـه هوسـۍ ورنـه تېرېـږي نـن
سـتا د تصـور درشـل بـه پالمـه
تېـرې زمـانې راتـه غږېـږي نـن
سـتا د مکېزونـو رڼاګـانو کـې
پرېـږده دا ((ممنـون)) چـې وسوځېږي نـن

اندو ژوند:

اندو ژوند د استاد زیار د کوچنیو ټوټو د لړۍ دویمه شعري مجموعه ده، چې په هغه کې د جولې له مخې زیاتره څلوریزې او ((سپین)) شعرونه راغلي دي او انتقادي، طنزي او حماسي رنګ لري. دغه غونډ پر ۱۳۶۸ کال د سرحدونو چارو وزارت له خوا په اریانا چاپخونه کې چاپ شوی دی. دلته یې دوه بېلګې راوړو:

بلهاري

ما په مينه کې زده کړې　　　له پتنګه بلهاري ده
ولــولــه مــې پــښتنه او　　　اراده مې منصوري ده

لړم، ۴۳ کال

نکريزې او رانجه

دزړه وينـــــې مـــــې نکريـــــزې
شـــوې د پېغلـــو هيلـــو پښـــو تـــه
شـــو رانجـــه راتـــه ګرومونـــه
غـــږ مـــې نـــه رســـي غـــوږو تـــه
۲۲-۹-۱۸

ګلو ييونه:

د استاد زيار يو ناچاپ غونډ دی، چې په هغه کې د فورم له مخې د ګلکخونو شعري غونډ ته ورته شعرونه راغلي، دي چې زياتره يې غزليز رنګ لري.

سپين غر:

د استاد زيـار هغـه شـعري غونـډ دی، چې پـه هغـه کې د ده لـه ۱۳۳۸-۱۳۴۵ کلونــو پــورې ځينــې شــعرونه راغلــي دي، چــې د

((پښتونستان)) او نورو ملي موضوعاتو په باب یې ویلي دي. په دې شعري غونډ کې اوږده نظمونه راغلي دي، چې یو شمېر یې په راډیويي مشاعرو کې ویل شوي او یو شمېر یې په بېلا بېلو خپرونو کې خپاره شوي دي. دلته له دغه شعري غونډ څخه یوه بېلګه را اخلو:

پښتني غمونه

زه پښتون د پښتونخوا یم
پښتونخوا کې پښتون غوارم
پښتني دردونه ژارم
افغاني غمونه ژارم
❋ ❋ ❋
بیا مې وینې راخوټېږي
د زخمي زړه له پرهاره
څوربدلې تلوسې مې
له درد سوزه وهي څرېکې..
په خوګلن کې د ګوګل مې
د مړو ژواندو ارمانونو
آواره واره بڅرکي
په ورو ورو راتازه کېږي

اسوېلي مې لمبه اخلي.
د پلرونو او نیکونو
د آتېرو پرتمونو
هغه تېرې خاطرې بیا
هغه هېرې خاطرې بیا
زما زړه باندې ورېږي
دا لمبې به پټې پټې
نور په زړه کې څنګه نغاړم
پښتني دردونه ژاړم
افغاني غمونه ژاړم

***

په ترپکو مې شي زړه کې
پښتني سپېڅلي مینه
لېونی شانې احساس مې
کومې لور ته لېږدوي بیا
د هوښیارو په نړۍ کې
لېونتوب راته پیغور شي
چېرته ښه هلته به ځمه
که وي سمې او که غرونه
کور و کلی به پرېږدمه
وایم ځان مې کړای ازاد
له هر قید او له جنجاله

خپل غم چې د ځان مل کړم
پرې به پام غلطومه
مرګ ته شپې به تېرومه
څوک به نه نیسي مې ستونی
په خپل واک اختیار به ژاړم
پښتني دردونه ژاړم
افغاني غمونه ژاړم

❋❋❋

چېرې مینه چې ګناه ده
چېرې زړونه چې ساړه دي
چېرې ژبه او قلم چې
ښورول دار ته ختل دي
چې په نوم انسان یادېږم
او انسان نه بلل کېږم
یو موجود ددې د جهان یم
او جهان کې بې اختیاره
د شمال په یوه ربړه
لکه پاڼه هسې رپېم
د نانځکې غوندې هسې
له هوس سره لوبېږم
ټول کار زیار مې بل لپاره
هېڅ مې واک د خپل ځان نه شته

څومره شرم و څومره ننګ دی
که پر دې ژوندانه ویارم
پښتني دردونه ژاړم
افغاني غمونه ژاړم

***

چې یو ځل په حقه مینه
دار په خپلو سترګو ښکل کړم
د خپل سر او مال په بیه
پښتونواله کړم ترسره
د خوشال له سپینې توري
د ایمل، دریا له ننګه
د تیارو ګوګل شي ځیري
د خیبر له دنګې څوکې
د شمشاد له هسکه سره
پلوشې د ژوند خورې شي
د باړې او سوات سیندونه
اباسین لره بیا یوسي
د خپلواک ژوندانه زېری
له خپلواک پښتونستانه
څه ارمان به مې بیا نه وي
له دنیا که زیاره ولاړم

پښتـــــــــــــتني دردونــــــــــــه ژاړم
افغــــــــــاني غمونــــــــــه ژاړم.

استاد زیار د پـورتني شـعر پـه بـاب وایـي: ((د ۴۴/۲/۹ کـال د پښتونستان په راډیویي مشاعره کې وار راونه رسېد. همدا سې مې د موسی شفیق په غوښتنه په سټډیو کې واوراوه. یو کال وروسته ۴۵/۲/۹ قدیر، فهیم اورولی و. پـه دغـه کـال سویس تـه تللی وم. لـه دې سره سره دا زمـا تـر ژباړلي شعر ((بلنـه)) ۱۳۴۰ وروسـته لـومړی نیم ازاد شعر دی او تر دې راوروسته مې دغې خواتـه ورو ورو هڅـه زیاتېږي. دغه راز د ((ګلولې)) په نوم د استاد زیار د ازادو شعرونو دویم غونډ هم چاپ شوی دی.

دا شعري غونډ پر ۱۳۶۹ل کال د افغانستان د لیکوالو د ټولنې له خوا د ۲۰۰۰ ټوکونو په شمېر خور شوی دی، چې د استاد ۲۰ ټوټو پـه شـاوخوا کې ازاد شعرونه پـه کې خوندي دي. دغـه راز یې د ازادو شعرونو د لړۍ درېیم غونډ ((د سبرونو نڅا)) او د کوچنیو ټوټو د لړۍ درېیم غونډ چاپ ته چمتو دي.

ښېړنيال زيار

پوهاند دوکتور مجاوراحمد زيار د خپلې هر اړخيزې ليکوالۍ په ترڅ کې علمي ښېړنې او پلټنې هم له ياده نه دي ايستلي او په دې برخه کې يې زياتې مقالې کنبلي او ليکنې يې کړې دي. په حقيقت کې ښېړنه د استاد د ليکوالۍ يوه زياته برخه را اخلي. موږ به دلته له ګړدودي ښېړنو پرته د ده نورې ژبنۍ ښېړنې دده په ژبپوهنيزه برخه کې راوړو او دلته به يې هغه تحقيقي ليکنې له اخځ او ځرنګوالي سره يادې کړو ، چې په بېلابېلو برخو کې يې کړې دي او بيا به يې پر خپلواکو ښېړنيزو اثارو رڼا واچوو:

په پښتو کې ازاد وګړنى او ليکنى شعر پر سېلابي تونيکو آرونو او ويونو ولاړ دى:

دا د هغې ښېړنې نوم دى، چې د پښتو شعر او په ځانګړي ډول د پښتو ازاد شعر او د هغه جوړښت د ځرنګوالي په باب په کې هر اړخيز او په زړه پورې معلومات وړاندې شوي دي. فکر کوم دا په پښتو کې د لومړي ځل لپاره د ازاد شعر په باب يوه ژوره علمي ليکنه ده.

دا ليکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۲۷ل کال د لومړۍ ګڼې په ۲۲مخونو کې خپره شوې ده، دغه راز يې د همدغې مجلې د همدغه کال په پنځمه ګڼه کې دغې لړۍ ته دوام ورکړی دی او ترڅنګه يې د همدغه کال په کابل مجله کې يو لړ نورې ورته ليکنې هم خپرې کړې

دي (دغـه لیکنـه را وروسـته د کتـاب بڼـې (پښـتو شـعر څنګـه جوړېږي؟)) ته لوړتیا موندلې ده).

راورټي او پښتو ګرامر يې:

دا يوه څېړنيزه ليکنه او ژباړنه ده، چې د مستر راورټي د ژوند او د هغه د پښتو ګرامر په باب معلومات په کې ورکړ شوي دي. دا ليکنه د وږمې مجلې د **۱۳۵۲** کال د **۴** ګڼې په **۵۰-۵۷** مخونو کې خپره شوې ده او بيا پر **۱۳۵۷** کال د (پښتو چاپي اثار په دوو تېرو پېړيو کې) د اطلاعاتو او کلتور وزارت د مقالو په غونډ کې هم راغلې ده.

د امير شېرعلي خان د پښتو بوليو يوه قلمي نسخه:

دا په متنپوهنه کې د استاد زيار يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د امير شېرعلي خان د فرهنګ پالنې او پښتو پالنې په برخه کې په کې زيات معلومات وړاندې شوي دي، دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۲ال کال د ۱۱ ګڼې په ۳۴-۴۲ مخونو کې چاپ شوې ده.

پټه خزانه د پښتو د تاريخي ګړدود څېړنې د يوه غوره اخځ په توګه:

دغه څېړنيزه ليکنه په ((د محمد هوتک ياد)) نومي کتاب کې د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۶۲ کال خپره شوې ده.

د ملا درمحمد ځاځي شاعري:

د یوې بلې څېړنیزې لیکنې نوم دی، چې د یاد شوي شاعر د شاعرۍ په باب په کې معلومات راټول شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۲ کال د ۷-۸ ګڼې په ۲۳-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

نو میالی نورسیب:

دا یوه بله څېړنیزه لیکنه ده، چې له ګڼو بېلګو سره په کې د نورسیب د شاعرۍ په باب هر اړخیز معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۲ کال د ۹ ګڼې په ۱۴-۳۶ مخونو کې راغلې ده.

د لال پورې شریف:

په دې تحقیقي لیکنه کې له لاسته راوړو بېلګو سره د لال پورې شریف د ژوند او شاعرۍ په باب پوره معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۳ل کال د ۴ ګڼې په ۷-۲۳ مخونو کې خپره شوې ده.

الفت (۱۲۸۸-۱۳۵۶) د پښتو ادب د نوي ادبي سنتیز پر پېچومي:

په دې لیکنه کې د استاد ګل پاچا الفت د لیکوالۍ په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۲ ګڼې په ۱۲-۱۳ مخونو کې راغلې ده.

د سید راحت الله راحت زاخیلي مهال او چاپېریال:

دا د سید راحت زاخیلي په باب د استاد زیار یوه تحقیقي لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۲۳ل کال د لومړۍ ګڼې په ۲۹-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده. همدارنګه نوموړې لیکنه ((د راحت یاد)) نومي کتاب په ۵۷-۲۵ مخونو کې هم راغلې ده. چې د کابل پوهنتون د فرهنګي شورا له خوا په ۱۳۲۳ کال کې خپور شوی دی.

په افغانستان کې پښتو داستان لیکنه:

په دې څېړنیزه لیکنه کې په افغانستان کې د پښتو داستان لیکنې د څرنګوالي په باب معلومات وړاندې شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۱۲ ګڼې په ۱-۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

د انقلابي شاعر نورمحمد غمجن د شهادت د لومړي تلین په درناوي:

په دې تحقیقي لیکنه کې د پوهندوی نورمحمد غمجن د لیکوالۍ او ژوند په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د لومړۍ ګڼې په ۹-۱۲ مخونو کې خپره شوې ده.

مایاکوفسکي په هاوانا کې:

د مایاکوفسکي په باب د استاد زیار یوه څېړنیزه لیکنه ده چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۲ګڼې په ۵۵-۶۲ مخونو کې خپره شوې ده.

مایاکوفسکي د ستر سوسیالیستي انقلاب د شاعر په توګه:

دمایاکوفسکي په باب د استاد زیار دویمه څېړنیزه لیکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۴ ګڼې په ۹-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده. دغه ډول دا لیکنه د دوستي مجلې د ۱۳۶۲ل کال د ۳ ګڼې په ۸۰-۸۴ مخونو کې هم را اخیستل شوې ده.

نومیالۍ انقلابي لیکواله انازیګر به خپل ادبي شاهکارونه ژوندي وساتي:

دا د یوې څېړنیزې او ژباړیزې لیکنې نوم دی، چې د یادې شوې لیکوالې د مړینې له کبله لیکل شوې ده. دا لیکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ل کال د ۲ ګڼې په ۷۲-۸۰ مخونو کې خپره شوې ده.

د ټولنوال ریالیزم په رڼا کې د میتود او موضوع ډیالکتیک:

یوه بله علمي لیکنه ده چې په یوې اوږدې لړۍ پورې اړه لري او د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۳ ګڼې په ۵-۹ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه (Ergology):

دا د پوهاند زیار د یوې بلې څېړنیزې لیکنې نوم دی، چې په هغې کې د فولکور او وګړنۍ تکنالوژۍ په باب معلومات ورکړ شوي دي او په دې لړ کې د کټ اوبدنې په باب څېړنه شوې ده. دا لیکنه د فولکور مجلې د **۱۳۵۵** ل کال د ۱۱ګڼې په **۱۵۷-۱۶۲** مخونو کې خپره شوې ده.

د کرنې لوښي او سامان او د هغوی د کارونې چمونه:

دا هم یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د کرنې سامان الاتو په باب په کې معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د فولکور مجلې د **۱۳۵۵**ل کال د ۳ ګڼې په **۲۵**-**۳۹** مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه (اوبدنې او رغاونې):

په دې لیکنه کې د ولسي کارونو د یو ډول (اوبدنو او رغونو) په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د فولکور مجلې د **۱۳۵۶**ل کال د ۲ ګڼې په **۳۹**-**۴۳** مخونو کې خپره شوې ده.

اوبدنه او د هغې لومړۍ لارې چارې او ډولونه:

د فولکور په برخه کې یوه بله څېړنیزه لیکنه ده، چې په هغې کې د لاسي کارونو د ځینو ډولونو په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د فولکور مجلې د **۱۳۵۵**ل کال د ۴ ګڼې په**۳۲**-**۳۵**مخونو کې خپره شوې ده.

پسته انځورګري یا رنګونه (رنګریزي):

په ولسي لاسرغاوې (لاسي صنعت) کې يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د فولکور مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۳ گڼې په ۲۸-۲۹ مخونو کې چاپ شوې ده.

کارپوهه (Ergology):

يوه بله ليکنه ده، چې په هغې کې د ولسي جامو (څادر) په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۶ گڼې په ۲۲-۲۹ مخونو کې خپره شوې ده.

اوبدنه او د هغې لارې چارې او ډولونه:

دا د تېرې يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۵ گڼې په ۲۹-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه:

يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د (فرهنگ خلق) جريدې د ۱۳۵۷ کال د لومړۍ گڼې په ۱۲-۱۳ مخونو کې خپره شوې ده.

په پاټکيزه (طبقاتي) جگړه کې د هنر ونډه:

د هنر په باب يوه علمي تحقيقي ليکنه ده چې د هنر مجلې د ۱۳۵۷ کال د لومړۍ گڼې په ۲۴-۲۵ مخونو کې خپره شوې ده.

ټولنوال رياليزم د رښتينې ټولنيز هنر استازي (رسالت) پرځای کولای شي:

يوه علمي تحقيقي ليکنه ده چې د هنر مجلې د ۱۳۵۹ کال د لومړۍ گڼې په ۵-۶ مخونو کې خپره شوې ده.

رښتيني ټولنيز هنر د وګړو زړونه ده او د همدوى د غوښتنو او اړتياوو څرګندونه:

د هنر په باب يوه علمي تحقيقي ليکنه ده، چې د هنر مجلې د ۱۳۵۸ ال کال د ۴-۵ ګڼې په ۱۸ او ۸۴ مخ کې خپره شوې ده.

د ټولنې په ژغورتيايي بهير کې د ټولنوال رياليزم اغېزه او ونډه:

يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د هنر مجلې د ۱۳۵۹ کال د ۵-۶ ګڼې په ۱۷-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د پښتو د اوسني نظام تحليل او څېړنه د روحياتو له مخې:

د پورتنۍ يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پوهنې مجلې د ۱۳۴۱ ال کال د ۴ ګڼې په ۳-۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د پښتو د اوسني نظم تحليل او څېړنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پوهنې مجلې د ۱۳۴۱ کال د ۵ ګڼې په ۱۸-۱۹ مخونو کې چاپ شوې ده.

سپیتامه زره توشتره یا سپین ځواکي زردښت د بامي بلخ ستر نومیالی بچی:

د یاد شوي شخص په باب یوه تحقیقي لیکنه ده، چې د بلخ مجلې د **۱۳۵۷** کال د لومړۍ ګڼې په ۱۴-**۱۵** او پاتې په **۵۱** او **۵۳** مخونو کې خپره شوې ده.

د ټولنوال ریالیزم په رڼا کې د میتود او موضوع دیالتیک:

یوه علمي او تحقیقي لیکنه ده چې د ژوندون مجلې د **۱۳۲۲**ل کال د **۳** ګڼې په **۵**-**۹** مخونو کې خپره شوې ده.

پرده پوښي او سپېڅلتیا له ټولنوال ریالیزم او ژمنتیا څخه تېښته ده:

دا هم یوه علمي تحقیقي لیکنه ده، چې د ژوندون مجلې د **۱۳۲۱** کال د لومړۍ ګڼې په ۱۲-**۱۵** مخونو کې خپره شوې ده.

د واقعیت تشې پېښې په وزن او قافیه شعر کېدی نه شي:

یوه تحقیقي او علمي لیکنه ده، چې د ژوندون مجلې د **۱۳۲۱**ل کال د **۳** ګڼې په ۱۱-۱۴ مخونو کې خپره شوې ده.

د معیاري لیکنۍ پښتو اړتیا، پرنسیپونه او لارې چارې:

یوه علمي او تحقیقي لیکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۶۱ل کال د ۴ گڼې په ۴۴-۴۷ مخونو کې خپره شوې ده.

د گویتې پر پلونو:

گویتې په باب یوه علمي او تحقیقي لیکنه ده، چې د ((اجتماعي علوم)) مجلې د ۱۳۶۱ کال د ۳ گڼې په ۱۲۳-۱۷۲) مخونو کې خپره شوې ده.

کوشاني د یوې آرې (اصلي) باختري ژبې په توگه:

یوه تحقیقي او علمي لیکنه ده، چې د (تحقیقات کوشاني) مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۲ گڼې په ۱۱-۱۱۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان- شوروي گډ فرهنگي میراثونه:

یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د شوروي اتحاد او افغانستان د گډ فرهنگ په باب په کې معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د دوستي مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۲-۳ گڼې په ۴-۳۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

د ملي سپورتونو په لړ کې (هله داد):

د ورزش په باب یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې په هغې کې د (هله داد) لوبه بیان شوې ده. دا لیکنه د (بدني روزنه) مجلې د ۱۳۳۹ل کال د ۳ گڼې په ۱۲-۱۴ مخونو کې خپره شوې ده.

د کبډۍ لوبه:

دا هم د کبډي ورزش په باب د استاد یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د بدني روزنې مجلې د ۱۳۳۹ل کال د لومړۍ گڼې په ۱۱-۱۳مخونو کې خپره شوې ده.

په افغانستان کې د اجباري او اختياري ودونو کړکېچونه:

دا په ټولنه کې په اجباري او اختياري توګه واده کول او د هغه د راتلونکې د څرنګوالي په باب يوه څېړنيزه او تحليلي ليکنه ده. د استاد دا ليکنه د هغه د مېرمنې په نوم ((سکينه زيار)) د مېرمن مجلې د **۱۳۴۴** کال د اسد ګڼې په ۱۱ مخ او پاتې په **۳۳** مخ کې خپره شوې ده.

په افغانستان کې د اختياري او اجباري ودونو کړکېچونه:

د پورتنۍ يادې شوې ليکنې دويمه برخه ده، چې د مېرمن مجلې د **۱۳۴۴** کال د سنبلې او ميزان ګڼې په **۲۳** مخ او پاتې يې په **۵۳** مخ کې خپره شوې ده.

دغه ډول يې د هنر په باب يوه بله علمي څېړنيزه ليکنه د اجتماعي علوم مجلې په لومړۍ ګڼه کې هم خپره شوې ده.

د افغان- شوروي ګډ فرهنګي اړيکې د موسيقۍ په برخه کې:

يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د **۱۳۶۳**ل کال د ۴ ګڼې په **۲۷-۲۹** مخونو کې خپره شوې ده.

د افغـان- شـوروي ګډ فرهنګي اړيکي، د فلم او سينما په برخه کې:

يوه بله تحقيقي ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۸ ګڼې په **۴۴-۴۸** مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان-شوروي فرهنګي اړيکي، د فلم او سينما په برخه کې:

د يادې شوې ليکنې دويمه برخه ده، چې د دوستي مجلې د **۱۳۶۲** کال د لومړۍ ګڼې په **۵۱-۵۷** مخونو کې خپره شوې ده.

د شوروي اتحاد په شپېته کلن پېر کې د افغـان- شوروي د دوستۍ پرمختيا:

دا هم د پوهاند زيار يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۱ل کال د ۱۱ګڼې په **۵۷-۲۳** مخونو کې خپره شوې ده.

۷۶کلن مصري ليکوال نجيب محفوظ د نوبل سرېنۍ جايزه وګټله:

د استاد يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د مصري ليکوال نجيب محفوظ د اثارو او ژوند د څرنګوالي په باب پـه کې معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه د ژوندون مجلې د **۱۳۶۷** کال د ميزان او عقرب مياشتو د ګڼې په **۵۳-۵۴** مخونو کې خپره شوې ده او همغه

مهال په دري ايډيشن کې د همده له خوا په دري ژبه هم خپره شوې ده.

ارتوګرافيک ريفورم (الفبايي سمون) زموږ له ملي انقلابي هيلو سره سمون لري، نوې افغاني الفبا د ټولو افغاني ژبو لپاره:

دا يوه پيشنهادي ډوله څېړنيزه ليکنه ده. دلته استاد زيار د اوښتون په پلمه خپلو هغو الواکونو (نظرياتو) ته يوه ټولنيزه بڼه ورکړې، چې له کلونو راهيسې يې د پښتو د اوسنۍ ليکنې يا الفبايي سيستم د ريفورم يا سمون په برخه کې خپاره کړي وو. ده په دغه وړه څېړنيزه ليکنه کې د عربي سيستم ټولې نيمګړتياوې په ګوته کړي او دا يې زياته کړې ده چې يو يوازينی فونيميک الفبايي سيستم کولای شي د ټولو افغاني ژبو لپاره رامنځته شي او دود ومومي. ده د همدې موخې لپاره پر بېلابېلو لارو چارو رڼا اچولې او د دغه الفبايي اوښتون د ترسره کولو لپاره يې يو لړپلانونه په ګوته کړي دي. دغه ليکنه د عرفان مجلې د ۱۳۵۷ل کال د سرطان-اسد او عقرب-قوس په ګڼو کې له يوه الفبايي جدول سره خپره شوې او ۱۲ مخه يې نيولي دي.

د حميد مومند ليکلار:

دا يوه شپاړس مخيزه څېړنيزه ليکنه ده چې استاد زيار د عبدالحميد مومند د شاه و ګدا د ترجمې د دوه سوه اويايمې

کالیزې په سیمینار کې اورولې وه او بیا پر ۱۳۶۶ کال په اړوند غونډه کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوې ده.

د حمزه ژب- ښکلا ییز سبک:

دا د پوهاند زیار یوه پنځه ویشت مخیزه علمي څېړنه ده چې د حمزه شینواري د اتیایمې کالیزې په سیمینار کې یې اورولې او بیا په ((د حمزه یاد)) غونډه کې پر ۱۳۶۶ل کال د سرحدونو چارو وزارت د خپرونو له خوا خپره شوې ده.

د رحمان بابا لیکلار:

دا یوه پنځلس مخیزه څېړنه ده، چې د کابل پوهنتون له خوا د رحمان بابا د دوه سوه اتیایم تلین له کبله په جوړ شوي سیمینار کې اورول شوې او بیا وروسته ۱۳۶۹ل کال په اړوند غونډه کې د نوموړي پوهنتون له خوا چاپ شوې ده.

د تاریخ مرصع لیکلار:

په دې نامه هم د استاد زیار یوه مقاله خپره شوې ده چې په هغې کې د تاریخ مرصع د لیکلار او لیکدود په باب خبرې شوې دي.

هغه انقلابي لیکوال او پوهاند چې اندو ژوند یې د انسان ژغورتیا ته وبښل:

دا د هغې څېړنې نوم دی، چې استاد زیار د الماني لیکوال ګیورک بیوخنر د یو سلو پنځوسم تلین له کبله ترسره کړې ده او د بیوخنر د لیکوالۍ په باب په کې خبرې شوې دي. دا لیکنه د

ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د لومړۍ ګڼې په ۴۷-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده.

ژباړه د پښتو پښتنۍ ماتوي او نامعياريتوب يې کوپړۍ:

يوه علمي ليکنه ده، چې د (پښتو په ټوليزو رسنيو کې) د سيمينار په غونډه کې چې د علومو اکاډمۍ له خوا په ۱۳۲۷ کال چاپ شوې دی راغلې ده. همدارنګه د ښته ورته مقاله د ژورناليستانو د ټولنې له خوا د همداسې يوه سيمينار په غونډه کې راغلې ده.

وګړپوهنه (اتنولوژي):

ديوې نيم خېړنيزې او نيم ژباړيزې ليکنې سرليک دی چې د فرهنګ مجلې د ۱۳۲۸ل کال په لومړۍ (وري-غويي) ګڼه کې خپره شوې ده.

د ډګريزې څېړنې لارې چارې:

دا هم د استاد زيار ديوې علمي ليکنې نوم دی چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز د ۱۳۲۷ل کال په سمپوزيم کې وړاندې شوې او په اړوند غونډه کې چاپ ته سپارل شوې ده.

Jams Darmesteter:

د استاد زیار لیکنه ده، چې په پښتو مجله کې په انګلیسي ژبه د **۱۳۶۲** کال د **۳** ګڼې په **۴۵-۵۰** مخونو کې خپره شوې ده.

لویه جرګه:

په الماني ژبه ((Der Rat des Jirgas)) د استاد یوه لیکنه ده چې د دیموکراتیک المان د ((ویلت بیونې)) نومي مجلې په **۱۷-۶-۱۹۸۶** ګڼه کې خپره شوې ده.

" The Ethno – Linguistic Composition of Afghanistan"

د افغانستان وګړ- ژبیز جوړښت:

دا لیکنه استاد زیار په انګلیسي ژبه د هند ((انجمن فارسي)) اورګان ((بیاض)) د **۱۹۸۳**م په لومړۍ ګڼه کې خپره کړې ده او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو مجلې د همدغه کال د درېیمې ګڼې په **۶۵-۷۷** مخونو کې هم خپره شوې ده.

نوي ازاد شعر پر وړاندې:

یوه علمي تحقیقي لیکنه ده، چې د کابل مجلې د **۱۳۲۷**ل کال د **۵** ګڼې په **۳۵-۵۴** مخونو کې خپره شوې ده.

همدارنګه یې د نوي ازاد شعر په باب د همدې کال په یوه بله ګڼه کې هم یوه مخ لیکنه خپره شوې ده.

دغه راز یې دوه نورې لیکنې، یوه د سید حسن حسن په باب او بله د سعدالله جان برق د شاعرۍ په باب د جرګې په مجله کې خپره

شوې ده. همدارنګه يې د استاد خادم په باب يوه ليکنه په ژوندون مجله کې خپره شوې ده.

ځانګړي څېړنيز چاپي او ناچاپي اثار

کارپوهه:

يو علمي تحقيقي اثر دی، چې په پنځوسمو کلونو کې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د فولکور مجلې او ((فرهنګ خلق)) له خوا برخه برخه خپور شوی دی. مګر د خپلواک يوځايي چاپ پر وخت يې ښايي دغه اوسنی نوم په ((د افغانانو وګړنی تخنيکپوهنه)) په نوم سمون ومومي.

ټولنوال رياليزم:

يو علمي څېړنيز اثر دی، چې د ټولنوال يا اجتماعي (سوسياليستي) رياليزم په باب په کې يو لړ تيوريکي څېړنې شوي دي. د دغه اثر يوه زياته برخه د شپېتمو کلونو له پيل سره د هنر او ژوندون په مجلو کې خپره شوې ده.

د افغان – شوروي فرهنګي اړيکي:

د پوهاند زيار يو بل څېړنيز اثر دی، چې د دوستۍ په مجله کې يې ځينې برخې خپرې شوي دي.

د پښتو، دري، پشه يي فولکوري څېړنې:

د استاد زيار يو څېړنيز علمي اثر دی، چې په هغه کې د يادو شويو ژبو فولکوري څېړنې شوې دي.

ګړدودي (لهجوي) څېړنې:

د پوهاند زیار تر ټولو ستر تحقیقي علمي اثر دی چې د ځلورو کلو په موده کې یې کښلی دی. دا اثر ۱۰۴ ټوکه لري چې په هغه کې د افغانستان د ۱۴ ژبو د ګړدودونو په باب هراړخیز معلومات ورکړ شوي دي او له څو کلونو راهیسې د سویس د ملي فونډ له خوا د یونسکو په سپارښتنه ((د افغانستان د ژبپوهنې اتلس)) لپاره په برن پوهنتون کې تر کار لاندې دی.

لیکونه:

لیکونه د استاد زیار یو بل اثر دی، چې په هغه کې په پښتو، دري، الماني او انګلیسي ژبو هغه لیکونه راغلي دي چې استاد ځینو کسانو ته د بېلابېلو ادبي، هنري او سیاسي موضوعاتو په باب لیږلي دي. دا اثر تراوسه چاپ ته نه دی ورکړ شوی.

پښتو بدلمیچ یا پښتو شعر څنګه جوړېږي؟

دا کتاب د استاد زیار له خورا نوښتګرانه علمي- تحقیقي اثارو څخه دی. په دغه کتاب کې د پښتو شعر ((سېلابوتونیک)) قواعد وړاندې شوي چې د لومړي ځل لپاره د همده له خوا را ایستل شوي او پر درې ګونو پښتو وګړنیو (فولکوریکو) لکینیو یا دیواني او اوسنیو ازادو شعرو باندې تطبیق شو ی دي.دغه کتاب چې له یادښت، ویی پانګې، سمونلیک او نیولیک پرته ۱۷۸ مخونه او یو لړ کلیشې، یوه ټېری او د اوستربلونو جدول لري، د اطلاعاتو او کلتور وزارت د خپرونو له خوا د ۱۳۶۹ پر اوړي په ښکلې کچه او سکښت له چاپه راوتلی دی.

ددغه کتاب د ټبرۍ (واسکټ) پر یوه پیڅکه داسې کښل شوي دي: ((پوهاند زیار د یوه ژبپوهاند، ادبپوهاند او ۳۳ کلن شاعر او لیکوال په توګه تر خپلو اوږدو څېړنو وروسته دې پایلې ته ورسېد، چې د هرې ژبې او بیا پښتو پویټیکس او فونیټیکس (شعر پوهه او غږ پوهه) سره نه شلېدونکي اړیکي لري او په دې توګه د پښتو شعر رغښت سپلابو تونیک (څپیز- خجیز) دی، نو دا دی د لومړي ځل لپاره د همدغه سیستم د دودونو او د ویونو (قواعد او قوانینو) پر را ایستنه برۍ مومي او زړو ببولالو ته د پای ټکی ږدي. څنګه چې دی شعر ((موزونه او مقفی)) نه بلکې ((موزونه او مخیله)) وینا بولي، نو ((نوی ازاد شعر)) رښتینی شعر ګڼي او د رغښت مخبیلګه یې ولسي ازاد شعر دی (لنډۍ، سروکي...) نه اروپایي هغه. دغه کتاب د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د ادبي فنونو، عروضو او قافیې او څه ناڅه متنپوهنې د ټکسبوکونو ځای نیولای شي)).

پوهندوی عبدالحکیم د یوې کره کتنې (کابل مجله د ۱۳۷۰ دویمه ګڼه) په ترڅ کې داسې لیکي: ((... د ژبپوهنې او ادبپوهنې د ګڼ شمېر خپرو شوو لیکنو، څېړنو او تدریس په لړ کې په همدې وروستیووختو کې د ادبپوهنې د تیورۍ د شعر پوهنې په برخه کې د محترم پوهاند دوکتور زیار یو نوی اثر چې په هغه کې د پښتو شعر جوړونې تیوري وړاندې شوې ده... پوهاند دوکتور زیار د ((پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) د اثر په لیکلو سره د ادب تیورۍ د شعر پوهنې او شعر جوړونې په برخه کې لومړنۍ ژوره او جامع

 څېړنه وړاندې کړه، چې دا څېړنه د نړيوالو ادبي څېړنو په شان يوازې د پښتو ژبې د ځانګړنو او قواعدو پر بنسټ ولاړه ده...)).

کره کتونکی زیار

وایي چې: ((ادبي کره کتنه د ادبیاتو روح دی، کره کتنه د ادبیاتو د ودې او تکامل اساسي او عمده عامل دی.))[1] او ((په حقیقت کې د ټولنیز نظارت یوه مهذبه بڼه ده چې د صمیمیت او خواخوږۍ له مخې روښنفکره ایجاد ګرانه لارښوونه کوي.))[2]

((دا د ادبي کره کتونکي وظیفه ده، چې د یوه ادبي اثر محتوا، تکنیکي اړخونه او بدیعي پرابلمونه او ځانګړنې وځېړي، په ادبي اثر کې ژور ټولنیز پرابلمونه راوسپړي، د هغه لیکوال یا شاعر ملاتړ وکړي، چې په خپل خلاقیت سره د ژوند واقعیتونو او بشري لوړ ارمانونه یې په ښکلې او عاطفي بڼه انځور کړي دي او ددې خلاف هغو کسانو ته چې اشتباه کوي د منطقي استدلال له لارې قناعت ورکړي.))[3]

استاد زیار هم زموږ د ادب دغه ارزښتناکه برخه له خپل زیاره بې برخې نه ده پرې ایښې. سره له دې چې ده تر اوسه پورې په دې برخه کې کوم ځانګړی اثر نه دی خپور کړی، خو زیات کار یې پرې کړی دی، په لسګونو مقالې یې لیکلې دي، د کره کتنو په زیاتو غونډو

(۱) ژوندون مجله، ۱۳۶۵ل کال، ۵-۶ ګڼه، د پښتنۍ ځلورم مخ.
(۲) محمد صدیق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳ل کال، ۵ ګڼه، ۸مخ.
(۳) محمد صدیق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳ل کال، ۵ ګڼه، ۱۳مخ.

کې يې برخه اخيستې او زياتې ادبي غونډې او مشاعرې يې تر کره کتنې لاندې نيولې دي.

دلته به يې هغه ليکنې راوړم، چې په دې باب يې په بېلا بېلو وختونو کې ليکلي او په بېلا بېلو خپرونو کې خپرې شوې دي:

ځوان ژمن (متعهد) پښتو ادب ته يوه کره کتنه:

د استاد د هغې ليکنې نوم دی، چې د پښتو ادب بېلا بېل فورمونه، چوکاټونه او ليکنې په کې تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۹-۱۰ گڼې په **۲۵-۳۷** مخونو کې خپره شوې ده.

کره کتنه:

د پوهاند زيار د هغې کره کتنې نوم دی، چې د وږمې مجلې د **۱۳۵۲** کال د ۱-۲ گڼې په ۱۷۴-۱۸۰ مخونو کې خپره شوې ده. په دې ليکنه کې درې کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

لومړی د ((فردي او اجتماعي ژوند لارښوونکی)) د سيد حکيم کمال شينواري اثر دی.

دويم د چارگل په نوم د همېش خليل د لنډو کيسو مجموعه ده.

درېيم روسي- پښتو قاموس دی چې (نژدې **۳۲۰۰۰** لغتونه) لري.

د پښتو غزل مشاعرې ته يوه کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار د يوې ليکنې نوم دی چې په هغې کې د پښتو ژبې يوه مشاعره تر کره کتنې او ارزونې لاندې نيول شوې. دغه مشاعره د همده په هڅه د سعد الله جان برق په يوه شعر:

((بيا مې په تيارو کې ستا د خيال لمنه ونيوه
بيا يو سېلاب وړي د يو جال لمنه ونيوه))

د سرحدونو چارو وزارت د خپرونو رياست له خوا جوړه شوې وه او د کابل مجلې د ۱۳۶۲ل کال د ۸ گڼې په ۱۵-۴۱ مخونو کې خپره شوې ده.

نوی قاموس او نوې لار:

د کره کتنې په برخه کې يوه بله ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۴۹ل کال د ۸ گڼې په ۴۴-۵۱ مخونو کې خپره شوې ده.

ليکنې که ژباړنې ! ولې زموږ ليکنې د پرديو ژبو رنگ لري !؟

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه بله ليکنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۴ل کال د حوت گڼې په ۱۰ مخ او ۳۲ مخ کې خپره شوې ده. دغلته تر پورتنۍ کليشې لاندې استاد د کره کتنې په برخه کې نورې ليکنې هم کړې دي.

ليکنې که ژباړنې ! ولې زموږ ليکنې د پردو ژبو يو رنگ لري !؟

د کره کتنې په برخه کې يوه بله ليکنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۴ل کال د سلواغې د ګڼې په ۱۵او ۳۹ مخ کې خپره شوې ده.

ټولنپوهنه يا د پښتو علمي کېدو يوه غوره بېلګه:

دا هم د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د مرغومي او سلواغې د ګڼې په ۲۷ او ۳۰ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو (اصولو) په رڼا کې د ليکنې او خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه علمي ليکنه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۳ ګڼې په ۴ مخ کې خپره شوې ده. دلته تر پورتنۍ کليشې لاندې د کره کتنې په برخه کې د استاد زياتې ليکنې راغلې دي.

د ژبنيو آرونو (اصولو) په رڼا کې د ليکنې او خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۴ ګڼې په ۲۲-۲۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبنيو ارونو (اصولو) په رڼا کې د ليکنې او خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۶ ګڼې په ۱۲ مخ کې چاپ شوې ده.

کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار د يوې بلې ليکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۴ کال د ۳ ګڼې په ۱۷۳-۱۷۷ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۷ ګڼې په ۸ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۱-۲ ګڼې په ۱۲ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ ګڼې په ۲۸ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د **۱۳۵۷**ل کال د **۷** گڼې په **۲۳** مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنې او خپرنې پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د **۱۳۵۷**ل کال د **۴** گڼې په **۱۵** مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنې او خپرنې پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د **۱۳۵۶**ل کال د **۵** گڼې په **۱۵** مخ کې خپره شوې ده.

ټولپوهنه يا د پښتو د علمي کېدو يوه غوره بېلگه:

د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار يوه علمي ليکنه ده، چې د کابل مجلې د **۱۳۵۳**ل کال د مرغومي او سلواغې د گڼې په **۲۷** مخ او **۳۰** کې خپره شوې ده.

کره کتنه:

بيا هم تر دغې کليشې لاندې د پوهاند زيار درې ليکنې راغلې، چې په هغو کې د ورمې مجلې د **۱۳۵۱**ل کال د **۳** گڼې په **۱۱۱-۱۱۶** مخونو کې د پښتو ليکونه، مطبوعاتو ته يوه کتنه او برښنا کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

دغه راز يې د کره کتنې په برخه کې ځو بېلابېلې ليکنې د ورمې مجلې د **۱۳۵۱** کال د **۴-۵** گڼې په **۱۲۴-۱۷۸** مخونو کې چاپ شوي، چې په هغو کې د عصبي جهاز توصيفي تشريح، ننۍ ادبي پښتو،

دويي پوهنې يادښتونه، د توري شرنګ، مظلومه دنيا، د ملګرو ملتو منشور او مرغلرې کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

دا راز د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار دوه ليکنې د وږمې مجلې د **۱۳۵۱** ل کال د **۶** ګڼې په **۱۷۶**-**۱۷۶**مخونو کې خپره شوې ده، چې دلته هم دوه کتابونه (کندهار او کاکړي سندرې) تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

همدا راز د وږمې مجلې د **۱۳۵۲** کال د **۳**-**۴** ګڼې په **۱۵۲**-**۱۷۴** مخونو کې بيا هم د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار دوه ليکنې خپرې شوې، چې په هغې کې ابدالي توره او غورځنګ کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

د کره کتنې په برخه کې يې دوه ليکنې د وږمې مجلې د **۱۳۵۲**ل کال د **۵** ګڼې په **۱۲۱**-**۱۲۹** مخونو کې خپرې شوي، چې په هغې کې د ((مزارات)) او بلې کې د((تلوسې)) کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

د کره کتنې په لړ کې يې د نجيب ديوان او زما سندرې کتابونه هم تر کره کتنې لاندې نيولي دي، دا ليکنه يې د وږمې مجلې د **۱۳۵۲**ل کال په **۶** ګڼه کې خپره شوې ده.

نصر الله حافظ دو ديزوال وګړنی شاعر:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه بله علمي ليکنه ده، چې په هغې کې د نصرالله حافظ د شعرونو د څرنګوالي په باب خبرې شوي دي. دا ليکنه د سباوون مجلې د ۱۳۶۲ کال د **۵** ګڼې په **۳۵** او **۲۳** مخ کې خپره شوې ده.

پيوند د اسطورو او تلميحو شاعر:

دا د استاد زیار هغه کره کتنه او ارزونه ده، چې پر **۱۳۶۸**ل کال یې د **علي ګل** پیوند پر شعرونو او بیا پر ((سیلۍ)) نومي شعري غونډ باندې کړې وه او د لیکوالو د انجمن په کلوپ کې یې یوې غونډې ته اورولې وه. دا چې ولې ژوندون له چاپه لرې کړه او ترې تم یې له منځه یوړه، تر اوسه یې کومه پته ونه لګېده.

داستان لیکونکی زیار

وايي چې: ((کيسه ژوند دی او ژوند کيسه. په ژوند کې کيسې جوړېږي او کيسې له ژونده جوړېږي. ژوند د پېښو يو بهير دی او پېښې د کيسو اساسي شرط. ژوند پېښې جوړوي او پېښې کيسې. کيسې د ژوند يو تصوير دی او د تصوير يو اړخ په کيسو کې ژوندی کېږي او کيسې هستېږي. يون د ژوند يو نوم دی او که يون نه وي کيسه هم حرکت نه شي کولای او نه شي جوړېدلای.

ژوند او د ژوند هره شېبه تنظيم او برابری ته سخت ضرورت لري او کيسه د همدغسې يو تنظيم لپاره تلاش دی او بايد وي.

ژوند د خپل وړاندې تګ په سلسلو کې قهرمانان خلقوي، قهرمانان بيا کيسې جوړوي او په کيسو کې قهرمانان بايد خلق شي. ژوند د غورځو پرځو يو نوم دی او کيسې له همدغو حالاتو څخه ايجادېږي.)) [1]

نو استاد زيار هم د کيسې د غومره ستر ازرښت په پام کې نيولو سره کيسه هېڅکله له ياده نه ده کښلې، تل يې په دې برخه کې کار کړی دی، د کيسو په باب يې علمي او تحقيقي ليکنې کړي، د هغو پر شکل او محتوا پوره غربدلی دی او ان که وو ايو پوره استادي په کې لري، زياته به مې نه وي ويلي، نو ځکه يې کيسې ليکلي دي، ډېرې يې ليکلي دي او ښې يې ليکلي دي.

(۱) زرین انځور، کابل مجله، ۱۳۴۲ کال، لومړۍ ګڼه، ۱ مخ.

دلته په لنډ ډول د ده پر چاپي او نا چاپي کیسو رڼا اچوو:

د یوولسم پوړ کړکۍ (مینه د زړه په وینه):

دا یو رومان دی، چې استاد زیار په دیموکراتیک المان کې پر ۱۳۶۴ل کال کښلی دی. په دغه رومان کې له یوې المانۍ پېغلې سره د یوه مېلمه افغاني استاد مینه انځور شوې او په دې ترڅ کې د هیټلري فاشیستي جنګ ناخوالو او پایلو ته ګوته نیول شوې ده. له دې سره سره په کې د افغاني ټولنې جنګ ځپلی اکر هم رانغښتل شوی او په دې توګه په کې د ((ولسیتوب)) او ((ژمنتوب)) توګه له ورایه ځلېږي.

دغه رومان څه د پاسه (۲۰۰) ټایپي مخه او (۱۲) څپرکي لري چې د سرحدونو چارو وزارت له خوا چاپ ته وړاندې شوی دی.

او خندا یې راوېښ کړم:

د استاد زیار یوه لنډه کیسه ده، چې د سباوون مجلې د ۱۳۶۷ل کال د ۲ ګڼې په ۱۸-۱۹ مخونو کې خپره شوې ده. همدارنګه همدغه کیسه د مېرمن مجلې د ۱۳۶۴ل کال په ۵ ګڼه کې هم خپره شوې ده.

د غرونو او ځنګلونو شپه:

د غرونو او ځنګلونو شپه د استاد زیار یوه داستاني اډانه (طرحه) یا تکل دی، چې په ښکلو الفاظو کې رانغاړل شو ی دی. دا

داستاني طرح د کتاب مجلې د ۱۳۶۵ کال د ۷-۸ ګڼې په ۷۱-۷۴ مخونو کې خپره شوې ده.

همدا ډول یې یوه بله اډانه د زېري جریدې د **۱۳۶۵**ل کال په یوه ګڼه کې هم خپره کړې ده.

پټه پلوشه:

پټه پلوشه یو منځنی داستان دی، چې استاد د څرخي پله زندان تر اغېزې لاندې لیکلی دی. دا داستان شل مخه لري او تراوسه پورې خپور شوی نه دی.

د سترګو دروړ:

د سترګو دروړ د هغې منځنۍ کیسې نوم دی، چې د هېواد د ځوان شاعر باقي بریال ژوند په کې بیان شوی دی. دا کیسه پر **۱۳۶۵**ل کال د بریال په ویاړ لیکل شوې ده او د څارندوی مجلې د ۱۳۶۷ل کال د لسمې ګڼې په ۶۸-۷۲ مخونو کې له چاپه راوتلې ده.

په همدې ډول یې د ۳۹-۱۳۴۰ کلونو په اوږدو کې یو شمېر نورې لنډې کیسې لیکلې او په هېواد او اصلاح ورځپاڼو کې خپرې شوې دي. دا دی، دلته یې یوه لنډه کیسه د بېلګې په توګه وړاندې کوو:

او خندا یې راوینښ کړم

د یوه لرې سفر په تکل د برلین ښار د (رښا غر) لوی تمځي ته ورسېدم. بار بستره مې ښه پوره درانه وو. شاکخوړې مې دواړې اوږې سره ټینګې کېښکلې وې، ملا مې ورسره کړوپه کړوپه کېده او سم مې پورته نېغ کتلای نه شول.

لویو او وړو کڅوړو مې لاسونه هم خورا بې دمې کړي وو. په پښو کې مې متره پاتې نه وه او په ډېره خوارۍ مې په ځان پسې راکښلې. دا اند ښښنه هم راسره وه، چې که لږه دمه ونیسم او سا هومره واخلم، نو خپل ټاکلی اورګاډی به راڅخه وخوځېږي. په دې کې مې ناڅاپه پر یوې ښکلې نجلۍ سترګې ولګېدې، چې زما غوندې دا هم له یوه ښاري ګاډي څخه نوې پلې شوې وه او د اورګاډي په هڅه لېږداوه غبرګ بکسونه د تمځي پر وچې کانکریټي ډیوډۍ ورو ورو کښوي او پاپې پاپې پلونه ورسره اخلي، په هغه ګڼه ګونه کې یو زړه سواند لاروی نه پیدا کېده، چې د بکسونو په لېږد کې ورسره مرسته وکړي او تر یوې بلې ډیوډۍ یې ورسره ورسوي.

ما په دغه ښار او ټول هېواد کې وخت ډېر تېر کړی و، ډېرې رنګیزې څېرې مې لیدلې وې، مګر د دغې ښکلې پېغلې سره سپینه او زړه راکښونکې څېره یوازې ماته نه، بلکې ټولو ښاریانو ته نوې بریښېده، دومره چې تا به ویل له ارمه کومه ښاپېرۍ راغلې او یا له اسمانه کوهم پرښته راکښته شوې ده.

زما غوندې پرې د هر چا دا اټکل راته، چې یا خو د کوم بل هېواد ګرځندویه ده او ښایي د کوم یار اشنا یا خپل خپلوان تر لیدنې وروسته بېرته خپل ټاټوبي ته ځي. زړه مې ډېر غوښتل ورسره مرسته وکړم، نه یوازې د هغې د بې سارې ښکلا او بې کچه پېغلتوب په پار، بلکې د یوې پردېسې ښځمنې په توګه، مګر خپل درانه پېټي له دغه ویاړه بې برخې کړی وم. خو نورو تش لاسو او

هوسا لارويانو ته مې له پخساکه يينګی ايشيده چې ولې پر هغې ښلکې پردېسې زړه نه سېزي او پېټې ورسره نه سپکوي.

زه هله پوه شوم، چې لوديځيان له پرمختللي کولتور سره سره بيا هم کلک زړي دي. خپلې پردېسی ته مې زړه خټه شو چې نه چېرې زه هم له داسې تنګسې سره لاس و ګرېوان شم او خپل بار پر خپلو اوږو تر منزله ونه شم رسولای. سره له دې مې هم خپل پېټی دومره نه ژاړه او ځانته مې ډاډ ورکاوه، مګر د هغې ښکلې پردېسې او بېوسی مې يوه شېبه هم له زړه نه وته او همدا سودا راسره وه، چې کېږي خپل ګاډی لاندې نه کړي او بل ورپسې ګاډي ته يوه ګړی دوه سترګې پر لار پاتې شي.

زما ګاډی پر خپلې ټاکلې شېبه له تمځي وخوځېد او زړه مې له هغې پردېسې سره په تمځي کې تم پاتې شو. اورګاډی لکه د ژوند بهير ډېر ګړندی او بېړندی له ښکلو غرونو، سيندونو او ګلکځونو ځخه تېرېده. ځنډ و ځنډ يې نه پېژندل او د سيمه ييزو ګاډو غوندې هر کلي او بانډې ته نه ودرېده په ښکاره د نورو سپرليو غوندې ما هم پر ښکلو شا او خوا منظرو سترګې ښخې کړې وې، خو له زړه مې يو خدای خبر و. د پاتې نيمې ورځې له تېرېدو سره د کوربه هېواد تر پولو واوښتو، مګر د ((ايلبې)) ښکلی سيند مو له خپل ښکلي چاپېريال سره هماغسې ملګری و. تر څو يې د دو ناو په څپانده سيند او د الپ په ننداريزو ځنګلي ګلکځونو وسپارلو. لمر را ځخه خپلې تودې طلايي وړانګې ورو ورو لېږدولې او د اسمانځکو غرنيو ونو د څوکو په ښکلولو يې له مونږ سره هم مخه ښه کوله او

بېرته راڅخه مخ پر لویدیځ ستنېده، تر څو د سکنې ماښام تیاره ولګېده، توري تروږمۍ شپې رانه هر څه له سترګو پنا کړل، سپرلۍ هم په خپلو څوکیو او سفري کټونو کې ځای پر ځای شوې. ما په خپل کټ کې هسې پېښې غځولې وې او کمپله مې نیمکښه غوندې پر ځان راکښلې وه. هرڅه چې مې ځان تلقیناوه، د خوب نړۍ ته پناه یوسم، خو خوب چېرې و. یوازې د ګاډي د ګړب ګړوب لـه کبلـه نـه، بلکې د پردېسې پېغلې اند ېښنې مې هم لکه ماران په زړه کې کښته پورته ځغلېدې راځغلېدې.

شپه بـه نیمـایي تـه رسـېدلې وه او سترګې مې سره سمې نه وې ورغلې، چې ناڅاپه د ګاډي یوې بوږنوونکې کړیکې بېرتـه راویښ کړم. کوم همخوني مې د کړکۍ پرده یوې خوا ته کړه او سترګې مې د پراګ د ښکلي ښار په ځراغـان تمځي ولګېدې. لـه تمځي او بیا لـه ټول ښار څخه له وتو سره مې چې هر څو هڅه وکړه، تښتېدلی خوب مې سترګو ته بېرته کډه راوکړي، خو بریالی نه شوم او هسې مې لـه نیمکښې کړکۍ څخه د تور مخي اسمان په ناپایه ورشو کې د یونیم ستوري نندار ه کوله. په همدې همدې کې ورو ورو د ختیځ لـه خوا د شـلمې یـا دوه ویشـتمې سـپوږمۍ نیمزالـې غونـدې رڼـا د کړکیـو ښیښې راوبرېښولې او له یوه اوږده تورتم تونـل څخـه لـه وتلو سره بیـا د شـپې نوراني پېغلـه د اسمان نیمـایي تـه رانېغـه شوې وه او د هسک په ارته ورشو کې یې راسره تېز تېز ځغاستل. زما لپاره دا رومانتیکه شاعرانه او شپېنۍ نندار ه تر ورځنۍ هغې هم ډېره په زړه پورې وه، ځکه له کومه راهیسې چې د یو ګڼ مېشتي اروپایي

ښار په اسمانڅکو کې مېشت شوی وم. سپوږمۍ ته مې هډو پام شوی نه و او د چا خبره بېخي یې راڅخه ونګه هېره شوې وه.

شپه به متې پار نیمه پاتې وه، چې سخت خوب راغلی و، یو له ډېرو رنګینو ډک خوب چې له ډېرو خوږو خوږو خوبونو سره ملګری و. له زړه مې هغه ټولې ورځینۍ اندېښنې او ستړیاوې لښېدلې وې او د یوه زړه راکښونکي روښان سباوون هیله منو ولولو مې په زړه کې غځونې کولې. خدایزده چې نور به مې څه خواږه خواږه خوبونه کتل او خپلې مرورې او تمبېدلې هیلې او اسرې مې پرې غولولې او پخلا کولې، چې یو ناڅاپه یوې مستې زړه وړونکې خندا راویښ کړم.

له کټه مې ورو ورو ځان راښوی کړ، د کړکۍ هنداره مې په بیړه بیړه راکښې ایسته او د باندې مې سر وکیښ. ګورم چې لمر نوی څرک راوهلی او د پسرلني سباوون خوشبویه او پسته وږمه د غرنیو ګلانو عطرونو زموږ پر ګاڼې راشیندې.

ترور ترور مې ګاونډیو کړکیو ته غلچکي غلچکي وکتل او سم مې په هماغسې پرونۍ پېغلې سترګې ولګېدې، چې سپینه نرۍ غاړه یې له کړکۍ راکښلې وه او اوږدې وربښمینې طلایي څڼې او اوربل یې د اورګاډي د تونډ باد له څپو سره شیند پر شیند اخوا دېخوا اوښتل را اوښتل.

همدا چې یې هوسۍ وږمه ترندې او برندې سترګې پرما ولګېدې، نو ما پرې هم بېواکه غږ وکړ: سهار مو نېکمرغه! هغې هم لکه ټول عمر چې لیدلی او کتلی اوسم، په یوه پېژندویه او مینه

وړي شان ګړدود زما د سلام غبرګون وکړ او بېرته د لمر څرک په ښکلې ننداره بوخته شوه، زه هم ترې را شا کوچ شوم. يخ پخ پرځای کېناستم، تندي ته مې يو تس ورکړ او په زړه کې مې له ځان سره وويل: ((هغه مې چې پر اسمان غوښتله، خدای پر ځمکه راکړه !)).

هو، ما نوره خپله ورکه او د لارې مله موندلې وه، داسې مې انګېرله چې د لمر وړانګې او د سباوون زړه راکښونکې وږمه او بيا شاوخوا غرونه، ځنګلونه، سيندونه او ګلکځونه طلايي کورونه او پرتمين ښارونه راسره يوځای ځغلي او د لمرين ختيځ پر لور زما د پردېسو هيلو بدرګه کوي. نور مې نو د ارمانونو غوټۍ باغ باغ غوړېدلې وې او ټوله نړۍ راته د ګل په څېر موسکۍ موسکۍ کېده.

✲✲✲

له کيسه ليکنې پرته استاد زيار يو زيات شمېر ادبي ټوټې هم ليکلي چې ځينې د تکلونو بڼه لري او چاپ کړي يې دي. دلته يې د لاسته راغلو ټوټو يادونه کوم.

د توبې ورونه:

د توبې ورونه د استاد زيار د هغې ادبي ټوټې نوم دی، چې (افراطينو ته) تر سرليک لاندې د کابل پوهنتون اوونيزې د ۱۳۲۲ کال د ۵ مياشتې د ۲۱ نېټې په ګڼه کې خپره شوې ده.

تلک:

د پوهاند زیار یوه بله ادبي ټوټه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۳ ګڼې په ۶۹-۷۱ مخونو کې خپره شوې ده. دغه ډول د زېرې جریدې د ۶۵- ۶۶ کلونو په ګڼو کې د استاد زیار ځینې نورې ادبي ټوټې هم خپرې شوې دي.

خوب کالي:

خوب کالي د پوهاند زیار د یوې بلې ادبي ټوټې نوم دی چې لاندې به یې متن په بشپړ ډول راوړو:

زه په ختیځ کې وم،
ته په لویدیځ کې
لومړی
پر ما ورځ راغله
او بیا پر تا
خو ته،
تر ما دمخه راویښ شوې
او دمخه ولښېدې
او زه
ځای پر ځای ویده پاتې شوم
ستا د کاروان د غږو غوږ
زما په غوږو کې
هسې خوبولې انګازې شوې
او زما خوب یې نور هم پسې لا درون کړ
تا

زما له خوبولتیا ناوړه ګټه واخیسته
بېرته راپسې راستون شوې
په خوب کې دې رانه هر څه ولجه کړل
او زه دې
پر وچ ډاګ
میرات او کور ګډی
ویده پرېښودم...
هو
تر څو چې زما د راویښېدو وار راسېده
او عقل مې سرته راته
بیا پېړۍ اوښتې وې
او پړاوونه پړاوونه
تر تا لرې پاتې وم
اوس نو
که یو خوا
له ډېرې بېوسۍ او نهیلۍ نه
زما د پښو سپینې غوټې شوې
نو بل خوا
تا هم راباندې داسې کوډې کړې دي
چې په سپېره خاورینه کنډواله کې
پر سپینه رڼا ورځ
په غړېدلو سترګو
خوب وړی یم
له کار او ژوند سره هماغسې مرور یم

او خوب کالي مې لا
پر کار کاليو نه دي بدل کړي ! !؟

ژبپوهاند زيار

وايي چې ((ژبپوهنه هغه علم دی، چې د يوې ژبې داخلي ساختمان او جوړښت تر څېړنې لاندې نيسي)). [1] پوهاند زيار هم په دې برخه کې دومره زيات کار کړی دی، چې کله په هېواد کې څوک د ژبې يا ژبنيو مسايلو په باب غږېږي، نو د استاد زيار نوم به يې تر ټولو لومړی په خوله کې وي.

ده تراوسه پورې په سلګونو علمي او تحقيقي مقالې د ژبپوهنې په برخه کې په ملي او هم بين المللي کچه ليکلې دي او څکه خو يې بايد ليکلي وای، چې د ده رسمي څانګه او مسلک همدا ژبه ده او په دې برخه کې يې لومړۍ درجې او علمي رتبې هم اخيستې دي.

ده د ژبپوهنې په برخه کې دومره زيات کار کړی دی، چې ګرد يې د ده پر نورو ادبي کارونو او نوښتونو هم پرېوتی دی. ټول خلک لومړی دا فکر کوي، چې د يو ستر ژبپوهاند نوم اخلي او د هغه په باب خبرې کوي، خو څينې خلک لا په دې پوه نه دي، چې استاد زيار نه يوازې په ژبپوهنه کې استاد دی، بلکې په شعروشاعرۍ او داستان ليکنه کې هم استادي لري. موږ دلته دده په باب له زياتو خبرو څخه تېرېږو. د ده کار ټولو ته ښکار او څرګند دی، زموږ د پرو خبرو او نه خبرو ته حاجت او اړتيا نه شته، هغه د خوشال بابا خبره:

لـمر پـه ګوته پټاوه نه شي خوشاله

---

(۱) پوهندوی نوراحمد شاکر، ژبنۍ څېړنې، ۱۳۵۰ کال، مخ.

هېڅ منکر مه شه له خپلې عاشقۍ

اوس بـه دلتـه لـومړی د پوهانـد زیـار هغـه ژبنـۍ لیکنـې چـې پـر بېلابېلو وختو یې په بېلابېلو جریدو، مجلو او ورځپاڼو کې خپرې کړې دي له اخځ سره یادې کړو او د هغـو پـر ځرنګوالي بـه لنډه رڼا واچوو او بیا د هغه په ځانګړو ژبنیو اثارو وغږېږو.

د ژبپوهنې نومونې:

د ژبپوهنې نومونې د استاد زیار د یوې اوږدې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې په بېلابېلو ګڼو کې خپره شوې ده. استاد زیار د دې لیکنې د لومړۍ برخې په پیل کې وایي:

((د لوی ځښتن په نامه د ژبپـوهنې پـه نومونـو لاس پـورې کـوم او پــه دې توګــه پــه پښــتو کــې لــومړی پــلا د نومونپــوهنې (Terminology) بنسټ ږدم دا ځکه یوه اړتیا ګڼم، چې زموږ ژبه نن سبا د نړۍ له سترو ژبو سره سیالۍ ته ملا تړلې ده.)).[1]

پـه دې لیکنـه کې د ژبپـوهنې نومـونې (اصطلاحات) پـه پښـتو، دري، المـاني او انګلیسـي ژبـو کښـل شـوي دي. د دې اوږدې ژبنـۍ لیکنې لومړۍ برخه د وږمې مجلې د ۱۳۵۰ کـال د ۵-۶ ګڼې پـه ۱۱۲-۱۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

ترکیبات اسمی در زبان دری:

ترکیبات اسمی در زبان دري د هغې ژبنۍ لیکنـې نـوم دی چـې پـه دري ژبـه کښـل شـوې ده. پـه دې لیکنـه کـې د دري ژبـې د نومونـو د

---

(۱) دوکتور زیار، د وږمې مجله، ۱۳۵۰ل کال، ۵-۶ګڼه، ۱۱۲مخ.

جوړښت او څرنګوالي په باب ګټور معلومات وړاندې شوي دي. دا لیکنه د خراسان مجلې د ۱۳۶۰ل کال د **۵** ګڼې په **۱۵۰-۱۵۳** مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د پورتنۍ یادې شوې لړۍ بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د **۱۳۵۱**ل کال د **۶** ګڼې په **۴۷-۴۸** مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د یادې شوې لیکنې یوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د **۱۳۵۲**ل کال د **۶** ګڼې په **۵۵-۵۶** مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ګړدودونه ((لهجې)):

پښتو ګړدودونه د هغې اوږدې لیکنې نوم دی چې د پښتو ژبې د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) په باب په کې ګټور معلومات وړاندې شوي دي. دا لیکنه چې تر ۷۰ څخه زیات مخونه لري، د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز د نړۍ وال سیمینار د مقالو په مجموعه کې، چې پر **۱۳۵۴** کال جوړ شوی و، راغلې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د یادې شوې لیکنې بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د **۱۳۵۲**ل کال د **۵** ګڼې په **۵۷- ۵۹** مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د یادي شوي لیکنې بله برخه ده چې د ورمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۱-۲ ګڼې په ۱۳۹-۱۴۰ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

پښتو آرپوهه د استاد زیار د هغې ژبنۍ علمي څېړنېزې اوږدې لیکنې نوم دی، چې د ورمې مجلې په زیاتو ګڼو کې په پرله پسې توګه خپره شوې ده. په دې لیکنه کې د هغو لغتونو ریښې له نورو ژبو، لکه هندي، پارسي، بلوڅي، مونجي، سوغدي... سره څېړل شوي دي، چې اوس په پښتو کې کارول کېږي. دا لیکنه د ورمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۱-۲ ګڼې په ۹۸-۱۰۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې څلورمه برخه ده، چې د ورمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال په ۶ ګڼه کې په ۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې اوومه برخه ده، چې د ورمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۵ ګڼې په ۲۳-۷۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

دیادې شوې لیکنې اتمه برخه ده، چې د ورمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۶ ګڼې په ۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادي شوي لیکنې بله برخه ده، چې د ورمې مجلې د **۱۳۵۲**ل کال د ۱-۲ گڼې په **۸۹-۹۲** مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوي لیکنې بله برخه ده، چې د ورمې مجلې د **۱۳۵۱**ل کال د **۶** گڼې په **۴۷-۴۸** مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادي شوي لیکنې یوه برخه ده، چې د ورمې مجلې د **۱۳۵۱**ل کال د **۴-۵** گڼې په ۱۱۷-۱۲۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د زیات پیاوړتوب په هیله یوه نوې هڅه:

دا د استاد زیار د هغې لیکنې نوم دی، چې هغې کې ده پر خپلې نوې وظیفې باندې د ټاکل کېدو له امله خپل هوډ ښوولی او د لیکلار په برخه کې یې لږو ډېر معلومات وړاندې کړي دي. دا لیکنه د ورمې مجلې د **۱۳۵۱**ل کال د **۳** گڼې په ۱-۳ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادي شوي لیکنې یوه بله برخه ده چې د ورمې مجلې د **۱۳۵۱**ل کال د **۳** گڼې په ۸۲-۸۸ مخونو کې خپره شوې ده.

ارتوگرافیک ریفورم (الفبایي سمون) زموږ له ملي انقلابي هیلو سره سمون لري، نوې افغاني الفبا د ټولو افغاني ژبو لپاره:

د ژبپوهنې په برخه کې د پوهاند زیار یوه علمي لیکنه ده چې د عرفان مجلې د ۱۳۵۷ال کال د ۴-۵ گڼې په ۲۱-۲۷مخونو کې یې یوه یوه برخه خپره شوې ده. همدا سې یې یوه وړه لیکنه کال دوه دمخه په جمهوري پلوشه کې هم وړاندې شوې ده (زیاته څرگندونه: د لومړي څپرکي وروستۍ برخه).

د تذکرة الاولیا ژبنۍ خوا:

دتذکرة الاولیا ژبنۍ خوا د پوهاند زیار د یوې بلې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې په ((د امیر کروړ یاد)) نومي کتاب کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۴۲ال کال خپور شوی، په ۳۹۰-۳۹۹ مخونو کې راغلې ده.

پښتو آرپوهه:

د يادې شوې لیکنې یوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ال کال د ۳-۴ گڼې په ۱۲۵-۱۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو څنگه په پښو ودرېږي او څنگه پل واخلي:

یوه ژبنۍ علمي لیکنه ده چې د کابل مجلې د ۱۳۴۲ال کال د ۹ گڼې په ۲۰-۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

ژبپوهنه د پښتو په چوپړ کې:

یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د کابل مجلې ۱۳۵۷ال کال د ۲ گڼې په ۱۲۰-۱۷۰ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ویي پوهنې ته یوه لنډه کتنه:

یوه علمي ژبنۍ لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۳ گڼې په ۱۳-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

لنډون د لیکنۍ پښتو د یوه معیار په توگه:

یوه علمي ژبنۍ لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۵-۱۳۵۶ کال د ۲ گڼې په ۱-۵ مخونو کې چاپ شوې ده. همدارنگه د زېري جریدې د ۱۳۵۵-۱۳۵۶ کال په گڼو کې هم خپره شوې ده.

مختصری پیرامون و جه تسمیهٔ خراسان:

دا یوه علمي ژبنۍ څېړنه ده، چې په پارسي ژبه کښل شوې او د خراسان مجلې د ۱۳۶۲ل کال د ۱۲ گڼې په ۵۴-۸۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د ویي پانگې په پراختیا کې د کړ نومونو (فعلي مشتقاتو) ونډه:

یوه ژبنۍ مقاله ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د لومړۍ گڼې په ۳۰ مخ کې خپره شوې ده.

د ویي پانگې په پراختیا کې د کړ نومونو (فعلي مشتقاتو) ونډه:

د یادې شوې لیکنې یوه بله برخه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ال کال د غويي میاشتې د ګڼې په ۲۸ مخ کې خپره شوې ده.

په ويي پانګه کې د ستاينومونو (صفتونو) ونډه:

يوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ال کال د غبرګولي د ګڼې په ۳۷-۳۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د پکتيا ګړدودونه:

په دې لیکنه کې د پکتيا ګړدودونه تر څېړنې لاندې نيول شوي دي دا ژبنۍ لیکنه د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۵ د وږي میاشتې ګڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويي پانګې په پراختيا کې د بيا ځلي ترنګونو (تکراري ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ لیکنه ده چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د لړم د میاشتې د ګڼې په ۲۹ او ۳۲ مخ کې خپره شوې ده.

د ګډې لیکنۍ معياري پښتو پربکړه د نوې تاريخي اړتيا په توګه:

يوه ژبنۍ لیکنه ده چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۲ال کال د ليندۍ د ګڼې په ۱۳ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويي پانګې په پراختيا کې د جوړه ترنګونو (جفتو ترکيبونو) ونډه:

یوه ژبنۍ لیکنه ده چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د لیندۍ د ګڼې په ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ویي پانګې په پراختیا کې د تاکنترنګونو (تعیني ترکیبونو) ونډه:

یوه ژبنۍ څېړنه ده چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ال کال د مرغومي او سلواغې د ګڼې په ۴۸ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو دایرة المعارف بشپړېدل:

یوه علمي او ژبنۍ لیکنه ده، چې د عرفان مجلې د ۱۳۵۲ال کال د لومړۍ ګڼې په ۱۴۱-۱۴۲مخونو کې خپره شوې ده.

راځئ کلیو، بانډو او غرو رغو ته ووځو او خپله هېره کړې پښتو بېرته یاده کړو:

یوه ژبنۍ مقاله ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۲ کال د لومړۍ ګڼې په ۱۲ او ۳۷ مخ کې خپره شوې ده.

ګړدودونه (لهجې):

د استاد زیار د ګړدودونو د مقالې دویمه برخه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۲ ګڼې په ۲ مخ کې خپره شوې ده.

اسمي مشتقات (نوم بېلنګونه) زموږ د لیکنۍ پښتو ستره برخه ده:

یوه علمي ژبنۍ لیکنه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۲ ګڼې په ۱۸ مخ کې خپره شوې ده.

موږ او ژبه:

دا یوه بله ژبنۍ څېړنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۲ل کال د وږي د ګڼې په ۳۷-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده.

خپلسرې معیاري پښتو به څنګه وي؟ پښتو که نا پښتو؟

یوه علمي ژبنۍ لیکنه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۳ل کال د لومړۍ ګڼې په ۱۲۲-۱۲۴ مخونو کې خپره شوې ده.

له ثور انقلاب راهیسې په پښتو کې نوې ویې رغاونه (نیولوګیزم):

دا یوه بله ژبنۍ لیکنه ده، چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په یوه جوړ شوي سیمینار کې اورول شوې او بیا په (پښتو څېړنې) نومي غونډ کې پر ۱۳۶۷ل کال په ۴۱۲-۴۵۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د سویس له برنه رالېږل شوی لیک:

کابل مجلې ته د پوهاند زیار رالېږل شوی لیک دی، چې په هغه کې د ژبپوهنې د اصطلاحاتو په باب خبرې شوې دي. دا لیک د

کابل مجلې د ۱۳۴۷ل کال د ۱۱-۱۲ گڼې په ۱۰۹ مخ کې خپور شوی دی.

د پښتو پرمختګ د هغې د پرابلمونو په حل کې نغښتی دی:

دا د هغې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د وږي د میاشتې د ګڼې په ۲۳ مخ او پاتې په ۳۳ مخ کې خپره شوې ده.

سم یې لیکئ او سم یې لولئ، (په) او (پر) یو د بل پر ځای مه کاروئ:

دا هم یوه ژبنۍ لیکنه ده چې د دوو سربلونو (په) او (پر) د کارولو د څرنګوالي په باب په کې څرګندونې شوې دي. دا لیکنه د هېواد ورځپاڼې د وري په ۱۳ ګڼه کې خپره شوې ده. دا لکینه د هغې لړۍ یو ټوک دی چې په نوموړې ورځپاڼه کې کله نا کله خپرېده.

سربلونه او ستربلونه:

دا هم د استاد زیار د یوې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د پښتو ژبې د لیکلار په باب لیکل شوې ده. دا لیکنه د یوې مرکې په ترڅ کې د ((جوانان امروز)) مجلې د ۱۳۶۲ل کال په ګڼه کې راغلې ده او هم په ځانګړي ډول په یوه جلا پاڼه کې هم چاپ شوې ده.

((په او سنۍ لیکنۍ پښتو کې د نوې ویي رغاونې اړتیا)):

د استاد یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د پښتو مجلې د ۱۳۶۰ل کال د ۱ ګڼې په ۴۵-۴۷ مخونو کې په الماني ژبه خپره شوې ده.

((پښتو ژبې او ادب ته یوه لنډه کتنه)):

د استاد زیار لیکنه ده، چې د ۱۳۵۸ل کال په کالنۍ کې خپره شوې، په الماني ژبه عبدالغفار ژباړلې او د پښتو مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۴ ګڼې په ۱۱۸-۱۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

(پښتو ژبې او ادب ته یوه کتنه):

دا هغه لیکنه ده، چې د عطار له خوا په الماني ژباړل شوې او د پښتو مجلې د ۱۳۵۹ل کال لومړۍ ګڼې په ۹۲-۱۰۵ مخونو کې خپره شوې ده.

نومترنګونه- د پښتو ویي رغاونې یو خورا ډېر زېږی ډول:

د استاد زیار یوه بله لیکنه ده، چې د پښتو مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۳ ګڼې په ۶۵-۷۱ مخونو کې خپره شوې ده.

ویي پانګه (لغوي ذخیره):

یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۳ ګڼې په ۱۳- ۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو لیکلار:

یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۱-۲ ګڼې په ۲۴-۲۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ليکلار:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د پلوشې مجلې د **۱۳۵۷**ل کال د **۳** ګڼې په **۳۳-۳۵** مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ليکلار:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د پلوشې مجلې د **۱۳۵۶**ل کال د **۴** ګڼې په **۲۹-۳۲**مخونو کې خپره شوې ده.

زموږ ليکنې او جمله رغاونې:

دا يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۲۱ل کال د ۱۰-۱۲ ګڼې په **۷۵**-۸۰مخونو کې خپره شوې ده.

له اساطيري ضحاکه تر رښتيني تاريخي سهاکه:

دا يوه ژپنۍ او تاريخي څېړنه ده، چې استاد د ابوالقاسم فردوسي تلين په وياړ د جرګې مجلې د ۱۳۷۰ل کال په لومړۍ ګڼه کې خپره کړې ده.

افغاني فرهنګ د پلوراليزم په رڼا کې:

دغه ليکنه د وخت د فرهنګي او په تېره د هنري زېږونو د يوې ارزونې په توګه د وطن مياشتنۍ د ۱۳۷۰ل کال په دويمه ګڼه کې خپره شوې ده.

زموږ په هنري زېرېندويۍ کې د نويو هڅو يو لنډ
جاج:
دغه ليکنه هم پاسنۍ ليکنې ته ورته منځپانګه را اخلي او د وطن مجلې د ۱۳۷۰ل کال په څلورمه ګڼه کې چاپ شوې ده.

ځانګړي ژبني چاپي او ناچاپي اثار

ويي رغاونه:

ويي رغاونه د پوهاند زيار يو ژبنى اثر دى چې په هغه کې ځينې ژبني مسايل په ځانګړي ډول پښتو وييونه (لغتونه) څېړل شوي دي. دا اثر د کابل پوهنتون له خوا په **۱۳۵۵** کال کې په ګستتنر ډول خپور شوى او په ادبياتو پوهنځي کې د درسي مضمون په توګه ورڅخه ګټه اخيستل شوې ده.

د ژبپوهنې بنسټونه:

دا هم د استاد يو ژبنى اثر دى، چې د کابل پوهنتون له خوا په **۱۳۵۳**ل کال کې په ګستتنر ډول چاپ شوى دى. له دغه اثر څخه د ژبو او ادبياتو پوهنځي کې د درسي مضمون په توګه ګټه اخيستل شوې ده.

نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی:

((نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی)) د پوهاند زيار يو بل ژبنى اثر دى، چې پر **۱۳۵۲**ل کال د کابل پوهنتون له خوا په ګستينر ډول په دري ژبه کښل شوى، په عمومي ډول په کې د ژبې او ژبنيو مسايلو او ژبنيو کورنيو په باب معلومات راغونډ شوي دي او د فلسفې ځانګې شاګردانو ترې د درسي مضمون په توګه ګټه اخيستې ده.

پښتو - دري فرهنګ:

پښتو دري فرهنګ يو علمي او سيستماتيک فرهنګ دی که څه هم دغه فرهنګ د دولس زرو (۱۲۰۰۰) پښتو ويیو په درلودلو سره منځنی کچه لري، خو نژدې ټوله پښتو ويي پانګه په بنسټيزه او کليدي توګه را اخلي. دا اثر ټايپستي ۱۵۰۰ مخونه لري.

دغه فرهنګ له **۱۳۵۳**ل کال راهيسې حروفي چاپ ته چمتو دی، خو استاد زيار نه غواړي، د چاپي تېروتنو بلهاري شي او د اسې کښاند (خطاط) هم ډېر کم پيدا کېږي، چې د غږيزې (فونيميکي) ابېڅې له توغه يې وو تلای شي.

ويي پوهنه:

ويي پوهنه يا علم اللغت د پوهاند زيار د هغه کتاب نوم دی، چې پر **۱۳۶۰**ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا د لوړو او مسلکي ښوونو د وزارت په چاپخونه کې د شوکت حسيني په خطاطۍ په افيست ډول او په ښکلې کچه او ډيزاين د ۱۰۰۰ ټوکونو په تيراژ له چاپه راوتلی دی. دا کتاب د استاد زيار له خوا د پښتو ويي پوهنې او ملي ژغورنې د لارې شهيد عبدالرحمن لودين ته ډالی شوی دی.

نوموړی کتاب ټول **۳۵۱** مخونه لري او د استاد د څو کلونو د کار ييبره (ثمره) ده. په دې کتاب کې د پښتو ژبې يو ګڼ شمېر ويیونه (لغتونه) له پارسي انډول سره يوځای راغلي دي. په ياد شوي اثر کې د پښتو ژبې د لغتونو د جوړښت او څرنګوالي په باب پوره

معلومات وړاندې شوي دي. د دغه کتاب په پیل کې په دريو مخونو کې د دوکتور زیار یو یادښت راغلی او وروسته بیا په دوو مخونو کې د پوهندوی نوراحمد شاکر یوه کتنه راغلې ده.

پوهندوی شاکر د دغه اثر په باب لیکي:

((دغه کتاب د دوکتور زیار د څو کلونو د څېړنو او پلټنو محصول دی او د پښتو ویي پوهنې (لیکزیکولوژۍ) په برخه کې یو لومړی جامع او سیستماتیک اثر دی. نوموړی همدارنګه زیاتوي: ((زیار دا عیني مساله په خورا ښه توګه دلته څېړلې او شرح کړې ده چې پښتو غونډې د یوې نوې علمي کېدونکې ژبې کار باید د لغوي زېرمې له برسېرونې، ټولونې او پرکار اچونې څخه بېل شي او په دې توګه د محاوري، د متني، مصنوعي او مستعارو برخو ترمنځ یو انډول ټینګ شي)).

د نور احمد شاکر تر کتنې وروسته په دوو مخونو کې د هغه وخت د انګلیسي ژبې او ادبیاتو د رشتې استاد پوهندوی محمد عمر زاهدي تقریظ راغلی دی، چې د دې کتاب د څرنګوالي په باب یې رڼا اچولې ده. ښه به وي چې د دغه ارزښتمن کتاب د زیاتې پېژندنې په هڅه د هغه نیولیک (فهرست) راوړو:

د ویيونو ډولونه:

- ویي پانګه (لغوي ذخیره)
- ویي پیدا ایښت، ویي جوړښت، ویي جوړونه
- د پښتو کولتوري کولو لیار...

ـ پلټنه، ټاکنه، پورونه
ـ نیولوګیزم یا لغت جوړونه
ـ د لیکنۍ پښتو یوه تاریخي اړتیا
ـ د خپلې پانګې ترویج، تصفیه نه ګڼل کېږي.
ـ هممانیز (مترادف) وییونه
ـ پور وییونه (مستعار لغات)
ـ وییکي (ادوات)
ـ ګړنې یا اصطلاحات
ـ د ویي رغاونې له مخې د کړ ډولونه
(کړ نومونه (فعلي مشتقات)
ـ ننوم بېلنګونه (اسمي مشتقات)
ـ ستاینومونه (صفتونه)
ـ چار نومونه
ـ اړیکنومونه (نسبتي اسماء
ـ لوښنومونه
ـ ځاینومونه
ـ مانا نومونه
ـ ووړنومونه
ـووړ نوم ډوله، څیزنومونه
ـ ډېر ګړي (جمع) څیز نومونه
ـ ترڼګونه
ـ ستاینوم ترڼګونه

- جوړه تړنګونه (بشپړاند، همماتیز، کړول، څیزنوم، ستاینوم)
- ټاکنتړنګونه (لوښنوم، څیزنوم، ستاینوم، څیزنوم)
- بیاځلي تړنګونه
- یومخیز
- بر خیز
- برخیز سمغړي
- ورته مانیز- مقفی
- ورته مانیز- مقفی
- مقفی- مهمل
- نوې نومونې (اصطلاحات)
- راز راز تړنګونه.

د یادونې بل ټکی دا دی، چې ځینې خلک داسې فکر کوي چې ګنې دکتور زیار یوازې داسې سوچه پښتو غواړي، چې ښخي د بلې ژبې یوه کلمه هم په کې راغلې نه وي، خو په حقیقت کې داسې نه ده. دا دی ددغه ټکي د روښانیتا په موخه د یاد شوي کتاب څو مخونه را اخلو:

د خپلې پانګې ترویج تصفیه نه بلل کېږي:

زمونږ غوندې په یوه وروسته پاتې ټولنه کې هر نوی ګام زوړ عنعني ذهنیت پاروي، که څه هم دا نوی ګام د نوي ژوند زېری وي او د نړۍ والې سیالۍ سریزه. دلته د نوي ګام اخیستونکي ته

یو ازې زغمنه نه، چې سرښندنه او قرباني په کار ده چې یې د خپلې ټولنې د نوي کولو په خاطر د برې شرط او آړ وګڼي، دلیل او منطق په دلیل او منطق ځواب کړي او هسې بې منطقي او سر زوري په ((قالو سلاما))، نو ځکه مو دغه د تخنیکي خبرو پرځای د پښتو لیکلار په برخه کې د نوي ګام دفاع غوره وګڼله.

لیکونکي په ژبپوهنه کې لوړو زده کړو او په هېواد کې د پښتو ګړدودونو (لهجو) اوږدو څېړنو تر هر څه لومړی د پته ځیر کړي چې پښتو بڼه نوي علمي او کلتوري ژوند ته ورتمبول کېږي او ګړی پر ګړی او ورځ پر ورځ د بې کچه عربیزم په منګولو کې په لوی لاس ورښکېل کېږي، تر دې چې یې کور ته هستي له ډار سره مخامخوي او په ډېره لنډه موده کې یې د ګډوله کېدو او بیا د ببخي پردي کېدو کېدون رامنځته کوي.

ددغه ستر خطر د مخنیوي لپاره د څو نورو خواخوږو پښتو لیکوال په ننګه او ملاتړ مې وپتېیله چې په همدې (نوي علمي او کلتوري ژوند) پیل کې چې په منځوال (اوسط ډول) لا د شلمې پېړۍ په یوه پوهنه او فن کې هم یو لیکلی یا ژباړلی اثر نه لري او د چا خبره کار له کاره تېر نه دی، په ډېره چټکۍ او هر اړخیزه توګه د پښتو آره او اصیله پانګه رابرسېره خوندي او جوته شي او د دودولو او کارولو لپاره یې سیخه شي.

د نورې علمي او کلتوري نړۍ ازمېښتونه او چمونه هم په واک کې وو، هغه دا چې دلته له موږ سره د نوي ژبپوهنې د بنسټونو او څېړندودونو ترڅنګه لکه څنګه چې انګرېزي، جرمني، پرانسي،

روسي او نورو يادو ژبو د خپل علمي ژوند په پيل او اغاز کې له درو، په بله وينا څلورو لارو څخه خپله پانگه رابشپړه کړې او هغه دا چې لومړی خپله آره پانگه له گړدودو (لهجو) څخه راترلاسه کړي، بيا يوازې په علمي تخنيکي او مدني ډگر کې د پښتو د ويې پوهنې او ويي رغاونې بنسټونو له مخې نوې ټاکنې وکړي او تر ټولو وروسته بيا پرديو ژبنيو (وارداتو) ته غبږ پرانيځي.

په دې هڅه مو تر دا منځ د يوه انډول او تناسب د ټينگولو لپاره سمدلاسه د (يوې- نگه بشپړې- کره ليکنۍ يا علمي پښتو) د رامنځته کولو لپاره د فيصدي آر او معيار وټاکه:

ـ په سلو کې (۲۵) له اوسنيو گړدودو (لهجو)، (۲۵) له زړو ادبي متنو، (۲۵) له ټاکنو او (۲۵) له نورو ژبو څخه د پورونو په توگه. هو، د هرې عصري ژبې پانگه پر دغو څلور گونو بنسټونو ولاړه ده. (لهجوي، متني، مصنوعي، عاريتي).

پښتو هم حق لري له نړيوال دود سره سم د پردۍ پانگې ترڅنگه خپله پانگه په کار واچوي او د نورو ژبو غوندې علمي او مدني اصطلاحات وټاکي.

ـ پښتو د خپلې پانگې ترويج غواړي، نه تصفيه او د نورو ژبو غوندې د علمي اصطلاحاتو ټاکنه.

ژبنۍ خبرې په ژبپوهانو پورې اړه لري. يو ژبپوهاند پوهېږي چې کوم اړخ ولسي دی او کوم علمي.

ـ د پښتو پانگې تثبيت د نوي علمي ژوند لپاره د وخت اړتيا ده، ټولونه او پکار اچونه.

ـ پښتو هم حق لري، همدومره د غربيزم او عربيزم مخنيوی وکړي چي له خپلې تولنې پردی نه شي.
او تر ټولو وروسته پښتو پردی پانګې ته په سلو کې (۲۵) زياته اړه نه ده او د خپلې پانګې ترويج تصفيه نه ګڼل کېږي.
دا شعارونه د هغو بې منطقيو او بې ځايه تورونو غبرګون دی، چې له علمي، عيني او افاقي حقايقو څخه سترګې پټې کړي او څه يې چې پر خوله ورځي، هغه وايي:
له تنګ نظرو، ځان ساتو او ځان ښکارو سره لومړی درسته او حربه داده، چې ګوندي زموږ دغه کار تصفيه او پيوريزم دی او دا يو زوړ رټلی او فاشيستي مسلک دی.
يوه ډله داسې پوهېدلې ده، چې موږ ګوندې د خلکو (ګړنی) پښتو سموو، نه د ليک او علم پښتو، ځينې دا سپسته رامنځته کوي، چې د نړۍ ژبې او بيا زموږ د ګاونډ دا دغه کار نه کوي، نوي څېزونه نه دودوي، موږ يې ولې دود کړو؟ او له دې ناخبره چې که نورو ژبو يو څو پېړۍ مخکې دا هڅه کړې او زموږ ګاونډيانو (تورکې او ايران) که پخوا دومره نه وه کړې، همدا اوس يې کوي او روان دي او حق هم لري، ځکه يو هېواد چې هر څومره ځان نړيوال او بشروال ګڼي، خپله ژبه او کلتور سل په سلو کې پردي کول نه غواړي، ځينو دا اوربدلي دي چې ژبه په دې ډول سوچه کول د ژبې عامه استفاده راټيټوي او زموږ په راډيويي او اخباري پښتو بايد هر سړی پوه شي. حال دا چې دلته د هر سړي پوهېدل په يوې داسې بې ليک لوسته ټولنه کې بې له هغې کوم امکان نه لري، نه د

لهجوي لغاتو له پلوه او نه د علمي لغاتو له پلوه او يو څه لږ پراخ الواکي بيا په داسې حال کې چې د آرو وييونو او ټاکنو دودول د يوه آر (اصل) په توګه مني، مګر ټوکونه او جزئيات يې نه. دا نو په ربښتيا هماغه ډله ده چې دليل او منطق ته غوږ نيسي او سړی ورسره يوې روغې ته رسېدای شي.

پښتو نومترڼګونه (اسمي ترکيبونه):

پښتو نومترڼګونه يا (اسمي ترکيبونه) د استاد زيار د دوکتورا تيزس دی، چې د سويس د برن پوهنتون له خوا پر ۱۹۷۴ کال خپور شوی دی. دغه علمي ژبنی اثر چې په الماني ژبه کښل شوی او ۱۱۲ مخونه لري، د هند و اروپايي زړو او نويو ژبو د ويي رغاونې (لغوي ساختمان) په رڼا کې د پښتو ويي رغاونه او بيا نومترڼګونه تر څېړنې لاندې نيسي او بېلابېل ډولونه يې په بېلابېلو څېرکو او لښتليکونو (جدولونو) کې وړاندې کوي پر دغه کتاب باندې د سويسي، الماني، فرانسي او امريکايي پوهانو له خوا ارزونې او کره کتنې شوې دي، چې يو لړ يې زموږ په خپرونو کې هم انګازه موندلې ده.

الماني- پښتو فرهنګ:

دغه فرهنګ د استاد زيار د يوه شپږ ژبيز فرهنګ يوه برخه ده چې په ختيز المان کې د برلين د هومبولت پوهنتون د ايرانپوهنې او افغانپوهنې د څانګې له خوا د څو کلونو راهيسې تر کار لاندې دی

او تراوسه لا چاپ ته استول شوی نه دی. دا اثر څه دپاسه ۱۵۰ مخونه لري.

پښتو ليکلار:

پښتو ليکلار د دوکتور مجاور احمدزيار يو بل درونډ ژبنی اثر دی، چې د ۱۳۶۰ ل کال د کب پر مياشت د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې د پوهنځي له خوا په ښکلې کچه او صحافت له چاپه راوتلی دی.

دا اثر ټول ۲۲۷ مخونه لري او د پښتو ژبې د ليکنې لپاره يو ګټور اثر دی. په دې اثر کې د پښتو ژبې د معياري ليکنې لارې چارې په مفصله توګه څېړل شوې دي. دغه اثر ((د يوې يوازينۍ کره (معياري) ليکنۍ پښتو)) ((مانيفيست)) بلل شوی دی (د هيله من د ماسترۍ تيزس). د کتاب په پيل کې په درو مخونو کې په خپله د پوهاند زيار يادښت راغلی دی. نوموړی اثر د غلام محی الدين افغان د شپېتم تلين په وياړ خپور شوی دی.

د کتاب له ۱۷۹-۲۰۲ مخونو پورې هغه لغتونه راغلي دي، چې په پارسي او پښتو کې کارول کېږي او د پارسي مانا ترڅنګ يې د پښتو درسته او نادرسته مانا هم راغلې ده.

له ۲۰۳-۲۱۰ مخونو پورې ځينې هغه لغتونه راغلي دي چې د دري او پښتو ژبې ترمنځ ګډ دي او په پښتو کې يې سمه او ناسمه کارونه ښوول شوې ده.

تر دې وروسته بيا له ۲۳۷-۲۲۲ مخونو پورې د ځينو لغتونو ويي پانګه راغلې، چې په پارسي ژبه هم مانا شوي، دلته له دغه با ارزښته اثر سره د زياتې بلدتيا په هڅه د هغه نيوليک او يو مطلب را اخلو:

ـ ځو نومونې (ترنومونه)
ـ يوه نګه، بشپړه او کره ليکنۍ پښتو.
ـ معياري کېدنه د پښتو لومړنۍ ربړه
ـ لنډون د ليکنۍ پښتو د يو معيار په توګه
ـ پښتو پردۍ پانګې ته په سلو کې...
ـ نيولوګيزم (ويي رغاونه)
ـ همماښز (مترادف) وييونه
ـ همجوليز او ډېر مانيز وييونه
ـ وييکي (ادوات)
ـ ګړنې (اصطلاحات)
ـ (ځو) يا (تر ځو)
ـ له (چې) سره (کوم، چا...، مه ملګري کوئ!
ـ سم، سوچه، لنډه، روانه او اسانه پښتو
ـ د معياري ليکنۍ پښتو اړتيا
ـ ټکي پر ټکي يې مه راژباړئ!
ـ ويي پانګه (لغتنامه)

دا دی، ددې کتاب له ۲۱-۲۴ مخونو پورې يو مطلب را اخلو:

له (چې) سره (کوم-څوک- چېرې...) بې ځایه مه یو ځای کوئ !

لکه څنګه چې په کابلۍ پښتو کې د دري ژبې ((تا)) تر اغېزې لاندې (څو) او (ترڅو) یا (څو چې) او (تر څو چې) بې ځایه دود مونډلی، دغه راز په پېښوري پښتو کې د اردو ژبې له لوري د انګرېزي اړیکنو مځرو (ارتباطي ضمیرو) تر اغېز لاندې (کوم چې)، (څوک چې)، (څومره چې)، (کله چې)...، هسې بې ځایه کارېدنه مونډلې ده. ښایي دلته له انګرېزي پرته د نورو اروپایي ژبو مخامخ اغېزه هم بې څه نه وي او کوم پښتانه لیکوال، چې تر زده کړې وروسته خپل هېواد ته راستنېږي او تازه په پښتو لیکنه یا ژباړنه پیل کوي، نو په ناځانخبري (غیر شعوري) ډول د خپلې زده کړې ژبې په پېښو د پښتو له آر (اصیل) او ساده ارتباطي ضمیر (چې) سره (کوم)، (څوک)، (چا)، (چېرې) او داسې نور استفهامیه ضمیرونه ملګري کوي او په دې توګه خپله پښتو کړکېچنوي، لکه په دې وروسته جملو کې:

۱- ما هغه نجلۍ ولیده (څوک) چې په کابل ننداري کې کار کوي.

۲- نن مې هغه سړی ولید، (چا) چې له ما سره مرسته کړې وه.

۳- زه په داسې کور کې اوسېږم، (کوم) چې دوه ورونه لري.

په سمه پښتو:

۱- ما هغه نجلۍ ولیده چې په کابل ننداري کې کار کوي.

۲- نن مې هغه سړی ولید چې له ما سره یې مرسته کړې وه.

۳- ما یو کتاب واخیست چې له چاپه نوی راوتلی دی.
۴- زه په داسې کور کې اوسېږم چې دوه ورونه لري.

د پورتنيو تقليدي مرکبو ارتباطي ضميرونو داسې نورې بېلګې له پښتو، مسکو او بي بي سي راډيو څخه اورېدل کېږي چې دوی خپلواکې جملې سره په وچ زور يوځای کوي، لکه په دې وروسته بېلګو کې:

۱- د هند د بهرنيو چارو وزير شوروي اتحاد ته ولاړ، څوک چې د هغه هېواد له مشرانو سره خبرې کوي.
۲- ما پښتو ګرامر وليکه، کوم چې اوس تر چاپ لاندې دی.
۳- زه ژمی په ننګرهار کې تېروم، چېرې چې هوا ډېره په زړه پورې وي.
۴- زه ماښام کورته راغلم، کله چې هوا خرابه وه.

په سمه پښتو:

۱- د هند د بهرنيو چارو وزير شوروي اتحاد ته ولاړ، دی به هلته د هغه هېواد له مشرانو سره خبرې اترې وکړي.
۲- ما پښتو ګرامر وليکه، دغه کتاب اوس تر چاپ لاندې دی.
۳- زه ژمی په ننګرهار کې تېروم، هلته ژمی ډېر په زړه پورې وي.
۴- زه ماښام کورته راغلم، دغه مهال هوا خرابه وه.

له ښه مرغه دغه ډول جملو لا زموږ ليکنو او خپرونو ته لاره نه ده پيدا کړې او هيله ده پښتو ليکونکي ترې مخکې له مخکې ډډه وکړي.

ددې بې ځایه پېښو په لړ کې دا وروسته بېلګې هم د پاملرنې وړ دي:

۱- ما هغه سړی ولید د چا په باره کې چې ما ډېر څه اورېدلي وو.

۲- د نړۍ پرمختللي ځواکونه به د نړیوال امپرالیزم هغه ټولې د سیسې شنډې کړي د کومو له مخې چې د اتومي جنګ خطر رامنځته کېږي.

۳- توریالی له کندهاره په هغه الوتکه کې راغی، په کومه کې چې ځلمی هم و.

۴- زه له لغمانه راغلم، له کوم ځایه چې ډېرې ښې وریجې راځي.

۵- زه په کابل کې اوسېږم، له کله راهیسې چې په کار ګومارل شوی یم.

په دې توګه پښتو (چې) پر بیانیه، علنیه، ارتباطیه او داسې نورو دندو سربېره لکه د (ترڅو) په برخه کې یې چې یادونه شوې، د اروپایي ژبو د ټولو ارتباطي ضمیرونو دنده هم پرځای کوي، هغه هم په دې شرط چې په ملګرې جمله کې ورسره بل ارتباطي ادات (اړیکوییکي) هم راغلي وي، لکه (یو، هغه، داسې...). لکه په پورتنیو پنځو لومړیو جملو کې. که نه، (چې) په ځانته ډول د نورو ژبو غوندې هېڅکله د دوو خپلواکو جملو د یوځای کولو لپاره د ارتباطي ضمیرونو په توګه کارېدلای نه شي، لکه په تېرو دویم ډول پنځه ګونو جملو کې. همدا خبره ده چې په پښتو کې ډېرې جملې سره لرې کول یا په بله وینا ډېرې پېچلې مرکبې او مختلطې (ګډې او ګډلې) جملې جوړول سم نه دي او که څوک یې له نورو ژبو نه په

پېښو جوړې هم کړي، يو نادوده کار به وي، لکه د (څو)، (ترڅو)، (کوم چې)، (چا چې) او داسې نورو څيزونو بې ځايه کارونه.

که کوم ليکوال نه غواړي يو مطلب په بېلابېلو خپلواکو جملو کې څرګند کړي، بلکې د دوو يا زياتو جملو ته سره اړيکي ورکړي، نو ورته په کار دي چې پورتني ارتباطي شرطونه پرځای کړي او که وغواړي، ګرد سره د دوو يا زياتو خپلواکو مطلبونو لپاره سره دوې يا زياتې خپلواکې جملې وتړي هم کولای شي، د پښتو د ګرامري جوړښت دننه له راز راز ارتباطي وييکو (صله او موصول) څخه کار واخلي، بې له دې چې د اروپايي ژبو تقليد وکړي، لکه په دې وروسته جملو کې:

((زه د سپين غر په لمن کې زېږېدلی يم (چېرې چې) څپاند رودونه بهېږي او سمسور کڅونه خړوبوي)). دلته ګران لوستونکي ښه قضاوت کولای شي چې کومه بېلګه له پښتو رغاوني سيستم سره ښه ترا اړخ لګوي؟ د اجمل خټک په دې لاندې شعر کې که څه هم د (څوک چې) د کارونې يو شرط پرځای شوی نه دی او هغه دا چې د هغې فرعي جملې په سر کې يې ځای نيولی دی چې تر اصلې جملې وروسته راغلې ده، مګر د شعري اړتيا له مخې دومره نادوده نه برېښي، که نه په نثر کې بايد د پښتو ګرامر له دود سره سم دغسې څرمه جملې تل تر آرې دمخه راشي.

ځـئ هـغو خـوارو تـه جـنت وګـټو
څوک چې له موره دوزخيان پيدا دي

د پښتو الماني ژباړیز پرابلمونه:

دا هم د پوهاند زیار یو علمي ژبنی اثر دی، چې استاد زیار له **۱۳۶۳**ل کاله تر **۱۳۶۶**ل کال پورې د برلین په هومبولت پوهنتون کې د استادۍ د دندې د ترسره کولو پر وخت لیکلی دی او اوس چاپ ته تیار دی، په دې اثر کې د پښتو او الماني ژبې پرتله شوې ده. دا اثر په الماني ژبه کښل شوی او تر ۱۰۰ زیات مخونه لري.

پښتو پښویه (ګرامر):

پښتو پښویه (ګرامر) د استاد زیار یو ژبنی اثر دی، چې په **۱۳۶۲**ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا په ښه ډیزاین او کچه د لوړو او مسلکي ښوونو په چاپخونه کې چاپ شوی دی. دا اثر د نوې علمي ژبپوهنې پر بنسټ لیکل شوی دی او په پښتو ژبه کې د ګرامر په برخه کې یو نوی او ستر اثر ګڼل کېږي.

دا اثر له یوه یادښت او دوو کتنو پرته ټول **۲۷۴** مخونه لري. دا اثر د پښتو ګرامر بنسټ ایښودونکي پیر محمد کاکړ ته اهدا شوی دی.
د کتاب په پیل کې د استاد زیار خپل څلور مخیز یادښت راغلی دی، چې یو ځای لیکي: ((ما د ژبپوهنې د یوه نوي زده کوونکي او پښتو ګړدود څېړونکي په توګه د سویس له زده کړو نه له بېرته راستنېدو سره له زړې ژبپوهنې او زړې ژبښودنې سره یو مخیز نه پخلاکېدونکي سرغړاوي ته راودانګل او خپله لومړنۍ دنده مې

دا وبلله چې له پښتو ځانګې څخه نور د زړې ژبښودنې ټغر وبلېږدوم...)).

پر دې اثر باندې د استاد زيار تر يادښت وروسته په **٣** مخونو کې د پوهاند محمد رحيم الهام يوه کتنه راغلې ده چې وايي: ((پښتو پښويه (ګرامر) د پښتو په تشريحي ژبپوهنه کې يو نوی د پام وړ او ګټور اثر دی. له دې ګرامر نه رومبی د پښتو ځينې ګرامرونه د بهرنيو ژبپوهانو او کورنيو څېړونکو له خوا ليکل شوي دي، خو زياتره يې عنعنوي څېړندود لري او معاصر علمي څېړندود په کې نه دی کارول شوی او ځينې يې چې علمي څېړندود لري، مکمل او مشرح نه دي. نوموړی زياتوي: ((دغه کتاب اوس د ازموينې له ډګر څخه په هسکه غاړه راوتلی دی او بله دا چې په دې کتاب کې د ژبپوهنې معاصر بين المللي اصطلاحات ټول پر پښتو اړول شوي دي)).

د محمد رحيم الهام تر کتنې وروسته په دوو مخونو کې د پوهنمل محمد صابر خويشکي له خوا يوه کتنه شوې ده، چې نوموړی په يوه برخه کې وايي:

((ددې کتاب په تاليف کې چې د ليکوال د اوږدو مودو د څېړنې او مطالعاتو نتيجه ده، له ډېرو سترو معتبرو کورنيو او بهرنيو اثارو څخه استفاده شوې او په ډېر دقت او د يوه منظم پلان له مخې او زموږ د زمانې د علمي مقتضياتو په پام کې نيولو سره ليکل شوی دی او د محصلانو او نورو څېړونکو لپاره يو ارزښتناک او ګټور اثر دی...)).

په پښتو پښویه (ګرامر) اثر کې په درو څپرکو کې تر دغو لاندې سرلیکونو لاندې بېلابېل ژبني مسایل څېړل شوي دي:

ـ ژبه
ـ غږ او لیک
ـ ژبه او ګړهار
ـ نومونې
ـ ځنځیري واحدونه
- اواز
ـ د اواز ډولونه
ـ بلغږ- فشار
ـ څپه
ـ ګړ
ـ ویی- غونډله
ـ نومونه
ـ کړ
ـ وییکي
ـ ژبوهنه
ـ ګړدود پوهه- پښویه
ـ غږ پوهه
ـ مورفولوژیکي اوښتنې
ـ وینابیز غړي
ـ ویند غړي

ـ زېږېدولونه
ـ پورويي
ـ زيرځي- وتوځي
ـ پښتو اواز پوهه
ـ تم بېواک
ـ د خپلواکو لښتليک
ـ نيمواک غږونه
ـ غبرګغږونه
ـ د بېواکو لښتليک
ـ کوچنۍ ترينه جوړه
ـ پښتو ګړپوهه (صرف)
ـ نوم ګړپوهه
ـ د نوم اوړون اړخونه
ـ نرينه نوم- ښځينه نوم
ـ د ګڼې نښې
ـ پېر (حالت)
ـ ناوښتوني نومونه
ـ ځيز نوم
ـ ستاينوم
ـ شمېر نوم
ـ نومځرى (ضمير)
ـ ځانګړنومځري

- تولنومځري
- پوښتنومځري
- پلوي نومځري
- اړيکنومځري
- غبرګون- ناټيکنومځري
- ګډ ټولنومځري
- ټول- ځانګړي نومځري
- کړ ګړپوهه
- د مصدر جوړښت او دنده
- کړ اوړون توکونه
- کم اوړوني (حکمي متعدي)
- اوړونونه- تېرمهال
- لنډ تېرمهال
- لر تېر مهال
- ګوماني تېر مهال
- ارماني تېر مهال
- اړوتی تېر مهال
- تواني او ټینګاري تېر مهال
- نالېږند کړ- خبري
- لنډ او لر تېر مهال
- روږدني او ارماني تېر مهال
- تواني تېر مهال

ـ ټينګاري تېر مهال
ـ ګوماني تېر مهال
ـ پوښتني تېر مهال
ـ هيښني او اړوتی تېر مهال
ـ د اوسمهال کړاوون- لېږند
ـ اړوتی، ارماني او پوښتني...
ـ هېښني او تاني
ـ امري- ټينګاري اوغوښتنې
ـ نالېږند - بشپړ وسمهال
ـ د اوستر مهال کړاوون
ـ د کړ رغاونې ډولونه
ـ ناوړېدني ګړونه
ـ وييکي
ـ سربلونه او اوستربلونه
ـ وينا واښتي
ـ د پښتو ګړونو انځور ليک
ـ غونډله پوهه- غونډله
ـ د غونډلې رغنده ټوکونه
ـ اوډون
ـ د اينبي او اينبوني سمون
ـ نوموا له او کړوا له غونډله
ـ يوه ستوې غونډله

- غبرګغونډله
- ګډه غونډله
- ګډلې غونډله
- ګړنې يا اصطلاحات
- غونډله پوهيزه شننه.

همدارنګه د کتاب په پای کې له **۲۵۷-۲۷۳** مخونو پورې د هغو نويو نومونو (اصطلاحاتو) او وييونو مانا راغلې ده چې په نوموړي اثر کې کارول شوي دي.

ددې کتاب د چاپ يا د ټوکونو شمېر ناڅرګند دی، خو د استاد زيار په وينا ۱۰۰۰ ټوکه چاپ شوی دی.

پښتو ګړدودونه:

پښتو ګړدودونه د استاد زيار يو بل ژبنی اثر دی، چې څه دپاسه ۷۰ مخونه لري. دا اثر يو ځل د ((پښتو څېړنې)) د **۱۳۵۲** کال په غونډ کې خپور شوی. همدارنګه د وړمې مجلې په ځينو ګڼو کې يې ځينې برخې خپرې شوې دي په دې اثر کې د بېلابېلو پښتو ګړدودونو په باب معلومات ورکړل شوي دي.

پښتو آر پوهه:

پښتو آر پوهه د استاد زيار يو بل ژبنی اثر دی، چې د وړمې مجلې په ځينو ګڼو کې يې ځينې برخې خپرې شوي، خو د ځانګړي اثر په توګه لا تراوسه نه دی چاپ شوی.

دري- پښتو فرهنګ:

دري پښتو فرهنګ د استاد زيار يو بل ژبنی اثر دی، چې تراوسه نه دی خپور شوی.

ژباړونکی زيار

ژباړه سره له دې چې په خپله هغې ژبې ته چې ژباړه پرې کېږي، ګټوره نه پرېوزي، بلکې ژبې ته لا ډېر زيان او تاوان پېښوي. په خپله د استاد زيار خبره ((ژباړه د پښتو پښتنې ماتوي)) او له همدې کبله پر پردو بهرنيو ژبو له لاسبري سره سره ژباړې ته زړه نه ښه کوي او پرځای يې خېړنې او پنځونې ته زيات ارزښت ورکوي. خو بيا هم د ژباړې له لارې کېدی شي، موږ له نړېوالې پوهې او فرهنګ سره اړيکې ټينګ کړو، نور له خپل فرهنګ څخه خبر کړو او د نورو له هغه څخه خپل ځان. بيا هم استاد زيار د ژباړنې په برخه کې د کتنې وړ کار کړی دی، خو د ده ژباړه هسې ژباړه نه ده چې ګنې زموږ د ژبې پښتنې به ماتې کړي. ده چې له هرې ژبې څخه پښتو ته څه راژباړلي دي، ښه يې ژباړلي دي، په ښه پښتو يې ژباړلي دي، په معياري پښتو او سوچه پښتو. دا ځکه چې ژبه د ده رسمي ځانګه ده، دی په ژبه کې استاد دی. د هېواد پر لرغونو او اوسنيو څوارلسو ژونديو او نيم ژونديو ژبو يې څېړنې کړي دي او په علمي ډول پر الماني، روسي، انګليسي، عربي او نورو بهرنيو ژبو پوهېږي او بايد هم د ده په ژباړنه کې د ((خو)) ځای نه وي.

په ژباړه کې هر ګوره له هغو کسانو څخه زيات ته تېروتنه کېږي، چې په پردۍ او بيا په ځانګړي ډول پر خپله ژبه علمي لاسبری ونه لري. دا دی، دلته د استاد زيار پر ژباړيزو فعاليتونو رڼا اچوم:

پوهاند زیار له خپل ژورنالیستیک فعالیت سره سم په ژباړنه لاس پورې کړی دی، چې له ۱۳۳۵ څخه تر ۱۳۳۷ پورې یې له دري څخه او بیا راوروسته له انګریزي او الماني څخه راز راز موضوعګانې د مقالو او کتابو په بڼه په پښتو ژباړلې دي.

دلته د استاد د ژباړو یو لنډیز راوړم، خو بیا هم یادونه کوم، چې د ده د ټولو ژباړو موندل او سمهال یو ناشونی کار دی، ځکه چې ده له ډېر پخوا څخه په ژباړو لاس پورې کړی دی او لکه څنګه چې د ژورنالیستیک فعالیت په برخه کې یې یادونه شوې ده، دمخکې کلونو د جریدو، مجلو او ورځپاڼو کلکسینونه په کتابتونونو کې نیمګړي دي. د ده د خپلې وینا له مخې له دري ژبې څخه یې لومړنۍ ژباړې پر ۱۳۳۵ ل کال په انیس ورځپاڼه کې خپرې شوې دي.

له انګلیسي څخه یې لومړنۍ ژباړه پر ۱۳۳۷ل کال د هېواد په ورځپاڼه کې خپره شوې ده، چې د دغو کلونو د یادو شویو ورځپاڼو کلکسینونه اوس په کتابتونونو کې نه پیدا کېږي.

دا یې هم د لاسته راغلو ژباړو لنډیز:

طب او حکمت په اسلام کې:

((طب او حکمت په اسلام کې)) د هغه اثر نوم دی، چې استاد زیار پر ۱۳۳۲ل کال کله چې د ښوونځي د یوولسم ټولګي زده کوونکی و، له پارسي ژبې څخه ژباړلی دی او پر ۱۳۳۷ل کال د

ښوونې او روزنې موسسې له خوا د خپلواکې رسالې په توګه افسیت شوی دی، د مخونو شمېر یې څه د پاسه ۲۰ ته رسېږي.

د سره کوتل ډېر لیک:

د سره کوتل ډېر لیک یوه بله ژباړه ده، چې استاد زیار له الماني ژبې څخه کړې ده. دا ژباړیز اثر د علومو اکاډمۍ له خوا د ۱۰۰۰ ټوکو په تیراژ پر ۱۳۶۹ کال له چاپه راوتلی دی، چې د مخونو شمېر یې ۱۰۰ ته رسېږي.

پښتانه او ورونه ملیتونه:

پښتانه او ورونه ملیتونه د دیموکراتیک المان د یوه ختیځپوهاند ((بورخارد)) اثر دی چې استاد زیار هغه په پښتو ژباړلی دی. دا اثر پر ۱۳۶۲ل کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا په ښکلې کچه او سکښت له انځورونو او عکسونو سره د ۲۰۰۰ ټوکونو په تیراژ په دولتي چاپخونه کې چاپ شوی دی.

د نوموړي اثر متن ۹۲ مخونه لري او څه د پاسه ۲۰۰ عکسونه، انځورونه او نقشې لري. له دې پرته یې په ۱۷ مخونو کې ویې پانګه راغلې، یو مخ یې د تېروتنو سمونلیک او یو مخ یې نیولیک(فهرست) نیولی دی. د کتاب سرته په دوو مخونو کې په خپله د ژباړن یادښت راغلی دی. دلته د ده د پېژندګلوۍ لپاره د دغه اثر نیولیک راوړم:

مخنۍ خبرې مخګڼه

لومړی څپرکی: د اسیا ناسپړلې غوټې ۳
دویم څپرکی: پښتانه، تاجک او نورستانیان ۱۳
درېیم څپرکی: د غرنیو هېوادونو لرغونی مهال ۲۳
ځلورم څپرکی: د زرتشت په هېواد کې ۴۸
پنځم څپرکی: د اسلام په څپان کې ۶۷
شپږم څپرکی: د افغانستان پر لوري لار ۸۲
اووم څپرکی: یوه ګرانه پاتمړې (میراث) ۹۲

دلته به د استاد له ژباړې سره د پېژندګلوۍ په موخه د دغه اثر له اووم څپرکي څخه **۹۵** مخ راواخلو:

((یوه ګرانه پاتمړې (میراث):

کله چې ((وسپنیز امیر)) پر ۱۹۰۱م کال ومړ، افغانستان تر بخارا هم وروسته پاتې و، دلته د راپاتې دودیزې (عنعنې) ښوونې ترڅنګه اروپایي فرهنګ او پوهې پښې هومره ټینګې کړې وې. انګرېزانو هم د کرګري فیوډالي ټبرینو ډلو ټپلو په کچه (سطح) د خپل ((سرحدي ولایت)) پښتانه او د سویل بلوڅان له ځان سره وساتل.

د ړنګېدونکې قاجاري واکمنۍ ختیځ چې بلوڅو او پښتنو په کې ژوند کاوه، له هر راز پرمختګه لرې پاتې و. په دې توګه منځنۍ اسیا په یوه بد اکر (حالت) په شلمه پېړۍ کې پل کېښود، چې تاریخ یې په کې د نړیوال تاریخ هغه برخه راخیسته چې د جنګ جګړو او اړپېچونو له لاسه ځیرې ویرې وه، دا هغه برخه ده چې

سپړنه یې زموږ د دغه کتاب له موخو (هدفو) څخه تېرې کوي او هغه زموږ د شپو ورځو د جنګ جګړو د مخه تاریخ انځورول وو او دا دی زموږ د پېړۍ په پای کې د خوشال خان هغه ارمان ربښتیا ینه مومي چې درې سوه کاله مخکې یې داسې انځورلی و:

تر مغولو پښتانه په توره ښه دي
که په پوهه پښتانه وای څه هوښیار

ولسونه چې سندو بلـه وکا
پادشاهان ورته سجود کاندي اختیار

که نفاق که اتفاق که جهل پوهه
د هر چا د خدای په لاس ده هره چار

دا چې نن سبا د هندوکش پرګنو له شاهانو سره نوره شلولې ده، نو دا هیله غځوني کوي چې دوی به یوځل بیا د خوشال خان شعرونه په نوې مانا راواخلي...)).

بلنه:

بلنه د انګلیسي شاعر الفرید د شعر پښتو ژباړه ده، چې د شعر په نیم ازاد کالب کې اچول شوې او دوه درې کاله وروسته د کابل مجلې د ۱۳۴۳ل کال په ۳ ګڼه کې خپره شوې ده او په ((ګلکځونه)) نومي شعري غونډ کې یې هم راغلې ده. داسې ښکاري چې دا د

استاد زیار د ازاد شعر لومړۍ ازمېښتي بېلګه ده. دلته یې بشپړ متن وړاندې کېږي، چې د کابل مجلې د یادې شوې ګڼې ۴۷-۴۸ مخونه یې نیولي دي.

بلنه

پرېږدئ
پرېږدئ
زوړ جرس د نهیلو مه کړنګوئ نور
راشئ یه د نږۍ خلکو
دا نغمې مه غږوئ نور
پرېږدئ
پرېږدئ
بدمرغۍ او ناخوالې چې تېرېږي
وروستۍ شپه د زاړه کال ده
ورته ګورئ سبا کېږي

***

په ناوړه فکر مه ځئ
نوي نوي شیان واخلئ
د خوښۍ په شورو زوږ کې
نور په سر دا جهان واخلئ

***

پرښږدئ
ځئ پر خپله مخه
کال زوړ شوی اوس تېرېږي
ربښتیا مل کړئ د خپل ځان
چې:
په درواغ کلي ورانېږي

❋ ❋ ❋

پرېږدئ، پرېږدئ
چې تېر شوي
زاړه شوي
او ترې نه وینو هېڅ اوس
آ چې غلو پرېږدئ دروميي
چې اوس خلاص شو له هغه اوس

❋ ❋ ❋

نور یې هېر کړئ
اخ و ډب د نیستمنانو، بې شتو پرېږدئ
پر ناسورو پرهرونو د همځېلو ملهم کېږدئ

❋ ❋ ❋

راشئ بس کړئ
د مړ ژواندي حال څه فکر مه کوئ نور
پرېږدئ پرېږدئ
زوړ جرس د نهیلو مه کړنګوئ نور

❋ ❋ ❋

مه کړئ
مه کړئ
یو د بل مخ ته ګوزار
خپلو منځو کې
راشئ وکړئ تل لپاره
ښه روزګار خپلو منځو کې

***

په ښه خوی او ښو کړو وړو او
په خوږو پښتو خبرو
شئ راپورته په جګړه
د تورو تبو سره لړو
تنګ نظر کړئ لرې پراخه
له بېځای خوشې کارونو
نور مو ژوند په هوسایۍ کړئ
په زرو زرو کلونو

***

د زرګونو کلو جنګ او
هم نفاق مه یادوئ نور
پرېږدئ پرېږدئ
زوړ جرس د نهیلو مه کړنګوئ نور
راشئ
یه دنړۍ خلکو

(ګلکڅونه، ۳۴-۳۷ مخونه.

د کنېشکا د سره کوتل ډبرلیک:

دا د استاد زیار بل ژباړیز اثر دی، چې پر **۱۳۲۹**ل کال د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په بشکلې قطع او صحافت د پوهنې په چاپخونه کې چاپ شوی دی.

د افغان شوروي فرهنګي اړیکي (د ورزش په برخه کې):

له روسي منابعو څخه د استاد زیار ژباړه ده، چې د دوستي مجلې د **۱۳۲۰** کال د **۷** ګڼې په **۴۳-۵۲** مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان شوروي فرهنګي اړیکي (د ورزش په برخه کې):

د استاد یوه ژباړه ده چې له روسي منابعو څخه شوې ده او د دوستۍ مجلې د **۱۳۲۲**ل کال د **۲** ګڼې په **۵۲-۵۸** مخونو کې خپره شوې ده.

له انګلیسي ژبې څخه چې استاد کومې ژباړې کړي دي، د هېواد ورځپاڼې د **۱۳۳۷** او **۱۳۳۸** کلو په ګڼو کې خپرې شوې دي، خو د یادو شویو کلونو ګڼې اوس په کتابتونو کې نه شته.

د استاد بله ژباړه یو چیني داستان دی، چې یې د چیني اخځونو له انګلیسي متن څخه په پښتو ژباړلی دی، چې د اصلاح ورځپاڼې د ۱۳۳۹ او یا د ۱۳۴۰ کال په څو ګڼو کې خپور شوی، خو ما د اړتیا وړ دا ګڼې پیدا نه کړای شوې.

د واخي ژبې ټولنیز دریځ:

دا د فرانسي افغانپوهاند (شارل کیفر) د هغې وینا پښتو ژباړه ده، چې په الماني ژبه یې د ۱۳۵۷ل کال د تلې پر څلورمه د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي کې اورولې وه. په دې لکینه کې د واخي ژبې پېژندګلوي، له نورو ژبو سره د هغې اړیکې او همدارنګه د ژبې د جوړښت او څرنګوالي په باب معلومات ورکړل شوي دي. دغه ژباړه د وږمې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ ګڼې په ۱۱۸-۱۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

د هنري تندې د ماتولو لپاره چوپړ وهل:

دا د هغې ژباړې نوم دی، چې پوهاند زیار له یوې امریکایي خپرونې ((ریډر ډایجست)) څخه په پښتو کړې ده او د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د لومړۍ ګڼې په ۳۳-۳۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د ساو ژبه په ختیځ افغانستان کې:

دا یوه ژبنۍ څېړنیزه لیکنه ده، چې د الماني افغانپوهاند گیورگ بودروس له خوا کښل شوې او استاد هغه په پښتو ژپاړلې ده. دا ژباړه د کابل مجلې د ۱۳۵۳ل کال د ۲ گڼې په ۱۰-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

په زړه پورې خبرونه:

په زړه پورې خبرونه د پوهاند زیار هغه ژباړې دي، چې له الماني ژبې څخه په پښتو ژباړل شوي دي او د کابل پوهنتون (پوهنتو کابل) اوونیزې د ۱۳۲۲-۱۳۲۷ کلونو په ځینو گڼو کې خپرې شوې دي.

دغه راز د پوهنې مجلې د ۱۳۳۸-۱۳۴۰ کلونو په ځینو گڼو کې هم له بهرنیو سرچینو څخه د استاد زیار ځینې ژباړې خپرې شوې دي.

همدارنگه یې د (گوند) لپاره له الماني او انگلیسي څخه ځینې ځانگړې لیکنې په پښتو ژباړلې دي، په تېره بیا د ۱۳۵۵-۱۳۵۷ل کلونو ترمنځ د گوند ((د ژباړې بورډ)) د غړي په توگه ((تاریخي ماتریالیزم)) په پښتو ژباړلی، چې یو نقل یې د ((انقلاب)) له راتگ سره له منځه تللی او بل یې له ځانه سره ساتلی دی او همدا ډول یې د گوند په سپارښتنه وخت ناوخت له ((واشنگټن پوست)) او ((زویدد ایجلند څایتونگ)) څخه یو لړ مطالب په پښتو او دري

را اړولي دي. دغه راز يې يوه بله ژباړه د زېري جريدې د **۱۳۶۴**ل او يا **۱۳۶۵**ل کال په يوه ګڼه کې خپره شوې ده.

یادښت (سریزه) لیکونکی زیار

د غرونو څوکې:

دغرونو څوکې کتاب د عبدالکریم پتنګ له خوا اوډل شوی او پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د هغه وخت د ژبو او ادبیاتو بشري علومو د پوهنځي له خوا خپور شوی دی چې په دریو مخونو کې یې د کتاب د ارزښت او د لیکوال د هڅې په باب د استاد زیار یو یادښت راغلی دی.

نومورکي مؤرخین:

نومورکي مؤرخین د لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبي اثر دی، چې پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی او په دوو مخونو کې پرې د استاد زیار یو یادښت راغلی دی.

د میا فقیرالله جلال ابادي فواید فقیرالله:

دا کتاب د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد په سریزه، تعلیقاتو او لغتنامې پر ۱۳۵۹ل کال د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی او د استاد زیار له خوا پرې یو یادښت کښل شوی دی.

د پټې خزانې فرهنګ:

د پټې خزانې فرهنګ د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد یو ژبنی اثر دی، چې په هغه کې د پټې خزانې د ځينو لغتونو څرنګوالی ښوول شوی دی. دا اثر پر ۱۳۶۲ل کال د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی دی او د استاد زيار له خوا پرې په دوو مخونو کې یو یادښت کښل شوی دی.

د میا فقیرالله پېژند لیک:

دمیا فقیرالله پېژند لیک د پوهاند عبدالحی حبیبي اثر دی چې پر **۱۳۵۹**کا د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د پوهاند زيار له خوا په درېو مخونو کې یو یادښت کښل شوی دی.

د احمد شاه بابا د دېوان غورچاڼ:

دا د هغه کتاب نوم دی، چې د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد له خوا ترتیب شوی دی. په دې کتاب کې د احمد شاه بابا د دېوان د ځينو شعرونو انتخاب راغلی دی. دا کتاب پر **۱۳۵۷**ل کال د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی او د پوهاند زيار له خوا پرې په دوو مخونو کې یادښت راغلی دی.

د چینیانو یونلیکونه:

دا کتاب د عبدالکریم محب له خوا ژباړل شوی دی او د علومو اکاډمی له خوا پر ۱۳۵۷ل کال خپور شوی دی. په دې کتاب کې په دوو مخونو کې د پوهاند زیار یو یادښت راغلی دی.

دا لیکوال دا خبرې:

((دا لیکوال دا خبرې)) د هېواد د شاعرانو او لیکوالو تذکره ده، چې د ځوان شاعر او لیکوال افضل ټکور له خوا ترتیب شوې ده. دا اثر د قومونو او قبایلو چارو وزارت د نشراتو او فرهنګي چارو د ریاست له خوا پر ۱۳۶۶ل کال خپور شوی او د استاد له خوا پرې په ځلورو مخونو کې یو یادښت راغلی دی.

مقدمه یی بر زبانشناسی:

د پروفیسور دوکتور عبدالظهور او پوهنمل عین الدین نصر له خوا لیکل شوی او د کابل پوهنتون له خوا پر ۱۳۶۳ل کال چاپ شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد زیار له خوا په ۴ مخونو کې یوه پارسي سریزه کښل شوې ده.

زړه پانګه:

د دوست شینواري اثر دی، چې پر ۱۳۶۳ل کال خپور شوی دی او د استاد له خوا پرې په ۴ مخونو کې د (زړه پانګه د نوې پانګې د یوه بشپړاند ټوک په توګه) په نوم یوه سریزه کښل شوې ده.

د خوشال خټک فراقنامه:

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا پر ۱۳۶۳ل کال خپره شوې ده او د استاد له خوا پرې په ۲ مخونو کې یو یادښت کښل شوی دی.

د کوشنیانو ژبه:

د پروفیسور سیال کاکړ یو اثر دی، چې پر ۱۹۷۹م کال په کوټه کې خپور شوی دی. پر دې اثر باندې په ۲ مخونو کې د (کوچنیانو ژبه) تر سرلیک لاندې د استاد یو یادښت راغلی دی.

ټولنپوهنه:

دا اثر له الماني څخه د عبدالروف خپلواک له خوا په پښتو ژباړل شوی او پر ۱۳۵۲ل کال د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځي له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد له خوا یو تقریظ کښل شوی دی.

مینه نه مري:

د باقي بریال د شعرونو دویم غونډ دی، چې پر ۱۳۶۷ل کال خپور شوی دی. پر دې شعري غونډ باندې د (تلپاتې بریال او شعر یې) په نوم په ۷ مخونو کې د استاد سریزه راغلې ده.

پوځ د پېړیو په پوړیو کې:

دا د محبوب سنګر اثر دی، چې پر ۱۳۲۵ل کال خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد زیار له خوا یو یادښت کښل شوی و، خو له چاپه پاتې شوی دی.

پښتو روزنه:

د استاد عبدالروف بېنوا اثر دی، چې پر ۱۳۵۷ل کال د پښتو څېړنو د نړۍ وال مرکز له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې په ۲ مخونو کې د استاد زیار له خوا یو یادښت کښل شوی دی.

د غلام محی الدین افغان افکار او اثار:

د هغه کتاب نوم دی، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپور شوی او په ۴ مخونو کې پرې د استاد زیار یادښت راغلی دی.

ستا د چم ګلونه:

((ستا د چم ګلونه)) د ښاغلي نصرالله حافظ د شعرونو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا خپره شوې ده. پر دې مجموعه باندې د استاد له خوا په ۵ مخونو کې د (حافظ او د ده نظم او غزل) په نوم سریزه کښل شوې ده.

د افغان یاد:

د محی الدین افغان د شپېتم تلین د سیمینار د لیکنو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپره شوې ده او د استاد زیار له خوا پرې یو یادښت کښل شوی دی.

شګې او ګلونه:

دا د صدیق کاوون د یوه شعري غونډ نوم دی، چې پر **۱۳۲۸**ل کال د افغانستان د لیکوالو انجمن له خوا خپور شوی او استاد پرې یو اته مخیزه سریزه (ازمېښتونه او نوښتونه) کښلې ده.

د پښتني قبایلو اصطلاحي قاموس:

د ابراهیم عطایي اثر دی، چې د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز له خوا پر **۱۳۵۷**ل کال خپور شوی دی او د استاد زیار له خوا پرې یو یادښت کښل شوی دی.

د کوزې پښتونخوا په معاصر شعر کې د ملي او مترقي افکارو انعکاس:

دا د بریالي باجوړي اثر دی، چې د ماسترۍ د پوهنلیک (تېزس) لپاره یې کښلی و، چې د استاد له خوا پرې یوه ارزونه کښل شوې ده. دا اثر تراوسه پورې ناچاپ دی.

ادبي ژانرونه او مکتبونه:

دا د دوکتور محمد ګل نورزي اثر دی، چې پر **۱۳۲۲**ل کال یې کښلی او پر **۱۳۷۰**کال د کابل پوهنتون له خوا افسیټي چاپ شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد له خوا یوه اوږده ارزونه کښل شوې ده.

(A Camparison of Tani dialect with the standard Pashto)

دا د تڼیو د ګړدود په برخه کې په انګرېزي ژبه د سید کریم شاه نېکمل د ماستري او پوهنملۍ تېزس دی، چې په ۱۳۶۷ل کال کې پرې دلاربښود استاد په توګه د استاد له خوا یو یادښت کښل شوی دی. همدارنګه یې د نوموړي د ترفیع لپاره یوه جلا ارزونه هم کښلې ده.

ګیتا نجلي:

دا د بنګالي لیکوال رابندرانات ټاګور د اثر پښتو ژباړه ده چې د استاد عبدالروف بېنوا له خوا ترسره شوې ده. دا اثر پر ۱۳۳۶ل کال د راډیو د نشراتو د څانګې له خوا خپور شوی او استاد زیار پرې یو یادښت کښلی دی.

د لمر شغلو ته:

د لمر شغلو ته د کمال الدین مستان د شعرونو غونډ دی، چې پر ۱۳۶۷ل کال خپور شوی او د استاد زیار له خوا پرې یو ارزونه کښل شوې ده.

ارمانونه:

ارمانونه د حبیب الله زړه سواند د شعرونو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۷کال خپره شوې ده. پر دې غونډ باندې د استاد زیار له خوا یوه سریزه کښل شوې وه، خو په مجموعه کې چاپ شوې نه ده.

نوي څنډونه:

نوي څنډونه د فاروق فردا د شعرونو غونډ دی چې لا تراوسه چاپ شوی نه دی. پر دې غونډ باندې د استاد زیار له خوا یوه سریزه کښل شوې ده.

په انګلیسي ژبه د حبیب الله تږي ګرامري اثر:

په انګلیسي ژبه د حبیب الله تږي ګرامري اثر دی، چې پر **۱۳۵۲**کال د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز له خوا چاپ شوی او استاد زیار پرې په انګلیسي ژبه یو یادښت کښلی دی.

تلوسې:

د برکت الله کمین د شعرونو غونډ دی، چې استاد زیار پرې یوه وړه سریزه کښلې ده. دا اثر پر **۱۳۵۲**ل کال خپور شوی دی.

خاوره:

د امین افغانپور داستاني غونډ دی، چې استاد پرې یوه وړه سریزه کښلې، که څه هم دغه کتاب پر **۱۳۶۷**ل کال چاپ شوی، خو سریزه له آره پر **۱۳۵۳**کال هغه مهال کښل شوې وه چې افغانپور غوښتل، دغه داستاني غونډ چاپ ته وسپاري. لکه څنګه چې په خپله په غونډ کې کمی زیاتی راغلی، نو پر سریزه کې هم وړنده بدلون او سمون راوړل شوی دی.

ډولۍ:

دا د پوهنمل خالق رشید داستاني غونډ دی چې پر **۱۳۶۸**ل کال د افغانستان د لیکوالو انجمن له خوا خپور شوی دی. استاد زیار پر

دغه اثر يوه هر اړخيزه سريزه کښلې ده چې په هغه کې د پښتو پر اوسني داستاني بهير هم يوه لنډه کتنه شوې ده.

همدارنګه استاد د عزيز رويش پر شعري غونډ په دري ژبه يوه وبړه سريزه کښلې ده. دغه غونډ پر ۱۳۲۸ل کال د کورنيو چارو وزارت د خپرونو په لړ کې له چاپه راوتلی دی. دغه راز استاد زيار يو ګڼ شمېر تقريظونه د (کتنه، ارزکتنه، ارزونه، يوه لنډه ارزونه...) په نومونو د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي، اقتصاد پوهنځي، انجنيري پوهنځي، د ننګرهار د بايزيد روښان پوهنتون د ښوونې او روزنې او پښتو ادبياتو پوهنځي د لوستليکيو (درسي کتابونو)، علمي ترفيعاتو او د ماستري پر اثارو کښلي دي، چې يو شمېر يې په کې په دري ژبه هم دي.

پر دغو ټولو ليکنو سربېره يې يو ګڼ شمېر ازادې او ليکلې راډيويي مرکې او ويناوې کړي، چې زياتره يې چاپ شوي نه دي، چې زه يې دلته د څو بېلګو لنډه يادونه کوم.

راډيويي مرکې:

له ۱۳۵۱- ۱۳۵۳ کال پورې يې په ((موږ او اوربدونکي)) پروګرام کې هره اونۍ يو ځل د ژبنيو مسالو په باب رسېدلو پوښتنو ته ځوابونه ويلي دي.

همدا ډول يې له ۱۳۵۱ل کال راهيسې تراوسه په ((کره کتنه))، بوډۍ ټال، ولولو او داسې نورو پروګرامونو کې لړ و ډېره په ليکنۍ يا ګړنۍ توګه برخه اخيستې ده.

په تلويزيوني پروګرامونو کې يې د ۱۳۵۸ل کال له مرغومې څخه تر اوسه پورې په ځينو ادبي او سياسي مرکو او ((ګرد مېزونو)) کې برخه اخيستې ده.

د کابل پوهنتون، د علومو اکاډمۍ او د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د ليکوالو انجمن او ژورناليستانو ټولنې په يو لړ علمي کنفرانسونو، سيمينارونو او سمپوزيمونو کې يې د ليکنو ترڅنګه ځينې ازادې ويناوې هم کړې دي.

همدا راز د ژوندون او هنر مجلو، هېواد، انيس او کابل ټايمز ورځپاڼو او ځينو نورو مهالنيو خپرونو په ګرديو مېزونو او مرکو کې يې برخه اخيستې ده. د ((يوې يوازينۍ، بشپړې، ښکلې او کره ليکنۍ پښتو)) په برخه کې يې له ۱۳۵۱ کال څخه تر اوسه پورې د مخامخ خبرو اترو، لکچرونو او ويناوو له لارې د باختر اژانس، راډيو، تلويزيون او د هېواد د زياترو مهالنيو چاپي خپرونو پښتو ليکونکو او ژباړونکو ته وخت پر وخت لارښوونې کړې دي.

پر ۱۳۶۲کال يې د اساسي قانون، ملي سولې او پخلاينې په تبليغ کې کارنده ونډه اخيستې او په کابل او ننګرهار کې يې په يو لړ کولکتيفونو، فرهنګي، علمي او ټولنيزو سازمانونو کې ويناوې کړې دي.

همدا راز يې د افغانستان د سولې، پيوستون او د دوستۍ سازمان د رئيس او مرستيال او د ليکوالو د ټولنې د استازي په توګه په بېلابېلو سياسي ادبي او ټولنيزو غونډو کې ويناوې اورولې دي.

تر هېواده د باندې:

۱- پر ۱۳۴۹ کال چې په سویس کې یې د لوړو زده کړو وروستۍ شپې ورځې تېرولې او په خپل هېواد (افغانستان) کې یې د وچکالۍ له کبله سخته ولږه رامنځته شوې وه، د سویسیانو د انساني مرستو او خواخوږیو د هڅونو لپاره یې د برن ښار په یو کلیسا کې ګڼو لمونځغاړو ته په الماني ژبه لیکلې او ازاده وینا کړې ده.

۲- د ۱۳۵۹ل کال د غبرګولي پر درېیمه یې د افغانستان د سولې او پیوستون د سازمان د مشر او فوق العاده استازي په توګه په هغه نړۍ واله غونډه کې په انګلیسي لیکلې وینا اورولې ده چې د ناپییلو هېوادونو د غورځنګ د پنځه ویشتمې کالیزې د نمانځنې لپاره د سریلانکا په مرکز کولمبو کې جوړه شوې وه.

۳- د ۱۳۵۹ کال د تلې پر اتلسمه یې د افغانستان د سولې او پیوستون د سازمان د پنځه کسیز هئیت د مشر په توګه د مجارستان په مرکز بوداپست کې د صنفي اتحادې یوې غونډې ته دوه ساعته اوږده وینا کړې ده.

۴- د ۱۳۶۰ل کال دوري له پنځمې تر اتلسمې یې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د رئیس په توګه د هند د اتلس ورځني سفر په ترخ کې د ډیلي پوهنتون، جواهر لال نهرو پوهنتون، پنجاب پوهنتون، حیدراباد پوهنتون او ممبیي پوهنتون او ځینو فرهنګي موسسو او

سازمانونو د کتنې پر وخت وېناوې او مرکې کړې دي. د دغه سفر یو ګزارش یې هماغه مهال په هېواد ورځپاڼه کې هم خپور شوی دی.

۵- پر **۱۳۶۵** او **۱۳۶۰** کال یې د شوروي اتحاد د علمي او فرهنګي سفرونو په ترڅ کې د اذربایجان په راډیو او د ازبکستان په تلویزیون کې خبرې اترې او مرکې کړې دي او دغه راز یې د ((شوروي ادبیات)) او ((نوویستي)) له خبریالانو سره یو لړ مرکې کړې دي.

۶- د **۱۳۶۵** کال د زمري میاشتې پر شلمه یې په برلین کې د المان دیموکراتیک جمهوریت د متحد سوسیالیست ګوند خپرنۍ اورګان ((نوایزددایچلند)) پازوالو ته د افغانستان د وخت د بدلونونو په باب په الماني ژبه یو نیم ساعته لکچر ورکړی دی.

۷- د المان متحد سوسیالیستي ګوند په یوولسمه کنګره کې یې ((د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې)) د افتخاري خبریال په توګه ګډون کړی دی، چې د ۱۹۸۲م د اپریل له ۱۸-۲۰ د برلین په جمهوري ماڼۍ کې جوړه شوې وه.

یادونه

لکه څنګه چې ښکاره ده او مور هم دمخه ورته ګوته ونیوله، د پوهاند زیار د لیکنو شمېر پرته له ځانګړو اثارو (۱۱۰۰) ټوټو ته رسېږي او کېدی شي له دغو څخه لا زیاتې وي. استاد زیار خپلې دا لیکنې له ۳۰-۳۵ کلونو راهیسې په هېواد او بهر کې په پښتو، دري، انګلیسي او الماني ژبو د بېلابېلو مهالنیو (چاپي، راډیویي او تلویزیوني) خپرونو له لارې خپرې کړې دي. د دغو لیکنو یو شمېر مې د خپلو نژدې ملګرو او په خپله د استاد په مرسته پیدا کړې، هغه هم په ډېره ستونزه، هغه جریدې، مجلې او ورځپاڼې چې د علومو اکاډمۍ، عامه کتابتون او د کابل پوهنتون په مرکزي کتابتون کې موجودې وې، پوره پوره مې ورڅخه ګټه واخیسته، چې یو اوږد زماني واټن یې ونیو، خو بیا هم زه په دې بریالی نه شوم، چې د استاد زیار یو لړ چاپي لیکنې له اخځلیک سره دلته راوړم دا ځکه چې په کتابتونونو کې د ډېرشمو کلونو د جریدو، مجلو او ورځپاڼو کلکسیونونه نیمګړي دي او په تېره بیا د هېواد ورځپاڼه چې ۳۷-۴۳ کلونو پورې په کې د خبریال په توګه د استاد ډېرې لیکنې او راپورتاژونه خپاره شوي دي او د ځینو خو لا هېڅ نه شته. استاد زیار د خپلو چاپي لیکنو یو اخبار هم له ځانه سره نه دی ساتلی. زه له ځینو نورو لیکوالو سره چې ځانګړي کتابتونونه لري هم په تماس کې شوم، له هغوی سره هم زما د اړتیا وړ مواد نه وو. نو

په دې وجه مې ونه شو کړای، چې د پوهاند زيار ټولې چاپي ليکنې دلته راوړم.

دا دی دلته د هغو جريدو، مجلو او ورځپاڼو يادونه کوم چې د استاد د ليکنو يوه زياته برخه په کې خپره شوې ده، خو په کتابتونونو کې نه پيدا کېږي او په يوځايي ډول يې موندل ډېر زيات زماني وا ټن غواړي او ځينې بيا هم ښايي هېڅ پيدا نه شي:

۱- د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې ځينې اړتيا وړ ګڼې.

۲- د (هېواد) ورځپاڼې د ۴۰-۴۱ او ۴۲ ځنې اړتيا وړ ګڼې.

۳- د اصلاح ورځپاڼې د ۳۵-۴۳ کلونو ګڼې.

۵- د ننګرهار ورځپاڼې د ۴۳ او ۴۴ کلونو د حمل او ثور د مياشتو ګڼې.

۶- د (پکتيا وړانګه) ورځپاڼې د ۴۲ کال ګڼې.

۷- د (پلوشه) مجلې د ۵۲-۵۷ کلونو ګڼې.

۸- د زېري جريده د ۳۵ کال ګڼې او ځينې نورې اړتيا وړ ګڼې.

۹- د مېرمن مجلې ځينې اړتيا وړ ګڼې.

۱۰- د (پوهنتون کابل) او ونيزې د ۱۳۶۶ کال ځينې اړتيا وړ ګڼې.

۱۱- د کابل پوهنتون خبرونه د ۱۳۳۸-۱۳۴۱ کال ګڼې.

۱۲- د (بدني روزنه) مجلې د ۱۳۴۱ کال ګڼې.

۱۳- د کهول مجلې ځينې اړتيا وړ ګڼې.

۱۴- درفش جوانان اونيزې ځينې اړتيا وړ ګڼې.

۱۵- د حقيقت سرباز جريدې ځينې اړتيا وړ ګڼې.

۱۶- د (ننداره)) مجلې ځينې اړتيا وړ ګڼې.

ما په خپله دغه څېړنیزه لیکنه کې له خپل واک و وس سره سم هڅه وکړه، چې د استاد زیار پر اند وژوند او فرهنګي شخصیت، د لاسته راغلو اخځونو او توکونو له مخې رڼا واچوم، خو بیا هم هاغسې چې ما غوښتل او ښایي نور یې هم وغواړي، ونه شو کړای او ډېر څه نا سپړلي او ناجوت پاتې شول. له دې کبله مې غوره وګڼله، په خپله له استاد زیار سره هم یو لړ خبرې اترې او مرکې وکړم، چې ګوندې له دغې لارې زما د څېړنې پاتې تشې او نیمګړتیاوې څه ناڅه بشپړوالی او کره والی ومومي. دا هم زما پوښتنې او د ده غبرګونې:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زیار ! ما څو ځایه ستا د ژوند لیکونو په ترڅ کې چې ستا د چاپ شویو کتابونو پر دوتنو (پښتیو) او ژوندون مجلې د ۱۳۶۷ل کال په ۴ ګڼه کې خپاره شوي دي، ستا د خپلواکو څېړنیزو، ژباړیزو او زېږندویزو (تخلیقي) اثارو شمېر ۱۳۰ او د لیکنو (مقالو) هغه ۱۱۰۰ ښوول شوی دی، خو زما د لړو ډېرې پلټنې له مخې لومړی شمېر تر ۱۳۰ ټوکو هم تېری کوي، مګر ستا د بېلابېلو لیکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جریدو او مجلو د کلکسینونو د نشتوالي او نیمګړتیا له کبله پوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرګون څه دی؟

ځواب: څنګه چې زما د بېلابېلو لیکنو(مقالو) شمېر هم زیاتره په ژورنالستیک فعالیت پورې اړه لري او په تېره بیا دا چې له ۱۳۳۸ څخه مې تر ۱۳۴۵ پورې د هېواد ورځپاڼې د خبریال په توګه

زښتې ډېرې ليکنې خپرې شوې، نو دا کومه هېښنده خبره نه ده، چې د کلکسينونو نشتوالی او نيمګړوالی يې تا دغې پوښتنې ته اړ باسي. زه پوره باور لرم چې که دغه کلکسينونه په لاس درغلي وای، هرو مرو دې زما ((شمېر)) ته د مننې سرخوځاوه، ځکه ښه مې په ياد دي چې د ۱۳۳۸ کال له ژمي بيا د ۱۳۴۱ کال تر پايه د هېواد ورځپاڼې يوه ګڼه هم بې زما له ليکنې خپره شوې نه ده. ان دا سې وخت راغلی چې په بېلابېلو پورنومو (لکه مزينه وال، اخترخېل...) مې په کې تر درو ليکنو هم خپرې شوې دي: يو راپورتاژ، يوه مرکه او يا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه يو ښاري خبر خو به مې بې نومه هم په کې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې يوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ ليکنې خپرې شوي وي، نو يوازې مې په نوموړو درو کلونو کې د ژورناليستيکو ليکنو شمېر نهو سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنيو کې هم لږ تر لږه ۵۰ ليکنې ورسرباري شوي دي او دغه راز ژورناليستيک فعاليت مې لږ و ډېر تر دې دمه رارسېږي.

زه دا باېي نه وهم چې ګوندې زما ټولې ۱۱۰۰ ليکنې دې يو مخيزه علمي او څېړنيزې وي، دغه راز په پورتني شمېر کې زما ځينو هغو ليکنو هم غبرګون (دوبلکيت) موندلی چې په علمي سيمينارونو او غونډو کې مې اورولي او بيا وروسته په اړوندو غونډونو (مجموعو) کې چاپ شوي دي او يا لکه ژبنۍ هغه چې يوه زياته برخه يې په (ليکلار) او (ويي پوهنه) کې راغلې ده.

نور واړه واړه مطلبونه لکه سريزې، يادښتونه، کتنې، ارزونې يا تقريظونه هم په پورتني شمېر کې راځي چې پر ځينو علمي تيزسونو، څېړنيزو اثارو، پوهنتوني لوستليکيو (درسي کتابونو) او يا شعري او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم بايد ووايم چې زما د ليکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې ليکنې مې همداسې روانې دي.

هوګوره، زما ادبي زېږندويې (تخليقات) تر نو موړي شمېر د باندې دي چې تا هم ورته ځانته جلا څپرکی ورکړی دی.

۲- پوښتنه: ستا د ((ملي ريکارډ)) خبره ښايي پر ځينو کسانو دومره ښه ونه لګي، په دغه باب مو څه نظر دی؟

ځواب: ((اختر څه پټ مېړه نه دی)) ترڅو چې پوهاند حبيبي ژوندی و، دا حق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه د يوه افغاني ليکوال او پوهاند په توګه په ټول افغاني فرهنګي تاريخ کې نه يوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه يو ملي ريکارډ ټينګ کړی و، بلکې په ځينو علمي څانګو، لکه تاريخ ليکنه او متن پوهنه کې يې څرنګوالی (کيفيت) هم په برخه و. خو تر ده وروسته په ټوله پازوالۍ (مسووليت)، په نورو مړو او ژونديو ليکوالو او څېړنوالو کې په څه دپاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالو سره ځان د ((ملي ريکارډ)) څښتن بولم، که څوک يې نه مني، ((دا ګز او دا ميدان))، ((که شپه تياره ده، منې په شمار دي)) په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو ((کتابي)) اثارو

کې ۱۰۴ ټوکه هغه ډګر څېړنې (فیلډ ریسرچونه) هم راځي چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ ګړدودونو مې ترسره کړي دي او د چا خبره یوازې څېړنیزه او دیتایي بڼه لري، همداسې مې څرمه (ضمیمي) فولکوریکي څېړنې هم دروا خله! خو بیا هم دا په زغرده ویلای شم چې ما د دغو اومو توکونو د علمي اوډون په لومړني پړاو کې هم هغه مهال کارنده برخه اخیستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلنې زده کړیزې استوګنې په ترخ کې مې له خپل استاد پروفیسور ژارژ ردار او دوکتور شارل کیفر سره پرځای کړې ده او هر ټوک به یې تر بشپړ اوډون وروسته زما په نامه له چاپه راووځي(د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې په خپل ځای کې څرګندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنیو لیکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنیو دیتاوو څخه تل ګټه اخیستې او زما د ژبنیو او فولکوریکو څېړنو یوه غوره سرچینه بلل کېږي.

که ځینې را سره رخه لري او د ((ملي ریکارډ)) خبره پرې بده لګي، نه یې ته خوله ترلای شې او نه زه. دغه رخه یوازې له دې سرچینه نه اخلي چې ګوندې د چا خبره اړوندو کسانو ته زور ورکوي، بلکې له هغه ناباندیوالي تومنه اخلي چې دوی یې زما له خوا د ((پښتو لیکنې معیار)) او ((ازاد شعر)) له راپیل کړي غورځنګ او بیا نه ایلېدونکې انتقادي لوښې سره یې لري. له اروابناد استاد حبیبي سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: له ډېرو ښاغلو مې اورېدلي دي، چې ته د ځانګړې سیاسي او فرهنګي تګلارې له کبله تل ((چپی)) پاتې شوی یې او همدا ناړامه او نه ایلیدونکی چپي دریځ دې د لوړو دولتي څوکیو لپاره خنډ ګرځېدلی دی، ایا دا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زیاته کړم، کله چې په ناڅاپي توګه یوې لوړې څوکۍ ته رسېدلی هم یم، د همدغه دریځ له کبله ترې نه یوازې بېرته ژر لرې شوی یم، بلکې جزا مې هم لیدلې ده، یا زندان ته تللی یم او یا بهر ته. د خپلې ګروهې او دریځ، یا په بله وینا له ټاکلو ژوند آرونو (پرنسیپونو) د څوکۍ، بلکې د ژوند پروا مې هم ساتلې نه ده. زه به هېڅکله دا سې شرایطو ته سر کښته نه کړم چې زما د ځانګړې سیاسي او فرهنګي تګلارې او ټاکلي دریځ په بیه پرېوځي. ښایي ډېر فرهنګیالان لږ و ډېر دغه راز نه ایلېدونکی دریځ ولري، مګر ما په کړن کې زباته کړې ده او چاته مې شک او خرخشه پرې ایښې نه دي. له بلې خوا په ټوله مانا د ټولنې او ژوند د رښتینې څېرې په ځلونه کې زما ناړامه او بې پروا ((زړورتیا او رښتینتیا)) بس دي چې د وخت واکمنان راباندې کومه پوړۍ او څوکۍ ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لکه څنګه چې تا ویلي دي ((لیکوالي زما د ژوند یو نه جلاکېدونکی ټوک دی)) همدا اوس زما د منګ په انډول ستا روغتیایي حالت ښه برېښي، ایا کېدی شي، دا خبره د عمر تر پایه پورې پر ځان و منئ!؟

ځواب: هسې خو هر څوک دا هیله لري، په پوره روغتیا سره یو اوږد ژوند په مخ کې ولري او خپلې نیمګړې هیلې او ارمانونه د بري تر بریده ورسوي، مګر له ما سره د روغتیا او ژوند اوږدتیا هیله د همدې لپاره ملګرې ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ ساه پورې لږ تر لږه نوموړی شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بیا بیې د جهاني فرهنګ تاریخ ته وسپارم.

هو ګوره، له دې سره به زما ټوله کازمني (ازمندي) خړوبتیا ونه مومي او غواړم د دغه اوډوني (تدویني) کار تر څنګه په درو ګونو (څېړنیزو، ژباړیزو او زیږندویزو) ډګرونو کې هم خپل نه ستړي کېدونکي کار و زیار پرمخ یوسم. په ځانګړي ډول په ناپیلي (منثورې) زېږندویزې برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او یادښتونه له ځان سره کښلي لرم چې په کور ناستې سره ورته د لنډ، منځني او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتاینه وبښم، هغه هم په دې آړ (شرط) چې تر هغې مې د ((پښتو لیکني معیار)) او هم ((پښتو ازاد شعر)) غورځنګ یو غوڅ بشپړتیايي پړاو ته رسولی وي، د اګاهانه او نا اګاهانه ((مخالفینو)) غوږونه دې کاڼه وي.

۵- پوښتنه: ځینې کسان وایي: ((استاد زیار په خپله علمي- ادبي او همدارنګه سیاسي تګلاره کې له بنندې (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وایې؟

ځواب: په یوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتني ټولنه کې هر نوی ټولنیز او فرهنګي بدلون او غورځنګ هرومرو له ناباندی سره مخامخېږي او ذهنیتونه راپاروي که به څه هم د دغې ناباندی او پارونې آرلاملونه (اصلي عوامل) ساده او نالوستې پرګنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعي ګټو په پار د دغو پرګنو له ساده ګی او نالوستی ناوړه ګټه اخلي. د ساري په توګه د ثور اوښتون ضد پارونې له آره له همدغه راز شاتګ پالو او ځانساتو ((روښاندانو)) څخه سرچینه اخلي او فرهنګي بدلون یا اوښتون خو چې د ټولنیز اوښتون یو نه جلاکېدونکی ټوک بلل کېږي، بیا په ځانګړي او سیده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډو ځنډ سره مخامخېږي. له کلو راهیسې چې ما د ((پښتو لیکني معیار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته راګومارلې دي، د وخت د پښتو ټولنې ټیکه والو راپسې د مخالفت بیرغ راپورته کړی او هماغومره پلویان یې د ځان ملګري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملګري کړي دي. نو دا ښکاره وه، چې هغوی دغه غورځنګ د خپلې ټیکې لپاره خطر انګېره او څه یې چې له لاسه کېدل، ډډه یې ترې ونه کړه.

د دوی همدومره پروپاګند بس و، چې د ((ژبني معیار)) جاج له ((ژبني تصفیې (پیوریزم))) سره په سپسته یې توګه ګډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اګاهانه یا نااګاهانه زما او زما د لارویو پر ضد راوپاروي. (ددغې ربړې په باب زما اړوندې لیکنې او کتابونه هم په پام کې ونیسئ، همداسې د نوي او ازاد

پښتو شعر هاندو هڅې هم دراخله چې په را وروستو څو کلونو کې مې ورته اوړه ورته کړې ده او ته يې ګورې چې تر پايه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملګرتيا کوي او يوازې څو زوړ خوښې مې مخې ته دربړي. د پښتو ټولنې د وخت ټيکه وال چې له لرو ډېر واک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په ميراث پاتې دي، سره له دې چې له شعر او شاعرۍ سره دومره سرو کار هم نه لري، خو بيا هم له دغو زوړ خوښيو سره خپل پخواني ګرومونه (کمپلکسونه) ګډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته ((افراطي)) ونه وايي، نور به راته څه ووايي. په سياسي برخه کې هم د هر راز ((افراط)) تور بيا هم تر بل هر چا زيات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوی بېلابېلې سياسي ډلې ټپلې سره اچوي، ما له تا سره او تا له ما سره او خپله د ((اپولوتيستانو)) په توګه د خير پر غونډۍ کښني. پاچاخان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سياسي غورځنګ کې د ((عدم تشدد)) لار نيولې وه، بيا هم ګوډاګيانو ورته همدغه ټکی پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه يم چې نژدې شل کاله ((د افغانستان د خلکو ديموکراتيک ګوند)) غړی پاتې شوی يم او د دوران سازې ايډيولوژۍ يو سخت پلوی، مګر کله چې دغه ګوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې يې په بېلاريو پيل وکړ او زه يې هم په زندان وسپارلم. تر شل مياشتني زنديو او زندانونو وروسته چې د ګوند شړل شوې څانګه ((پرچم)) ډګر ته راغله او له ((خلق)) څانګې سره يې په سمه سميا (فيفټي- فيفټي) کې دربېم

ځلې نیم بند یوو الی و کړ، زما پر سترګو هم یو څه رڼا راغله او ازاده ساه مې و اخیسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې یوه نیمه ځوکۍ هم وچلوله. دلته پرچمیانو د ((امینیانو- تره کیانو) ضد سیاست د ټولو پښتنو پر وړاندې راواخیست او د انتهي پشتونیزم او پرو تاجکیزم بازار یې تود کړ. ما ولیدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، ((نه اشه ښه ده نه ګله، دوی دې وخوري یو تر بله)) او په برلین کې مې د استادۍ په پلمه خپله استوګه غوره وګڼله. پر ۱۳۶۵ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجیب د ګوند و دولت مشرتابه ته رسېدلی و، بیا هم په ګوند کې خپل غړیتوب وساته، خو کومه ورته ځپه چې د مخه راپیل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسته د شتو ټولونې سیالي د بډو او چور، غلا او خیانت، جاسوسي، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان په خپله د مشرتابه د غړیو له خوا شورو زور وموند، نور راته په ګوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمونو کې شریکېدل و برېښېدل او د همدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه. مګر د ((ایډیولوژۍ)) د مثبتو او انساني اړخونو پلوی به مې د ژوند ترپایه کومه وټه ونه مومې.

له دې کبله بې سیاسته ژوند، په ژوند کې نه شمېرم او هنر و ادب هم د ژوند د یوه ټوک په توګه په سیاست پورې تړلی بولم.

۶- پوښتنه: پر تا باندې تل دا انتقاد هم دی چې ستا لیکلار ډېره ګرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ایا دا انتقاد تر کوم ځایه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وویل، ما په خپله د ((یوې، یوازینۍ، نګه، بشپړه، کره لیکنۍ پښتو)) یا په لنډ ډول ((معیاري پښتو)) غورځنګ راپیل کړی دی، نو باید زما لیکلار د همداسې پښتو یوه څرګندویه بېلګه وي او جوته ده چې زما لیکنۍ پښتو د نورو غوندې یوه لنډه تنګه سیمه ییزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سیمو، تاریخي متنونو او نویو رغاونو استازې کوي او یوازې په سلو کې پنځه ویشت پورویبیونه (دخیل لغات) را اخلي. ځکه د نورو سترو نړیوالو ژبو غوندې د معیاري پښتو لیکلار هم باید پر جوړښتي (ګرامري) یووالي او لغوي رنګارنګوالي ولاړه وي. دا هم باید ووایم چې ددغه انتقاد آره چېرې ده ((که ملحد یم د دښنه یم)) په ادبي زېږونو کې پر دغه ژبنۍ خوا سربېره فکري او بدیعي پېچلتیا هم کېدی شي، د انتقاد لپاره پلمه شي خو دا پلمه هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېږونه له ګزارش سره همدا تو پیر لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځینې پسې شا او ځینې لا مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زموږ ادب ته زیان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنګه مې چې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرګون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عیني پلوه هېڅ رښتینی پرمختللی

غور ځنګ بې ګټې نه وي او جوته ده چې هر راز نابانډي يې بې ځايه او بې ګټې وي. دلته له دې پرته چې دغه متل را ياد کړم، بل ورې ځواب ورته نه ګورم: ((کاروان به تېرېږي او سپي به غپېږي.)) هيله ده چې زما دغه غبرګون ته په خپله ((افراط)) ونه بولې.

۸- پوښتنه: ستا په نظر د يوه ليکوال هغه هم ستا غوندې د يوه ستر ليکوال لپاره په سياست کې سيده ګډون ښه برېښي او که څه ډول؟

ځواب: که يو ليکوال او بيا اديب غواړي، پرګنو ته لار پيدا کړي او ټولنيز ګرانښت او منښت يې په برخه شي، بايد د خپلې ټولنې په پرمختللې مبارزه کې کارنده ګډون ولري او لا هڅه يې تل دا وي چې په مخکښانو کې يې ځای ونيسي. ((ادب د ادب لپاره)) نن سبا هډو هېڅ ارزښت نه لري او ((ادب د ژوند لپاره)) په خپله سياست دی. دا خبره چې ځينې ليکوال وايي ((له سياست سره کار نه لرو يا مو سياست نه خوښېږي)) په خپله يوه سياسي خبره ده. داسې کسان هم له سياسي ګروهې ځان پاکولای نه شي، هرومرو يوه سياسي لار او تګلار لري او په کړن کې ليدل شوي دي، چې تل د پرمختللي سياست او مبارزې په مخالف سنګر کې ټيکاو لري او د دې لپاره چې د خپل ارتجاعي سياسي دريځ د پټولو هڅه يې کړې وي، سياست او ادب سره نه پخلاکېدونکی بولي او له دې انګروزې سره سوچ کوي، نور به وغولوي، له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی يا داستان، ننداريک

دی، کـه فلمليـک، هرومرو يـو سياسـي، يـا پـه بلـه وينـا يـو ټـولنيز ارمان او پيغام لري، خو که دغه ارمان او پيغام يـو خوا لـه لـه هنري ارمان سره اخښلی را اخښلی وي او بل خوا د ټولنې لـه پرمختـګ او پرمختيايي بهير سره سمون ولـري، داسې چې د اندو جاج (فکـرو مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنۍ او هنري جولې له پلوه لـه يـوه ښـکلاييز خونـد او راکښـون څخـه ډک وي او لـه دې سره سره يې د انسـاني ټـولنې او ژونـد پـه انځورنـه او ځلونـه کې پـوره ربښـتينولي نغښتې وي، هغه زيږندې به په ربښتيا سره منښت او ګرانښت ولـري او له دې سره به يې زيږندوی هم له دغه وياړ څخه برخمن وي.

د نـړۍ نوميـالي شـاعران او ليکـوال تـل پرمختللي او جنګيـالي وي. دلته د سيده او ناسيده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه ګونـدي غړيتـوب وي، نـو ((شـنې پـه غـلا نـه چيچـل کيـږي))، د يـوه تـش ((اپولوتيست)) ليکوال يا په بله وينا د يوه ارتجاعي دريځ ليد تـوګې او نـړۍ ليـد لرونکي ليکـوال پـرمخ د پرمختـګ ورشـو ډېره لنډه تنګه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لر ليدونه په مـخ کې نه لري او د چا خبره ((د جولا غوندې يې منډه تر مړوي پـورې وي)) او بس.

۹- پوښـتنه: ځينې کسـان وايي چې ((د استاد زيـار د پښـتو پالنې روحيه د ده له سياسي تګلارې سره ټکر خوري)) سـتا پـه انـد دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولنې له کوم ناپښتو ملیت یا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنیز او فرهنګي پرمختګ په ګټه ده او له بلې خوا زما له سیاسي تګلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لګوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته لیدل کېږي، آره (منشا) یې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو یا ګوندیانو او ناګوندیانو سره ده چې پښتنو ته د مشر ورور یا اکثریت په سترګه نه ګوري، کاشکې دوی له ما سره، نه یوازې د مارکسیستي- لینیستي آرونو (اصولو) له مخې، بللکې لږ تر لږه د ټولمنلیو نړیوالو آرونو پر بنسټ استدلال کولای، هسې بې آرو بې دلیله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنګه چې څرګنده ده، ته د نورو ټولو مخینه والو او ازمېښتکارو لیکوالو په اندول له ځوانو شاعرانو او لیکوالو سره زیات نږدېوالی او لورېینه لرې او له همدې کبله درنه ډېر ګڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (نوي- زوړ) د مبارزې سختې شپې لیدلې او تر اوسه یې لا ګورم، له دې کبله زه نه غواړم زوړ خوښې پاتې شم او د ((زوړ)) د خوشالونې په بیه ((ځوانان)) له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو ((زړو)) څخه ستر لوست اخیستی، چې تل یې پر خپلو ((زړو)) ټینګار کړی او د نوي پښت د نوښتونو پر ضد درېدلي، یا په بله وینا د نوي او ځوان استعداد په غوړېدا کې خپله نیستي

ویني. دا سې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان یې ورته باید وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پایلې ته رسېدلی یم چې نه یوازې ځوانانو ته په کمه سترګه ونه ګورم، بلکې د استعداد د غوړېدا او هڅونې مرسته یې وکړم. همدا سبب دی چې تر ((زړو)) مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زیاته ده، لیکنې ورسموم او سمه لارښوونه یې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هر چا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې ګران یم، لکه څومره چې دوی پر ما ګران دي. زه که هرڅومره زوړ شم، فکرو خیال، هیله او ارمان به مې زړښت ته پرې نږدې او په دې ډول به تر مرګه له ځوان پښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند وهڅه د همدې لوښې ښکارندوی دي. زه د دې څه پروا نه ساتم چې زوړ خوښي زاړه دې رانه خوښ وي یا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د ګور پر څنډه ولاړ دي او له دې سره سره یې بې ګټې اندونه او ازمېښتونه هم یوځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان یوه ویړه راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو لیکوالو او فرهنګیالانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزیابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنګه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر پر اوس وخت څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بد نه دی چې کار ډېر کوم او له دې سره مې ورځنۍ اړتیاوې هم خړوبېږي. د زېرمې خیال دومره نه ساتم، تش همدومره بو بچت هومره په پام کې نیسم چې زما او زما د کورنۍ غړیو کومې نابېرې پېښې ته ځواب وویلای شي. زه په دې برخه کې د المانیانو نه ، بلکې د فرانسیانو لیاره خوښوم، لکه چې وایي: ((المانیان ددې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسیان ددې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي)).

۱۲- پوښتنه: لکه څنګه چې برېښي، ستا روغتیایي حالت ډېر ښه دی او لا تراوسه ځوان ښکارې او د همدغې روغتیا په برکت دې په **۳۵-۳۶** کلن لیکوالي ژوند کې دا دومره کار کړی دی، نو که همدا سې روغ پاتې شې او یو اوږد ژوند ولرې، کله دې دا هیله هم په زړه کې غځونې کوي، چې په لیکوالۍ کې پر ملي کچه سربېره نړیوال ریکارډ هم ټینګ کړای شې؟

ځواب: لکه چې وایي: ((نړۍ په امید خوړل کېږي))، نو زه هم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسیپونو) د چوکاټ دننه له یوه امید سره ژوند کوم او هغه امید هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنګي بري او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بیا په نړیواله کچه، یا مې لږ تر لږه د خپل ملي او بیا جهاني فرهنګ په تاریخ کې نوم په غټو تورو وکښل شي. زه په همدغه هیله او ارمان د یوه روغتیایي اوږده ژوند پلوی یم او له همدې لامله په پرتلیزه توګه تر ډېرو همزولو ځوان پاتې یم. زه د بې خرته دماغي کار

ترڅنګه جسمي کار او ورزش، پلي ګرځېدل او هوساییز پروګرام او بیا سم او ارام خوب او ورېنده خوراکي رژیم هم له یاده نه باسم د سویس شپږ کلنې تحصیلي استوګنې زما د مادي او مانیز ژوند کچې په لوړونه کې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د څرخي زندان یو کلن بند راته بېرته له صفر سره ضرب کړل، خو بیا هم د ناخوالو او بېلابېلو رواني فشارونو او اندېښنو زغم مې د رواني تلقین له لارې تل لوړ ساتلی او د ((خوږو)) په پرتله ((ترخه)) ژر ژر هېروم. زما زیات شعرونه له همدغه تلقین څخه رنګ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سر ترپایه رنځ او کړاو، درد او څړیکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه خوشالوم.

((چې په ناز لوی شي په زیار زړېږي))

زه په زیار لوی شوم، په ناز زړېږم

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وایي، د لوړ استعداد او ذکاوت خاوندان، یا په بله وینا نابغه د ښکاره کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زیاتره نارمل نه وي، یا په ډاګه ووایم له نبوغ سره یو راز لېونتوب هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره کې څه نظر لرې، ایا لومړی ستا دا دومره فرهنګي او علمي بریاوې د همداسې لوړ استعداد یا ((نبوغ)) ښکارندویي نه کوي او دویم دا چې که دا خبره سمه وي، نو ستا ځینې ناړامۍ او نه سازښتونه یو

ډول (لېونتوب) نه ګڼل کېږي او باور لري چې ته هېڅ راز جسمي او رواني یا دماغي ناروغي نه لرې؟

ځواب: زه څنګه چې د لوړ استعداد، ذکاوت یا نبوغ دعوا نه لرم، نو د لېونتوب تور راباندې هم لګېدای نه شي. زه ګومان نه کوم، زما د ذکاوت کچ و مېچ یا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې وو ړلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت یا نبوغ تر بریده ورسي. زه د تڼدې د برش کلنو رسمي او نا رسمي زده کړو په اوږدو کې هماغه مهال د لوړې درجې یا لومړۍ درجې په اخیستلو بریالی شوی یم چې زیاته خواري او زیار مې ګاللی دی، که نه کله کله د بې پروایۍ او ناغېړۍ له کبله مې نه یوازې اول نمره ګي بایللې چې لا بېخي په منځنۍ او ټیټه درجه کامیاب شوی یم. زه د کرکټر لوژۍ د آرونو له مخې ((دماغي)) کرکټر ارزول شوی او ډلبندي شوی یم (د پوهاند سید بهاوالدین مجروح د شننې له مخې) او له همدې کبله چې له هرڅومره ګرانې او پېچلې علمي موضوع او مسالې سره مخامخ شوی یم، د پوهېدنې او شننې له توغه یې پوره وتلی یم، خو بیا هم د پرله پسې هاندو زیار په پایله (نتیجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې دومره تېز هوشه نه یم او یو څه وخت ته اړتیا لرم چې یوه علمي یا فلسفي پوښتنه او مساله په هر اړخیزه توګه حل کړم او هرو مرو پرې بریالی کېږم. زما پرتلیزه روغتیا زما د خپلې پاملرنې او اوډلي ژوند زېږنده ده. یوه نیمه روغتیایي ستونزه به هرومرو ولرم چې یا خو به مور زېږې وي او یا خو به مې د ژوند په لومړنیو پنځلسو کلونو کې راپېښه شوې وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې

ښوزلې او بدويت سره ملګري وو. زه له څو کلو راهيسې پوه شوی يم چې ښي غوږ او کيڼه سترګه مې کمزوري دي او له دې سره متې پر دې هم ورسېدم چې دا دومره عمر او بيا د زده کړو په بهير کې هرومرو زيانمن شوی يم او ډېر څه مې چې بايد لاسته راوړي وای او ژر مې لاسته راوړي وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پياوړې نه ده او د ټولو په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکې يو څه کږوالی هم تل زما د ناپامۍ او نه ځيرتيا سبب شوی دی. زما نه ژبورتيا هم ښايي د پاسنيو طبيعي او کسبي روغتيايي نيمګړتياوو زېږنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په ګړنيو ازموينو کې تل پوره نومرې نه دي اخيستې او په ليکنيو (تحريري) هغو کې مې بيا پوره پوره وړې دي. اوس هم زه تر وينا په ليکنه کې ځان ډېر پياوړی ننګيرم که دا خبره سمه وي چې د هر چا د استعداد او ذکاوت له لوړوالي سره هماغومره د لېونتوب لوړوالی هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرګ ويار زه هم ولرم. خو رښتيا رښتيا دا ده چې زه ټول فرهنګي او علمي بري او برياوې د خپل لوړ استعداد زېږنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تويونو ييبره بولم، زه دلته د نوميالي مخترع اډيسن د خبرې پخلی کوم چې د اختراعاتو په باب يې د يوې پوښتنې په ځواب کې کړې وه:

((نبوغ په سلو کې ۹۹ په خولې توينه اړه لري او يوازې يو په الهام)).

ځانپېژندنې

(Autobiography)

د ځانپېژندنو ثبت د لیکوال د ځاني، ټولنیز، سیاسي او فرهنګي ژوندانه په څېړنه او سپړنه کې ډېر رول لري، په تېره بیا دا چې دا پېژندنې په خپله د لیکوال په قلم ثبت شوي وي. دا لیکنه یا ځانپېژندنې، چې دلته یې لولئ، پوهاند استاد زیار په خپل قلم لیکلي، نو ځکه دده د ژوند په تشریح کې ډېره مرسته کوي.

کله چې سړی د همېشه بهار ننګرهار له منځي جلال اباد څخه مخ پر سویل یو د ېرش څلوېښت کیلو متره د مزینې په ښکلې او سمسوره دره کې پورته ولاړ شي او د سپین غر شنې لمنې ته ورننژدې کېږي، په هر نیم کیلو متري واټن کې یوې لویې ویالې ته رسي چې لوی لوی کلي او لوړې برجورې کلاوې، شنې کروندې، بڼې دېرې او ښېرازې باغچې ورباندې لکه د مرغلرو لړ پرله پسې پرتې دي. دغه ویالې له پسرلي نیولې، د اوړي تر وروستیو شپو ورځو له مست څپاند ((مزینې)) رود څخه د لویو لویو دودیزو

بندونو له لاري اوبه را اخلي او ډکې بهېږي او بيا وروسته يې د چينو او کاربزونو نرۍ نرۍ اوبه ځای نيسي؛ له همدې کبله يې د لرنيو (وروستي ورخو) برخو منګني کښتونه د برنيو (سر ورخو) هغو هومره ګڼ سمسور او ښېرازه نه وي- مزينې رود له خپلې ښکلې او اوږدې درې سره د سپين غر له هغو سويلي سر درو ځخه سرچينه اخلي، چې د شينوارو او خوګيانو ترمنځ تېرنی او اداري بريد جوړوي او شمالي هغه يې د کورمې سيند سرچينه؛ د مزينې رود پر نويو اوبو (باريکاب) باندې پر کابل سيند پای ته رسي.

دغه رود له کوټ او چپرهار هغو سره د ((روداتو ولسوالۍ)) رغوي چې لومړۍ ترې په ((تور راغه)) او دويم ترې په ((سپين راغه)) جلا کېږي.

د همداسې يوې ويالې له سر ورخ ځخه پر شمال د ((اخون کلی)) د کلاوو لړۍ رانښلي چې ځلورمه يې د ملک ميرسيد کلا نومېږي او ځينې يې د ملا رحمت الله کلا هم بولي، ځکه د دواړو مخورو ترمنځ سمه پر دوو برخو وېشل شوې او دواړه يو برابر اړوندان او ګاونډيان لري. دغه کلا تر ټولو هملږو کلاوو ډېره لوړه او برجوره ده او مخه يې د تلبهاندې ويالې له کبله تل په شنو کروندو، ښو دېرو او ښکيو ښکلې او ښېرازه برېښي. د مزينې رود منځ لار چې اوس سړک شوی دی، د دغې کلا له سويلي اړخه تېرېږي.

زما مور وپلار تر يوه لانجمن واده دولس- ديارلس کاله وروسته له يو زوی لور سره له پاسني حصارک، ميدانک او بيا روغانيو ځخه دغې کلا ته رالېږد بدلي وو او د ملک ميرسيد د ګاونډي په

توګه يې په يو خونيز کور کې استوګنه غوره کړې وه، چې له ځارويو سره په کې يو ځای اوسېدو. زه د خپلې مور د وينا له مخې په همدغه کورګي کې د ۱۳۱۵ل کال پر دويمه يا درېيمه مياشت زېږېدلی يم، چې د صفرې له مياشتې او د مندتو (زردالو) له موسم سره يې سمون درلود؛ دا ځکه چې دغه تازه راوتې مېوه يې راباندې وېشلې وه دا هغه شپې ورځې وې چې زما د دوو خويندو ترمنځ يوازينی اووه- اته کلن ورور د کوي د ناروغۍ له کبله له نړۍ څخه تازه سترګې پټې کړې وې. له دې لامله زما زېږېدنې دغې کوچنۍ کورنۍ ته نوې رڼا وښښله او له ټولې ببوزلۍ سره سره يې د ناز او هوسايۍ په غېږ کې رالوييدلم او په مينه مينه يې پاللم او روزلم. پلار به مې په هر اختر کې په ښايسته کاليو پټولم او په کال کې به يې د سيالۍ په توګه د ولسوالۍ بازار (شيرشاهي) ته پر شا لېږدولم او يوه ښکلې چرمه يي ټټرۍ (سدرۍ)) به يې راته پر درزي باندې ګنډله. د پلار د ځوانۍ د ځواکمنو متو او نه ستومانېدونکي کارو زيار په برکت مو يو شډل، مګر څه ناڅه هوسا او بسيا ژوند درلود. له کرګرۍ او جولاګرۍ سره يې د غوا خوسي او مېږې وزې ساتنه پالنه هم کوله. له همدې کبله مو د شودو، شړومبو کوچو او غوړيو کمی نه و او هېڅ ژمی مو بې لاندي نه تېراوه.

له فرهنګي پلوه ميرسيد کلا تر نورو کلاوو پوره دمخه وه، هسې خو ټول اخون کلی، لکه څنګه يې چې له نامه ښکاره وه، يو ديني- فرهنګي کلی و او د سيمې د يوه مخور او ستر ځمکوال اخون په نامه نومول شوی و چې شاهي دربار ته يې هم لار درلوده او امير

حبیب الله خان ورته د ورځې تر اوو وژنو (قتلونو) فرمان ورکړی و.
خو کله چې ورباندې د اوبخرې (حقابې) د بلوسنې له کبله یو سر
تېر بزګر غلیلاک راوړ او له غتو زامنو سره یې یوځای بلې نړۍ ته
ولېږه او ساتندوی امیر یې هم هممهال د خپلو چړچو بلهاري شو،
نو یوې نوې را لېږدېدلې فرهنګي ((قاضي امین جان)) کورنۍ یې
ځای ونیو. دغې کورنۍ هم نژدې شل کاله پر اسکیرلي ولس باندې
د یوه ځبېښاکګر په توګه خپله واکمني وچلوله، تر څو یې د
جاسوسۍ په تور له چوچو پوچو سره د کابل دهمزنګ ځای شو او
ترې راپاتې سمسور باغ او دېره یې د یوه لومړني ښوونځي د
پرانیستنې لپاره په زړه پورې انګېزه شوه چې د مزینې حصارک
ښوونځي په نامه یې د تېر فرهنګي برم یوازینی پاتوړی او ځای
ناستی وګرځېد.

زموږ کوچنۍ کورنۍ د نورو دوه درو ګاونډیو کورنیو غوندې د
کلا د دوارو ځمکوالو دیني فرهنګي کورنیو له اغېز سره سره زما
نورو خویندو ورونو له لیک لوست سره کومه لېوالتیا نه درلوده.
خو کله چې زه تر شپږ کلنۍ واوښتم او د کال مخکې جوړ شوي
ښوونځي پلټونکي راپسې راغلل، نو پلار مې له ټولو هلو ځلو سره
ونه شو کړای، ما ترې د کلا د یوازیني ښوونځي منګې هلک په
توګه وژغوري. له دې سره یوه اند ښښنه دا وه چې زه نه چېرې د یوه
نارامه هلک په توګه کوم سرکاري کتاب څیرې کړم او ده ته خطره
پېښه شي. یوه همداسې ورته اند ښښنه ورته بله هغه مهال پیدا شوه
چې ما ترې د سرښوونکي په سپارښتنه د یوې بغدادۍ سیپارې د

رانيونې غوښتنه وکړه. دا يې بيا داسې انګېرله، ګوندې چې هغه راڅخه ځيرې يا تر پښو لاندې شي، غاړه به يې راسره بنده شي، خو مور مې دغه کار يو ستر ثواب ګاڼه، سيپاره يې راته پيدا کړه. د هغې له پای ته رسولو سره يې راته (عم) سپپاره او بيا يې په هغې پسې قران شريف هم د ملا او ملک له کورنيو څخه راته په سوال وغوښتل او د هماغو کورنيو له ښځمنو سره مې لوستل. پلار مې له دغه کار څخه متې هماغه مهال خبر شو چې زما تربور استاد ترې د مبارکۍ ويلو په ترڅ کې د پګړۍ غوښتنه وکړه، بيا يې نو په هسکه غاړه هغه ته پګړۍ ورکړه او زه يې وناز ولم. مګر تر څو چې ژوندی و، د ښوونځي د يوې سليټ تختې اخيستنه يې را باندې ونه لوروله. دريم ټولګي ته نوی بريالی شوی وم چې د پلار سيوری مې له سره پرېوت او ما ددې لپاره چې متې راته مور سليټ تخته واخيسته، مړينې يې دومره اند ښښمن نه کړم. له دې ناخبره چې يوازينی رزمنه وال (نفقه رسان) مو له لاسه ورکړ او د مشروټي نرينه غړي په توګه د درو نورو غړو (مور او دوو کشرانو ورونو) کالخوايي همدا زما تر غاړې شوه. زه اړوم چې په هماغه نه کلنۍ کې تر ژرندې او لو و لور پورې ټولې بهرنۍ چارې پرمخ يوسم. له پلاره راته دومره پانګه پاتې وه چې متې مو پرې يوه وزه واخيسته، نور نو د خدای اسرې ته کېناستو. له بده مرغه هماغه ژمی له سختو واورو سره ملګری و او بل کال ته ورپسې پر ټوله سيمه د يوې بېسارې وچکالۍ او قحطۍ ناتار راخپور شو. ځوانې جانې کونډې مور مې نوره اړووته چې د کور څلور د ېوالي پرېږدي، تور ټيکری

پر سر کړي او له موږ درو سرو زامنو سره په کوچیاني ژوند پیل وکړي؛ دواړې مشرې خویندې مو خو لا د پلار پر ژوند په خپل بخت پسې تللې وې. مور به مې د لو و لور او مزدورۍ لپاره کشروټی درې کلن وړور په غېږ کې ونیو او موږ دوه لږ شان غوټکي (نه کلن او شپږ کلن) ورونه به یې له لاسه ونیوو او د کامې، جلال اباد او نورو لریو نژدیو سیمو په تکل به مو خپل ((عاریتي)) کورو کلی پرېښوول. یا به مو د غنمو وريي ټولول، یا کودي، یا به مو د جوارو وريي سپینول، یا به مو پومبه اوبله او یا خو به مو له چا سره په یوه خبټه مزدوري کوله.

ما له دغو ټولو خواریو مزدوریو او لونګریو سره سره بیا هم د زده کړې لړۍ نه پرېښووه او له څلورم ټولګي څخه مې تر شپږمه څه پر مزینه او څه پر کامه د یوه او بل په مزدورۍ پرمخ بوتله. دغه مهال ۱۳۲۸مو له میرسید کلا څخه خپل پلرني کلي حصارک ته کډه وکړه. هلته مو د خپل پخواني ځای ځایګي او پولې پټي څه نښه نښانه او قباله پاتې نه وه او تر کلونو کلونو ګاونډیتوب وروسته مو متې په خپلو متو ځانته کلاګۍ جوړه کړه او جریب نیم ځمکه مو ورسره هم وپېرله. د ښوونځیوالي زده کړې ترڅنګه مې هر سهار او مازیګر دیني هغه هم پرې نه ښووه او تر شپږم ټولګي وروسته راته د همدې مزدکي زده کړې کېدون راترلاسه شو او د چړې په توګه مې پوره څلور کاله د ننګرهار په بېلابېلو لریو نژدیو سیمو کې عربي او پارسي زده کړې پرمخ یووړې، ترڅو رابانډې د کوم زړه سواند فرهنګیالي زړه وسوه او په جلال اباد کې یې تر ازموینې وروسته د

۱۳۳۲ تعلیمي کال لپاره د کابل لیلیه ښوونځي ((دارالمعلمین)) ته راواستولم. دا زما په ژوند کې لومړی اوړون ټکی و چې هم یې له بېوزلۍ او لولنګرۍ وژغورلم او هم یې له ناپوهۍ او بې لیک لوستۍ.

کابل د هېواد د یوازینۍ غورې فرهنګي منځۍ په توګه زما د هر اړخیزې روحي او ذهني ودې او غړېدا لپاره لیاره اواره کړه او زما پرمخ یې د پراخو علمي- فرهنګي پرمختیاوو روښانه ځنډونه او لرلیدونه پرانیستل. په ابن سینا ښوونځي او دارالمعلمین کې زما شپږ کلنې زده کړې له ډېرو بریو او بریاوو سره ملګرې وې. له اتم ټولګي څخه مې د شاعرۍ او لیکوالۍ وړتیا غځونې وکړې او زه یې دېته وهڅولم چې په ټولو پوهنتوني څانګو کې له چانس درلودنې سره سره ژبې او ادب ته مخه وکړم او همدا مې تر پایه د ژوند یو نه بېلېدونکی ټوک وګرځي. له دې سره سره مې له لسم ټولګي څخه تر دولسمه د ژمنۍ رخصتۍ له خوا د هلمند ناوې په پروژه کې له امریکایانو سره لومړی کال د ډیزاینر او پر دویم کال د افیس انجنیر په توګه کار کاوه چې پر جیب خرڅ سربېره مې خپله انګلیسي زده کړه هم پراخواله د تعلیمي کال په اوږدو کې مې هر ګوره ادبي او ژورنالیستي لړۍ هم پرمخ وړه او د بایسکټبال د ټیم د غړي او مشر په توګه مې وزګار وخت هم هسې وزګار نه تېراوه. پر ورځپاڼو، مهالنیو او اوونیزو سربېره مې سر له دولسم ټولګي ۱۳۳۷ څخه له راډیو افغانستان سره د همکارۍ لړۍ هم رانښلولې

وه او په پوهنتوني دوره کې مې پرې د څو ورځپاڼو او مجلو پرله پسې خبريالي هم ور زياته شوه.

پر ۱۳۴۱ل کال له پوهنځي څخه له وتلو سره سم له سمونې په علمي کدر کې ونيول شوم او د ژبپوهنې د نوې پرانيستل شوې څانګې (موسسې) په چوکاټ کې راته ((د افغانستان د ژبپوهنې اتلس)) لپاره د ژبنيو څېړنو کار را تر غاړې شو چې پر ۱۹۲۰م کال په ويانا کې د يونسکو د ختيځپوهنې د څلېرويشتمې کانګرې له خوا يې سپارښت شوی و او د اروپايي ژبپوهانو په علمي تخنيکي او مالي مرسته د يوې اوږد مهالې پروژې په توګه پرمخ وړل کېده. ما نژدې پنځه کاله د هېواد په غرو رغو او کليو بانډو کې د هېواد د څوارلسو ژبو څه د پاسه سل ګړدوده د جلا جلا اثارو په بڼه وڅېړل او وکښل. دغه ډګر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) چې د هېواد او سيمې په کچه يې مخينه نه درلوده، زما د راتلونکو لورو څانګيزو زده کړو په بريالۍ پرمخوړنه او علمي فرهنګي بشپړتيا کې يو بېساری غوره نقش ولوباوه.

ما په دغه ترڅ کې د نورو دوه درو ملګرو په توپير يوازې د ګړدودو پر څېړنه، کښنه او ټولونه بسنه نه کوله، بلکې ورسره ورسره مې د هرې اړوندې ژبې او سيمې فولکلور او دودونه جالونه هم کښل او راټولول. له دې سره سره مې ژورناليستي هڅې هم پرمخ وړې او د بېلابېلو خپرونو د همکار او په تېره د هېواد ورځپاڼې د لومړني او همېشني خبريال په توګه مې د هر څېړنيز سفر يو اوږد انځوريز راپورتاژ هم را برابراوه. د علمي او فولکوريکو څېړنو يوه

برخه مې علمي خېرونو لکه کابل مجلې او ورمې مجلې ته سپارله او بله مې له ځان سره په ځانګړو ځرمه کتابچو کې راخوندي کوله؛ ثبت کړې هغه خو مې له ژبنيو څېړنو سره يوځای د پروژې د امانت په توګه د اړوندو ځانګو په واک کې ورکوله چې آر (اصل) يې سويس ته استول کېده او کاپي يې د پوهنځي د ژبپوهنې په موسسه کې خوندي کېدله.

زما د علمي- فرهنګي بشپړتيا دويم اوړون ټکی د لوړو ځانګيزو زده کړو لپاره هغه بورس و چې د نوموړو پنځه کلنو څېړنو د پاداش په توګه د سويس ملي فونډ راپه برخه کړ. ما ددغه هېواد د پايتخت برن په دولتي پوهنتون کې شپږ کاله د ټوليزې (عمومي) ژبپوهنې هندو اروپايي او هندو ارياني فيلولوژۍ او په ځرمه توګه د وګړ پوهنې (اتنولوژۍ) او ادبپوهنې زده کړې پرمخ بوتلې. چې لومړي درې کاله مې د الماني او انګليسي ژبو زده کړې او پياوړتيا او ماسټرۍ ونيول او درې وروستي مې د يفل دوکتورا. ما د سويس په ښکلي هېواد کې له شپږ کلنې استوګنې څخه نه يوازې د خپلې ځانګيزې پرمختيا او بشپړتيا لپاره ګټه واخيسته چې لا تر څنګه مې له خپل استاد پروفيسور ژارژردار سره د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د تيارونې په بهير کې هم خپله مرسته ونه سپموله، په تېره د خپلو څيرليو او کښليو ګړدودو په برخه کې. پروفيسور ژاردار د سويس د ناسيونال فونډ درې- څلور ټوکه چاپ ته چمتو کړې او پاتې کار ته له کورناستې سره سره دوام ورکوي. له هېواد سره مې پرله پيبلي ژورناليستي او ادبي اړيکي دپخوا په څير پالل. د شعر

په برخه کې مې ښېخي يوه نوې لياره ونيوله او دا نه يوازې له دې لامله چې د اروپايي ادبي او شعري بهير تر اغېزې لاندې راغلی وم، هغه هم زياتره له جوليز (فورمال) پلوه، بلکې نوي طبيعي، ټولنيز او فرهنګي چاپېريال راباندې نوې اغېزې وښندلې، په تېره د سويس ښېساري ښکلي او الهام ښښونکي پنځ زما پر شاعرانه ولولو يو نه اټکلېدونکی اثر واچاوه. ما په وزګار او ازادو ورځو کې له غر ګرځيو او سکي لوبغاړو سره يوځای پر واورينو الپونو او ښېرازو ځنګلونو، سيندګيو او سيندونو او ټولو جنتي منظرو ګرځېدم او د ايشيا د جنت ((افغانستان)) په ياد به مې ترې شاعرانه الهامونه اخيستل، په سويس او نورو اروپايي هېوادو کې زما د شعرونو ښېلګې په ښېلا ښېلو غونډونو کې له ځای او نېټې سره راخوندي شوې دي. ما د سويس له ديموکراسۍ څخه په ګټه اخيستنه د خپل يوه شعر الماني ژباړه د پوهنتون په يوه کېنې لاسې اوونيزه ((برنرستوډنټ)) کې خپره کړه چې ډېره هنګامه او انګازه يې پيدا کړه او د اړوندو زده کړيالو (محصلينو) د ټولنې ((فوروم پوليتيکوم)) له تاوده هر کلي سره سره راباندې په وروستيو دوو کلو کې يو نيم زريز بورس پر پنځه سويز بدل شو. هماغه وو چې له سياسي شعرونو سره مې هغه پخوانۍ لېوالتيا کمه شوه او له ټولنوال رياليزم سره مې د رومانتنيسيزم او سمبوليزم راګډولو ته هڅه ډېره شوه، يا د چا خبره د ((شعريت)) په هڅه کې شوم. که څه هم زما دغه هڅه هېواد ته له راستنېدو او ګوندي فعاليت سره نيمزالې غوندې پاتې شوه او متې يې د شپېتمو کلونو له پيل سره

ببرتـه سـاه واخيسـتـه. هسـې خـو سيا سـت زمـا لـه شـعـر سـره نـه بېلېدونکی پيوند لري. ځکه زه شعر او هر هنر په ژوند پوري تړلی بولم او سياست ور پورې د ژوند د يوه واقعيت په توګه اړوند ګڼم خو دومره نه چې هغه د شعار تر بريده ورسوي. ما د همدې وروستۍ لسيزې په سر کې پاسني آر ته خپله پاملرنه زباته کړه او په پای کې مې هم کره کتونکو ته زباته کړه چې نور مې وچ او سپېره شعار ته پای ټکی ايښی دی او دا دی د همدې لړۍ تر دوه ګونو غونډونو (اور او وينې- ګلولې) پسې مې درېيم غونډ چاپ ته چمتو دی چې په يو مهال کې د ازاد پښتو شعر لومړنۍ بشپړې بېلګې هم ګڼل کېږي او له دې سره سره زما د شل کلن ازاد شعر غورځنګ له عملي او لاربښودو بېلګو څخه شمېرل کېدای شي. د ۱۳۵۱ په درشل کې مې له سويس څخه له راستنېدو سره د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې د ژبپوهنې د استاد په توګه خپله رسمي او مسلکي دنده له سره پيل کړه او د تدريس ترڅنګه مې د څېړنو او ليکنو او له دې سره د ژورناليستي فعاليت لړۍ هم په نوي دود او سبک راونښلوله. د پوهنځي د دوې مياشتنۍ مهالنۍ (وږمې) را تر غاړه کېـدل مـې د دوو غبرګـو غورځنګونـو د سيسـتماتيکولو او رښـتيا ينې لپاره ښه فال وګانه چې لومړی مې د ((يوې يوازينۍ ګډې نږه بشـپړې کره ليکنۍ پښـتو)) او دويم مې د ((نوي ازاد پښتو شعر)) په نامه ان د سويس د استوګنې په وروستيو کلو کې د کابل مجلې او ځانګړو ليکونو له لارې اعلام کړی و. په دغه (وږمې) مجله کې مې ټولې رارسېدلې ليکنې له پورتني آرو معيار

سره سمې کره کولې او بیا مې چاپ ته سپارلې او همداسې یې د ازادو او نیم ازادو شعري بېلګو خپرول درواخله. له هماغې لومړۍ ګڼې څخه مې پر وړاندې ټینګار (مقاومت) پیل شو، خو ما خپله درسته پر ځمکه ونه غورځوله، کتونکې ډله او همکاران مې په منطق او استدلال له ځان سره ملګري کړل او د پښتو ټولنې رسمي او نیم رسمي ګوابښونه مې د پوهنتوني اتاریتۍ او علمي ځوابیه لیکنو سره شنډ کړل.

هغه مهال چې لومړۍ ډله یې ټکر مې پر **۱۳۵۴** کال د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز په پرانیستونکي نړیوال علمي سیمینار کې له دودیزو پښتو پوهانو او ټیکه والو سره پېښ شو او ځوان زده کړوال پښت او د اروابښاد ناروېژي استاد پروفیسور مورګن ستیرن تر مشرۍ لاندې مې ټول مېلمانه اروپايي ژبپوهان او ختیځپوهان پر خوا ودرېدل او د چا خبره هغو ته مې علمي او رواني ماته ورکړه. نور مې زوړ اندو بډانو له ډاګیزې (علني) مخامختیا څخه لاس واخیست او له هغې ورځې راهیسې یې چې له سرکاري واک وویسا څخه په ګټه اخیستنه زما مخې ته هر څومره کرکندې راغورځولې، له پښو یې غورځولای نه شوم، که څه هم تو کیز او مانیز زیانونه یې ډېر راورسول، نه مې کوم اثر جایزه وړای شوه او نه یې د چاپ کابو پیدا کوله، مګر یو مخیزه یې زما د علمي او ژورنالیستي هلو ځلو مخه نیولای نه شوه. هغه ټول څېړلي او لیکلي اثار مې پرله پسې زېرمه کول او متې مې د ثور او ښتون له دویم پړاو راهیسې د هغو د چاپ لړۍ راونښلوله چې اوس یې شمېر ۱۲

ته رسېږي. دا زما د ګوند يتوب يوازينۍ ګټه وه چې د نورو ليکوالو او پوهانو غوندې زما اثارو ته هم د چاپ لاره اواره شوه. نور خو يې تر اوښتونه پوره اووه کاله د سر په کاسه اوبه راکړې او را وروسته مې هم يو کلن څرخي زندان د همدغه ګوند پر سر وګاله چې په جنتي سويس کې يې زما د ربنتيني ژوند شپږ کاله بېرته له صفر سره برابر کړل او دا بايد اعتراف وکړم چې ګوند يتوب زما د ((معياري پښتو)) او ((ازاد پښتو شعر)) د غبرګو غورځنګونو د خنډ و ځنډ تل يو غوره لامل بلل شوی دی. په علمي، ژورناليستي او زېږندويي (ايجادي) ډګر کې هر ګوره زه ډېر لږ د ګوند د ديکتې او دوکتورين اړوند شوی يم او که په يوه ليکه کې ورسره راغلی يم، هغه مې ورسره له ښه يا بد مرغه اند پوهيز (ايډيولوژيکي) ګډوالی و. اوس چې مې د واکمن ګوند له ليکو څخه د وتو دوه کاله تېر شوي هم دي، د خپل پاتکيز رغښت او د افغان ولس د وروسته پاتېوالي په غوښتنه له خپلې اند پوهې او نړۍ ليد څخه تېرېدونکی نه يم. زه د يوه نړيوال سيستم په توګه د ستاليني سوسياليزم د راپرځېدنې هرکلی کوم، خو کپيتاليزم يې هېڅکله يوازينی الترناتيف او ځايناستی نه بولم او د يوه منځګړي هومانيستي ژغورنده نړيوال غورځنګ منځته راتګ ته سترګې پر لار يم له دې سره په زېږندويي ډګر کې هم د سوسياليستي رياليزم پر ځای د يوه ربنتيني هومانيزم لاروي خوښوم او د هېڅ بېلارې کوونکي پانګوالي (ايزم) لاره به ونه نيسم.

زه ځان پوره بريالی ننګيرم چې زما شل کلنو غبرګو غورځنګونو نن سبا خپلې ييبرې او اغېزې ښندلې له يوې يو ازينی کره پښتو سره په لره بره پښتونخوا کې ((ازاد)) يا په بله وينا ((نوي ازاد پښتو شعر) نور له هغې کړغېړنتيا (ابتذاله) را ژغورل شوی دی چې تر شپېتمو کلونو دمخه ورسره لاس و ګرېوان و. دا کومه پوچه او بې سرو بوله ادعا نه ده، بلکې د زبات لپاره يې عيني لاسوندونه لرم. د ساري په توګه د نوي او نوي ازاد شعر او ان نوي داستان هېڅ يو ځوان نوښتګر زما له سيده او ناسيده شاګردی او لارښوونې څخه انکار نه شي کړای. دا ماته نور کوم ارزښت نه لري چې څوک مې د شاګردی يا لارښوونې پاسلنه مني يا نه مني مګر د غورځنګ ويارړ راځنې هېڅکله اخيستلای نه شي.

زما ټولې ليکنې، خبرنې، علمي، ژورناليستيکي او زېږندويي کارونه په لومړي سر کې په خپله مورنی ژبه دي او کله نا کله مې په کې له پارسي، انګليسي او الماني څخه هم کار اخيستی. لومړی شعري ازمېښت مې هم په پارسي ژبه و چې د اتم ټولګي په پای کې مې ويلی و او د ۱۳۳۴ل کال د ابن سينا ښوونځي په پسرلنی غونډه کې مې اورولی و. همدارنګه له پارسي څخه زما لومړی پښتو ژباړه له لسم ټولګي، له انګليسي څخه له دولسم ټولګي او له الماني څخه له ماسترۍ مهاله را پيلېږي دا چې پارسي شعر مې دومره نه دی پاللی، ښايي چې چا به ورهڅولی نه يم، خو هڅه مې کړې چې په هر شعري غونډه کې يې يوه نيمه شعر ډوله بېلګه را واخلم. په کتابي بڼه زما لومړی ژباړه هم له دري څخه په پښتو وه چې د ((طب

او حکمت په اسلام کې)) تر سرلیک لاندې مې په یوولسم ټولګي کې پر ۱۳۳۶ل کال تر سره کړې او پر ۱۳۳۷ل کال د وخت د ښوونې او روزنې د موسسې له خوا په افسیټ چاپ خپره شوې ده.

زما ادبي ژباړې له انګلیسي څخه پر ۱۳۳۹ کال د الفردو موسس د یوه شعر او د یوه چیني لیکوال د داستان له پښتو کولو سره پیل کېږي او له الماني څخه پر ۱۳۴۸کال د سویسي ګتهیلف، الماني ګویتې، برتولت برېښت او داسې نورو شاعرانو د شعرونو له ژباړې سره. د پارسي شعر را اړونه مې خو ټیک له هماغه شپږم ټولګي څخه رانښلي چې په جومات کې مې د سعدي ګلستان او بوستان، د جامي یوسف و زلیخا، د نظامي سکندر نامه او د داسې نورو کلاسیکو شاعرانو او ناثرانو اړوند اثار د یوه ټاکلي دودیز کریکولم په چوکاټ کې له عربي هغو سره یوځای یو بل پسې لوستل او ورسره ورسره مې پارسي لیک زده کاوه. د همدغه کار له برکتـه مې وکړای شول، کابل ته له رسېدو او د اووم ټولګي له پیلونې سره مې پر پارسي باندې د لاسبرې بهیر تر نورو پښتو ژبیو ډېر ګړندی و، تر دې کچې چې دوه کاله وروسته مې په کې خپل لومړی شعر هم وکښه.

زه دا خپله ستره نېکمرغي ګڼم، تر هغې مخکې چې له بهرنیو ژبو سره مې پېژندویي پیدا شي، د مورنۍ ژبې ((پښتو)) تر څنګه دغې دویمې غورې هېوادنۍ ژبې زما په علمي- فرهنګي بشپړتیا کې یوه نه هېرېدونکې اغېزمنه ونډه اخیستې ده او پر دې ډېر

ویاړم او ښاغلم چې د ناپلیون له خبرې سره سم دغې دویمې زده کړې ژبې ما ته دویم شخصیت را ښېلی دی.

ما په ۲۹ کلنۍ کې د یوې اوږدې سوځنده مینې تر بریالنۍ پایلې وروسته واده کړی او د همدغه بریالیتوب له کبله یې راته د ((پښتیان)) او ((پښتیانا)) په نومونو دوه غبرګ نښانونه د مینه وري برخلیک پر ټټر راځړولي دي.

دا دی، په څرمه ډول خپل ژوند لیک له یوې لنډې کرونولوژۍ سره د خپلو لیکنو څېړنو، ژباړو او ادبي زېږونو بشپړ لیکلو ستاسې مخ ته ږدم چې په لنډ ډول زما له پېژندګلوي، مګر ویاړلي اندو ژوند سره پېژندګلوي پیدا کړئ.

په ټوله فرهنګي او شاعرانه مینه
پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار
کابل، مرغومی، ۱۳۷۰

اخځونه

ددغه اثر په کښلو کې له دغو لاندې اخځونو او یادښتونو څخه ګټه اخیستل شوې ده:

۱- دوکتور عبدالحکیم طبیبي، تلاشهای سیاسی سید جمال الدین افغاني، **۱۳۵۵**ل کال، ۲۰مخ.

۲- د پوهاند زیار پنځوسمه کالیزه، د اکبر کرګر له خوا د استاد زیار او رول شوی ژوند لیک.

۳- ژوندون مجله **۱۳۶۷**ل کال، د میزان-عقرب ګڼه، ۷۸-۸۰مخونه او د پښتی ځلورم مخ.

۴- د نورمحمد سهیم مقاله، د استاد زیار پنځوسمه کالیزه، ناچاپه.

۵- وږمې مجله، **۱۳۴۲**ل کال، **۹** ګڼه، **۳۵**-**۴۳** مخونه.

۶- پوهنې مجله، **۱۳۳۹**ل کال، **۹** ګڼه، ۶۷-۷۴ مخونه.

۷- پوهنې مجله، **۱۳۳۹**کال، ۱۰ ګڼه، **۵۷**-**۶۲** مخونه.

۸- د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، ۱۳۶۴ل کال **۲۵۵** ګڼه، **۵** مخ.

۹- د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، ۱۳۶۶ل کال د ۷ میاشتې د ۱۴ نېټې ګڼه، لومړی مخ او دریم مخ.

۱۰- وږمه، **۱۳۵۱**ل کال، ۴-**۵** ګڼه، ۱-۲مخونه.

۱۱- کابل مجله، **۱۳۴۹** کال، ۴ ګڼه، **۵۷**-**۵۸** مخونه.

۱۲- وږمه، **۱۳۵۳**ل کال، لومړۍ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

۱۳- پوهنتون کابل (اوونیزه)، ۱۳۵۳ل کال، ۱۲ گڼه، ۲مخ.
۱۴- درفش جوانان (اوونیزه) ۱۳۶۰ل کال، د ۱۱ میاشتې د ۲۷ نېټې گڼه.
۱۵- پوهنتون کابل (اوونیزه) ۱۳۶۷کال د ثور د اوومې نېټې گڼه.
۱۶- زنان مجله، ۱۳۶۰کال، ۲ گڼه، ۱۹ مخ او ۳۳ مخ.
۱۷- هېواد (ورځپاڼه)، ۱۳۶۰کال، ۱۰ میاشت، ۲۳ نېټې گڼه.
۱۸- هېواد (ورځپاڼه)، ۱۳۶۰کال، ۳ میاشت، ۱۲ نېټې گڼه.
۱۹- عبدالروف بېنوا، اوسنی لیکوال، ۳ ټوک، ۱۳۴۲کال، ۱۱۰۸ مخ.
۲۰- د اصف بهاند مقاله، د پوهاند زیار پنځوسمه کالیزه، ناچاپه.
۲۱- وینه او مینه (شعري غونډ) پوهاند زیار، ۱۳۶۰کال.
۲۲- اور او وینې (شعري غونډ) پوهاند زیار، ۱۳۶۰کال.
۲۳- د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، د ۱۳۶۲کال، ۳مه میاشت، د ۱۱ نېټې گڼه، د ن. سیوري یا (اسحق ننگیال) لیکنه.
۲۴- زیار، مجاوراحمد: گلکځونه (شعري غونډ)، ۱۳۶۷ل کال.
۲۵- پوهاند زیار: زنداني نغمې (شعري غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې خپرونه، ۱۳۶۴ل کال.
۲۶- سوزونه او سازونه (شعري غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې خپرونه، ۱۳۶۴ل کال.
۲۷- پوهاند زیار: اند و ژوند (شعري طرحې او څلوریزې) د سرحدونو چارو وزارت، ۱۳۶۸ل کال.
۲۹- ژوندون مجله، ۱۳۶۷ل کال، ۱ گڼه، ۵-۲۲مخونه.

۳۰- وږمه، ۱۳۵۲ل کال، ۴ګڼه، ۵۰-۵۷ مخونه.
۳۱- د عبدالحمید مومند یاد، د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۶۶ ل کال.
۳۲- ژوندون مجله، ۱۳۶۶ل کال، لومړۍ ګڼه، ۴۷-۵۴ مخونه.
۳۳- د حمزه یاد، ۱۳۶۶ل کال، ۱۱ ګڼه، ۲۹-۲۸ مخونه.
۳۴- کابل مجله، ۱۳۶۲ل کال، ۱۱ ګڼه، ۳۴-۴۲ مخونه.
۳۵- د محمد هوتک یاد، ۱۳۶۲ل کال، ۱۴۵-۱۵۲مخونه.
۳۶- کابل مجله، ۱۳۴۲ کال، ۷-۸ ګڼه، ۲۳-۳۲ ګڼه.
۳۷- کابله مجله، ۱۳۴۲ل کال، ۹ ګڼه، ۱۴-۳۶ګڼه.
۳۸- کابل مجله، ۱۳۴۳ل کال، ۴ ګڼه، ۷-۲۳مخونه
۳۹- کابل مجله، ۱۳۶۲ل کال، ۲ ګڼه، ۱۲-۱۳ مخونه
۴۰- کابل مجله، ۱۳۶۳ل کال، لومړۍ ګڼه، ۲۹-۳۹ مخونه
۴۱- کابل مجله، ۱۳۶۲ل کال، ۱۲ ګڼه، ۱-۸ مخونه
۴۲- ژوندون مجله، ۱۳۶۲ل کال، لومړۍ ګڼه، ۹-۲۱مخونه
۴۳- ژوندون، ۱۳۶۲ل کال، ۲ ګڼه، ۵۵-۶۲ مخونه
۴۴- ژوندون، ۱۳۶۲ل کال، ۲ ګڼه، ۷۲-۸۰مخونه
۴۵- ژوندون، ۱۳۶۲ل کال، ۳ ګڼه، ۵-۹ مخونه.
۴۶- ژوندون، ۱۳۶۲ل کال، ۴ ګڼه، ۹-۱۵ مخونه.
۴۷- فولکور مجله، ۱۳۵۵ل کال، ۱۱ ګڼه، ۱۵۷- ۱۶۶ مخونه.
۴۸- فولکور، ۱۳۵۵ل کال، ۶ ګڼه، ۲۶-۲۹ مخونه
۴۹- فولکور، ۱۳۵۵ل کال، ۳ ګڼه، ۳۵-۳۹ مخونه.
۵۰- فولکور، ۱۳۵۵ل کال، ۲ ګڼه، ۳۹-۴۲مخونه.

۵۱- فولکور، ۱۳۵۵ال کال، ۴ گڼه، ۳۲-۳۵ مخونه.
۵۲- فولکور، ۱۳۵۲ال کال، ۳ گڼه، ۲۸-۲۹ مخونه.
۵۳- فولکور، ۱۳۵۵ال کال، ۵ گڼه، ۲۹-۳۱ مخونه.
۵۴- فرهنگ خلق مجله، ۱۳۵۷ال کال، لومړۍ گڼه، ۲۴-۲۵ مخونه.
۵۵- هنر مجله، ۱۳۵۷ال کال، لومړۍ گڼه، ۲۴-۲۵ مخونه.
۵۶- هنر، ۱۳۵۹ال کال، لومړۍ گڼه، ۵-۶ مخونه.
۵۷- هنر، ۱۳۵۸ال کال، ۴-۵ گڼه، ۱۸او ۸۴ مخ.
۵۸- هنر، ۱۳۶۱ال کال، قوس، حوت، گڼه، ۳-۶مخونه.
۵۹- هنر، ۱۳۵۹ال کال، ۴ گڼه، ۵-۷ مخونه.
۶۰- هنر، ۱۳۵۹ال کال، ۵-۶ گڼه، ۱۷-۱۸ مخ.
۶۱- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ال کال، ۴ گڼه، ۲۳ مخ.
۶۲- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ال کال، ۳ گڼه، ۲۰-۲۳ مخونه.
۶۳- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ کال، ۳ گڼه، ۱۸-۱۹ مخونه.
۶۴- بلخ مجله، ۱۳۵۷ ل کال، لومړۍ گڼه، ۱۴-۱۵ مخونه.
۶۵- ژوندون مجله، ۱۳۶۲ال کال، ۳ گڼه، ۵-۹ مخونه.
۶۶- ژوندون، ۱۳۶۱ال کال، لومړۍ گڼه، ۱۲-۱۵ مخونه.
۶۷- ژوندون، ۱۳۶۱ال کال، ۳ گڼه، ۱۱-۱۴ مخونه.
۶۸- ژوندون، ۱۳۶۱ال کال، ۴ گڼه، ۴۴-۴۷ مخونه.
۶۹- اجتماعي علوم مجله، ۱۳۶۱ال کال، ۳ گڼه، ۱۲۳-۱۷۲ مخونه.
۷۰- تحقیقات کوشاني مجله، ۱۳۵۹ال کال، ۲ گڼه، ۱۱-۱۱۲ مخونه.
۷۱- دوستي مجله، ۱۳۵۹ال کال، ۲-۳ گڼه، ۴-۳۸ مخونه.

۷۲- بدني روزنه مجله، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ ګڼه، ۱۲-۱۴ مخونه.
۷۳- بدني روزنه، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ ګڼه، ۱۱-۱۳ مخونه.
۷۴- مېرمن مجله، ۱۳۴۴کال، د اسد د میاشتې ګڼه، ۱۱ او ۱۳ مخونه.
۷۵- مېرمن، ۱۳۴۴کال، د سنبلې- میزان ګڼه، ۲۳ او ۵۳ مخ.
۷۶- دوستي مجله، ۱۳۶۲ کال، ۳ ګڼه، ۸۰-۸۴ مخونه.
۷۷- دوستي، ۱۳۶۳کال، ۴ ګڼه، ۲۷-۲۹ مخونه.
۷۸- دوستي، ۱۳۶۰ کال، ۸ ګڼه، ۴۴-۴۸ مخونه.
۷۹- دوستي، ۱۳۶۲کا ، لومړۍ ګڼه، ۵۱-۵۷ مخونه.
۸۰- دوستي، ۱۳۶۱ کال، ۱۱ ګڼه، ۵۷-۲۳مخونه.
۸۱- ژوندون مجله، ۱۳۶۷کال، میزان-عقرب ګڼه، ۵۳-۵۴ مخونه.
۸۲- ژوندون، ۱۳۶۵کال، ۵-۶ ګڼه، د پښتنۍ ځلورم مخ.
۸۳- محمد صدیق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳ کال، ۵ ګڼه، ۸ مخ.
۸۴- محمد صدیق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳کا ، ۵ ګڼه، ۱۳ مخ.
۸۵- کابل مجله، ۱۳۵۲ کال، ۱-۲ ګڼه، ۲۵-۳۷-۱۸۰مخونه.
۸۶- وږمې مجله، ۱۳۵۲کا ، ۱-۲ ګڼه، ۱۷۴-۱۸۰ مخونه.
۸۷- کابل مجله، ۱۳۴۹کا ، ۸ ګڼه، ۴۴-۵۱ مخونه.
۸۸- کابل مجله، ۱۳۶۲کال ۸ ګڼه، ۴۱-۵۱ مخونه.
۸۹- ننګرهار مجله، ۱۳۵۴کال، د حوت میاشتې ګڼه، ۱۰ او ۳۲ مخ.
۹۰- ننګرهار مجله، ۱۳۵۴ کال، د سلواغې ګڼه، ۱۵او ۳۹ مخ.

۹۱- ننگرهار، ۱۳۵۴کال، د مرغومي او سلواغې ګڼه، ۲۷ او ۳۰ مخ.
۹۲- پکتیا مجله، ۱۳۵۲کال، ۴ ګڼه، ۴ مخونه.
۹۳- پکتیا، ۱۳۵۲کال، ۴ ګڼه، ۲۲-۲۳ مخ.
۹۴- پکتیا، ۱۳۵۲کال، ۶ ګڼه، ۱۲ مخ.
۹۵- وږمه، مجله ۱۳۵۴کال، ۳ ګڼه، ۱۷۳-۱۷۷ مخونه.
۹۶- پکتیا مجله، ۱۳۵۲کال، ۷ ګڼه، ۸ مخ
۹۷- پکتیا، ۱۳۵۲کال، ۸ ګڼه، ۱۲ مخ
۹۸- پکتیا، ۱۳۵۲کال، ۹ ګڼه، ۸ مخ.
۹۹- پکتیا مجله، ۱۳۵۷ل کال، ۱-۲ ګڼه، ۱۲ مخ.
۱۰۰- پکتیا مجله، ۱۳۵۷ل کال، ۳ ګڼه، ۲۸ مخ.
۱۰۱- پکتیا مجله، ۱۳۵۷ل کال، ۷ ګڼه، ۲۳ مخ.
۱۰۲- پکتیا مجله، ۱۳۵۷ل کال، ۴ ګڼه، ۱۵ مخ.
۱۰۳- پکتیا مجله، ۱۳۵۲ل کال، ۵ ګڼه، ۱۵ مخ.
۱۰۴- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳کال، مرغومي-سلواغې ګڼه، ۲۷ او ۳۰ مخ.
۱۰۵- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۳ ګڼه، ۱۱-۱۱۲ مخونه.
۱۰۶- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۴-۵ ګڼه، ۱۲۴- ۱۷۸ مخونه.
۱۰۷- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۶ ګڼه، ۱۷۶-۱۷۶ مخونه.
۱۰۸- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۳-۴ ګڼه، ۱۵۲-۱۹۴ مخونه.
۱۰۹- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۵ ګڼه، ۱۲۱- ۱۲۹ مخونه.
۱۱۰- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۶ ګڼه.

۱۱۱- سباوون مجله، ۱۳۲۲کال، ۵ گڼه، ۳۵ او ۲۳ مخ.
۱۱۲- زرین انځور، کابل مجله، ۱۳۲۴کال، لومړۍ گڼه، ۱ مخ.
۱۱۳- سباوون مجله، ۱۳۲۷کال، ۲ گڼې، ۱۸-۱۹- مخونه.
۱۱۴- مېرمن مجله، ۱۳۲۷کال، ۲ گڼې، ۱۸-۱۹ مخونه.
۱۱۵- کابل مجله، ۱۳۵۵کال، ۷-۸ گڼه، ۷۱-۷۴ مخونه.
۱۱۶- پوهنتون کابل، (اوونیزه)، ۱۳۲۲کال، ۵ میاشت، ۲۷ نېټې گڼه.
۱۱۷- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۳ گڼه، ۶۹-۷۱ مخونه.
۱۱۸- ژبنۍ څېړنې، نوراحمد شاکر، ۱۳۵۲کال.
۱۱۹- وږمه مجله، ۱۳۵۰کال، ۵-۶ گڼه، ۱۱۲-۱۱۵ مخونه.
۱۲۰- خراسان مجله، ۱۳۶۰-، ۵-۶ گڼه، ۱۵۰-۱۵۳ مخونه.
۱۲۱- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۶ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.
۱۲۲- وږمه، ۱۳۵۲کال، ۶ گڼه، ۵۵-۵۶ مخونه.
۱۲۳- پښتو څېړنې، (د مقالو مجموعه) د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۵۲کال.
۱۲۴- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۵ گڼهو ۵۷-۵۹ مخونه.
۱۲۵- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۱-۲ گڼه، ۹۰-۹۱ مخونه.
۱۲۶- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۱-۲ گڼه، ۹۸-۱۰۲ مخونه.
۱۲۷- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۶ گڼه، اته مخیزه.
۱۲۸- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۶ گڼه، اته مخیزه.
۱۲۹- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۵ گڼه، ۲۳-۲۷ مخونه.
۱۳۰- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۱-۲ گڼه، ۱۱۳-۱۲۲ مخونه.

۱۳۱- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۱-۲ گڼه، ۱۳۹-۱۴۰ مخونه.
۱۳۲- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۶گڼه، ۸۹-۹۲ مخونه.
۱۳۳- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۶ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.
۱۳۴- وږمه مجله، ۱۳۵۴کال، ۴ گڼه، ۸۷-۱۲۰ مخونه.
۱۳۵- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۴-۵ گڼه، ۷۳-۷۶ مخونه.
۱۳۶- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۴-۵ گڼه، ۱۱۷-۱۲۲ مخونه.
۱۳۷- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۳ گڼه، ۱-۳ مخونه.
۱۳۸- ۳ گڼه، ۸۲-۸۷ مخونه.
۱۳۹- عرفان مجله، ۱۳۵۷ کال، ۴-۵ گڼه، ۲۱-۲۷ مخونه.
۱۴۰- د امیر کروړ یاد، د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۶۴کال، ۳۹۰-۳۹۹ مخونه.
۱۴۱- وږمه، ۱۳۵۲ کال، ۳-۴ گڼه، ۱۲۵-۱۳۲ مخونه.
۱۴۲- وږمه مجله، ۱۳۵۲کا، ۶گڼه.
۱۴۳- وږمه، ۱۳۵۲کال، ۳-۴ گڼه، ۶۹-۷۰ مخونه.
۱۴۴- کابل مجله، ۱۳۴۶کال، ۹ گڼه، ۲۰-۳۰ مخونه.
۱۴۵- کابل مجله، ۱۳۵۷کال، ۲ گڼه، ۱۰۲-۱۰۷ مخونه.
۱۴۶- کابل مجله، ۱۳۵۹کال، ۲ گڼه، ۱۹-۳۵ مخونه.
۱۴۷- کابل مجله، ۱۳۵۹کال، ۳ گڼه، ۱۳-۱۸ مخونه.
۱۴۸- کابل مجله، ۱۳۶۱کال، ۲ گڼه، ۵۴-۸۲ مخونه.
۱۴۹- خراسان مجله، ۱۳۶۲کال، ۱۲ گڼه، ۵۴-۸۲ مخونه.
۱۵۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ گڼه، ۳۰ مخ.
۱۵۱- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د ثور میاشتې گڼه، ۲۸ مخ.

۱۵۲- ننګرهار مجله، **۱۳۵۳** کال، د غبرګولي میاشتې ګڼه، ۳۷-۳۸ مخونه.

۱۵۳- ننګرهار مجله، **۱۳۵۵**کال، د وږي میاشتې ګڼه، ۱۵ مخ.

۱۵۴- ننګرهار مجله، **۱۳۵۳**کال، د وږي میاشتې ګڼه، ۳۴ مخ.

۱۵۵- ننګرهار مجله، **۱۳۵۵** کال، د لړم میاشتې ګڼه، ۲۹ او ۳۶ مخ.

۱۵۶- ننګرهار مجله، **۱۳۵۶**کال، د لیندۍ میاشتې ګڼه، ۱۳ مخ.

۱۵۷- ننګرهار مجله، **۱۳۵۳**کال، د لیندۍ میاشتې ګڼه، ۲۳ مخ.

۱۵۸- ننګرهار مجله، **۱۳۵۳**کال، د مرغومي او سلواغې میاشتو ګڼه، ۴۸ مخ.

۱۵۹- عرفان مجله (میاشتنۍ)، **۱۳۵۶**کال، لومړۍ ګڼه، ۱۴۱-۱۴۲ مخونه.

۱۶۰- عرفان مجله، **۱۳۵۵** کال، ۱۱ ګڼه، **۱۵۷**-۱۶۶ مخونه.

۱۶۱- پکتیا مجله (میاشتنۍ)، **۱۳۵۶**کال، لومړۍ ګڼه، ۱۲ او ۳۷ مخ.

۱۶۲- پکتیا مجله، **۱۳۵۵** کال، ۲ ګڼه، ۲ مخ.

۱۶۳- پکتیا مجله، **۱۳۵۶** کال، ۲ ګڼه، ۱۸ مخ.

۱۶۴- وږمه مجله (دري میاشتنۍ)، **۱۳۵۴**کال، ۴ ګڼه، ۸۷-۱۰۸ مخونه.

۱۶۵- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۶ ګڼه، ۳۷-۴۲ مخونه.

۱۶۶- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۶ ګڼه، **۸۵**-۹۲ مخونه.

۱۶۷- ننګرهار مجله (میاشتنۍ)، ۱۳۵۲ کال، د وړي میاشتنۍ ګڼه، ۳۷-۳۹ مخونه.
۱۶۸- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۶ ګڼه، ۲۲ مخ.
۱۶۹- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۴ ګڼه، ۲۲ مخ.
۱۷۰- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۱-۲ ګڼه، ۱۵ او ۴۹ مخ.
۱۷۱- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۳ ګڼه، ۱۳ او ۲۸ مخ.
۱۷۲- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۵ ګڼه، ۱۳ مخ.
۱۷۳- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ ګڼه، ۱۰۴-۱۰۶ مخونه.
۱۷۴- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ ګڼه، ۱۲۲-۱۲۴ مخونه.
۱۷۵- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ ګڼه، ۱۳۱-۱۴۰ مخونه.
۱۷۶- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، ۳ ګڼه، ۱۲۹-۱۳۱ مخونه.
۱۷۷- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، ۴ ګڼه، ۱۵۹- ۱۲۲ مخونه.
۱۷۸- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال ۱۲۱- ۱۳۵ مخونه.
۱۷۹- پښتو څېړنې، د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۶۷کال، ۴۱۲- ۴۵۹ مخونه.
۱۸۰ کابل مجله، ۱۳۴۷ کال، ۱۱-۱۲ ګڼه، ۱۰۹ مخ.
۱۸۱- ننګرهار مجله، ۱۳۵۳کال، د وړي میاشتې ګڼه، ۲۳ او ۳۳ مخ.
۱۸۲- بیاض، فارسي هندوستاني خپرني اورګان، ۱۹۸۳م کال، لومړۍ ګڼه،
۱۸۳- هېواد ورځپاڼه، ۱۳۵۹کال، وږی، ۱۳۱ نېټې ګڼه.

۱۸۴- پوهاند زیار: ویي پوهنه، کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.
۱۸۵- پوهاند زیار: ویي رغاونه، د کابل پوهنتون گستنر چاپ، **۱۳۵۵** کال.
۱۸۶- پوهاند زیار: د ژبپوهنې بنسټونه، د کابل پوهنتون گستنر چاپ، **۱۳۵۳** کال.
۱۸۷- پوهاند زیار: نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی، د کابل پوهنتون گستنر چاپ، **۱۳۵۶** کال.
۱۸۸- پوهاند زیار: پښتو لیکلار، ننگرهار پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.
۱۸۹- پوهاند زیار: پښتو نومتړنگونه، د سویس د برن پوهنتون خپرونه، **۱۹۷۴**م کال.
۱۹۰- وږمه مجله، **۱۳۵۷**کال، **۳** گڼه، **۱۱۸-۱۳۰** مخونه.
۱۹۱- پوهنې مجله، **۱۳۳۹** کال، لومړۍ گڼه، **۲۳-۳۶** مخونه.
۱۹۲- کابل مجله، **۱۳۵۳** کال، ۲ گڼه، ۱۰-**۱۵** مخونه.
۱۹۳- پوهاند زیار: پښتانه او ورونه ملیتونه،ژباړه، ۱۳۶۶ کال.
۱۹۴- کابل مجله، **۱۳۴۳** کال، **۳** گڼه، **۴۷-۴۸** مخونه.
۱۹۵- دوستي مجله، ۱۳۶۰ کال، ۷ گڼه، **۴۳-۵۲** مخونه.
۱۹۶- دوستي مجله، **۱۳۶۲**کال، ۲ گڼه، **۵۲-۵۸** مخونه.
۱۹۷- عبدالکریم پتنگ: د غرونو څوکې، د کابل پوهنتون خپرونه، **۱۳۵۹** کال.

۱۹۸- عبدالحی حبیبي: نوموړکي مورخین، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي خپرونه، **۱۳۵۹**کال.
۱۹۹- میا فقیر الله جلال ابادي: فواید فقیرالله، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي خپرونه، **۱۳۵۹** کال.
۲۰۰- عبدالشکور رشاد: د پټې خزانې فرهنګ، د ادبیاتو پوهنځي خپرونه، **۱۳۲۲** کال.
۲۰۱- عبدالحی حبیبي، د میا فقیرالله پېژند لیک، د ادبیاتو پوهنځي خپرونه، **۱۳۵۹**کال.
۲۰۲- عبدالشکور رشاد: د احمدشاه بابا د دېوان غورچاڼ، **۱۳۵۷** کال.
۲۰۳- عبدالکریم محب: د چینیانو یونلیکونه، ژباړه، د علومو اکاډمۍ خپرونه، **۱۳۵۷**کال.
۲۰۴- افضل ټکور: دا لیکوال دا خبرې، د قومونو او قبایلو چارو وزارت د نشراتو او فرهنګي چارو د ریاست خپرونه، **۱۳۲۲**کال.
۲۰۵- عبدالروف خپلواک: ټولنپوهنه، ژباړه، **۱۳۵۲**کال.
۲۰۶- پروفیسور دوکتورعبدالظهور او پوهنمل عین الدین نصر: مقدمه بر زبانشناسی، د کابل پوهنتون خپرونه، **۱۳۲۳**کال.
۲۰۷- دوست شینواری، زړه پانګه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ **۱۳۲۳** کال.
۲۰۸- پروفیسور سیال کاکړ: د کوشنیانو ژبه، د کوټې چاپ، **۱۹۷۹**م کال.
۲۰۹- باقي بریال: مینه نه مري، شعري غونډ ، **۱۳۲۷** کال.

۲۱۰- عبدالروف بېنوا: پښتو روزنه، د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز خپرونه، **۱۳۵۷** کال.
۲۱۱- د غلام محی الدین افغان افکار او اثار، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.
۲۱۲- نصر الله حافظ: ستا د چم ګلونه، د چاپ او خپرونې د دولتي کومیټې خپرونه، **۱۳۶۵** کال.
۲۱۳- کاوون توپاني: شګې او ګلونه، د چاپ او خپرونې د دولتي کومیټې خپرونه، **۱۳۶۶** کال.
۲۱۴- ابراهیم عطایي: د پښتني قبایلو اصطلاحي قاموس، د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز خپرونه، **۱۳۵۷** کال.
۲۱۵- دوکتور ګل محمد نورزی: ادبي ژانرونه او مکتبونه، ۱۳۷۰ کال.
۲۱۶-پوهاند زیار: ګلکڅونه، د لیکوالو انجمن خپرونه، ۱۳۶۷کال.
۲۱۷- کابل مجله، **۱۳۴۳** کال، **۳** ګڼه، **۴۷-۴۸** مخونه.
۲۱۸- د خوشال ختک فراق نامه، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۳ کال.
۲۱۹- د راحت یاد، د کابل پوهنتون خپرونه، **۱۳۶۳** کال، **۵۷-۶۵** مخونه.
۲۲۰- پښتو پښویه (ګرامر)، پوهاند زیار، د کابل پوهنتون خپرونه، **۱۳۶۲** کال.
۲۲۱- مېرمن مجله، ۱۳۶۴ کال، **۵** ګڼه.

۲۲۲- څارندوی مجله، ۱۳۲۷کال، ۱۰ ګڼه.
۲۲۳- پوهنتون کابل اوونیزه، ۲۱-۵-۱۳۲۲ نېټې ګڼه.
۲۲۴- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ ګڼه، ۶۹-۷۱ مخونه.
۲۲۵- پښتو مجله، ۱۳۲۰ کال، لومړۍ ګڼه، ۴۵-۴۷ مخونه.
۲۲۶- پښتو مجله، ۱۳۵۹کال، ۴ ګڼه، ۱۱۸-۱۳۰ مخونه.
۲۲۷- پښتو مجله، ۱۳۵۹کال، لومړۍ ګڼه، ۹۲- ۱۰۵ مخونه.
۲۲۸- پښتو مجله، ۱۳۲۰ کال، ۳ ګڼه، ۶۵-۷۰ مخونه.
۲۲۹- پښتو مجله، ۱۳۶۲کال، ۳ ګڼه، ۴۵-۵۰ مخونه.
۲۳۰- کابل مجله، ۱۳۵۷کال، ۲ ګڼه، ۱۰۲-۱۰۷ مخونه.
۲۳۱- کابل مجله، ۱۳۵۹کال، ۳ ګڼه، ۱۳-۱۸ مخونه.
۲۳۲- پلوشه مجله، ۱۳۵۷کال، ۱-۲ ګڼه، ۲۴-۲۶ مخونه.
۲۳۳- پلوشه مجله، ۱۳۵۷کال، ۳ګڼه، ۳۴-۳۵مخونه.
۳۳۴- پلوشه مجله، ۱۳۵۶کال، ۴ ګڼه، ۲۵-۳۲ مخونه.
۲۳۵- پلوشه مجله، ۱۳۵۵کال، ۲ ګڼه، ۲۳-۲۸ مخونه.
۲۳۶- برکت الله کمین: تلوسې، شعري غونډ، ۱۳۵۲کال،
۲۳۷- کابل مجله، ۱۳۲۷کال، ۵ ګڼه، ۳۵-۵۴ مخونه.
۲۳۸- زیار: د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (ژباړه)، ۱۳۲۹ کال.
۲۳۹- خاوره، امین افغانپور، ۱۳۲۷ کال.

یادښت: ما په پورتنیو یاد شویو اخځونو کې د هغوی ټول یاد شوي مخونه نه دي را اخیستي، یوازې مې د لیکنو څرنګوالی او د هغوی سرلیکونه را اخیستي دي او په ځینو ځایو کې مې د هغوی

ټول مخونه هم را اخیستي دي. د پوره مخونو راوړنه مې په دې خاطر کړې ده، چې شمېر او څومره والی یې څرګند شي.

وروستۍ بشپړونه

د کتاب د چاپ چمتو کېدنې په وروستیو شېبو کې د استاد زیار د تازه زېږونو او خپرونو دا لنډېز برابر کړای شو:

۱- په ادبي برخه کې یې څلور شعري غونډونه (د سبرونو نڅا، ګلوییونه، رزم و بزم، څڅواکي) او یو داستاني اثر (مینه د زړه په وینه) له چاپه راووتل. همدارنګه یې یو ننداریک (ډرامه) چې پر ۱۳۵۷ کال یې کښلې وه او چاپ و ننداري ته لا نه ده وړاندې شوې، دلته د یاد وړ ده.

۲- په څېړنیزه برخه کې یې یوه نوې څېړنه ((د پټې خزانې لیکزیکي شننه)) چې برخه برخه د ((وفا)) په اوونیزه کې خپره شوې ده، په همدغه روان کال کې په کتابي بڼه چاپ ته سترګې پر لار ده. د پېښور پوهنتون پښتو څانګې او پښتو اکېډمۍ د باړه ګلۍ د تېر او سږ کال په غبرګو سیمینارونو کې یې اوږدې اوږدې څېړنې وړاندې کړې دي. همدا راز یې د بېلابېلو غونډو او خپرونو لپاره یو لړ لیکنې څېړنې، کره کتنې او سریزې کښلې دي او د لوی احمد شاه بابا د ۲۲۰ تلین په نمانځنه کې یې یوه لیکنه په وفا اوونیزه او بله د خلیل ولسي ادبي جرګې د اړوند سیمینار په غونډه کې چاپ شوې ده.

۳- په ژباړیزه برخه کې یې ((د هند و اروپایي ژبو لرغونی تاریخ)) د یادونې وړ دی چې له الماني سرچینو څخه یې را ژباړلې

او د کابل مجلې د ۱۳۷۰ کال د درېیمې ګڼې برابر ۳۴ مخه یې پرې نیولي دي.

د فرانسې افغانپوهاند کیفر لپاره یې ((د پټې خزانې الماني ژباړه او ګرامري شننه)) خو تراوسه کوره هېره وه، همداسې یې په څلورو ژبو لیکلې ((ځانپېښنې)) هم دروا خله.

یون، ۱۳۷۲ل کال، مرغومی

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیا ته راغلی. محمد اسمعیل یون په لنډ ډول د افغانستان په معاصره ادبي او روښنفکري کړۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغلی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

کې د ماستري دوره پيل شوه، يون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پايته ورسوله.

محمد اسمعيل يون له ۱۳۷۰ل کال څخه بيا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي تدريسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد يون د ((کابل پوهنتون))، ((هيلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه ديو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاديون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې ببړنۍ لويې جرګې ته د ختيزو ولايتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بيا د جرګې د غړو له خوا د ببړنۍ لويې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد يون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاريخي مسوليت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطيو مخه يې ونيوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوين بهير پيل شو، نو استاد يون بيا ددې بهير لپاره د ختيزو ولايتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختيزو ولايتونو کې د اساسي قانون د لويې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له

خوا ترسره شول استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده ورسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکلیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم

ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اینبودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې

ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړی شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

- هیلۍ　　　　گډه شعري ټولګه　　　　دویم ۱۳۸۷
- نیمګړي ارمانونه　　　　د حیران شعري ټولګه　　　　دویم ۱۳۸۷
- د لوونو فصل　　　　ګډه شعري ټولګه　　　　دویم ۱۳۸۷
- د نازو انا یاد　　　　د سیمینار د لیکنو ټولګه　　　　دویم ۱۳۸۷
- د استاد الفت نثري کلیات　　　　د استاد الفت نثرونه　　　　درېیم ۱۳۸۷
- سیندونه هم مري　　　　د اسحق ننګیال شعري منتخبات　　　　دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر　　　　دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر　　　　دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر　　　　دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر　　　　د اماراتو یونلیک　　　　دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی　　　　د اروپا یونلیک　　　　لومړی ۱۳۸۷
- د پنتاګون ترخنډو　　　　د امریکا یونلیک　　　　لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه　　دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری　　　　دویم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود　　　　دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه　　　　دویم ۱۳۸۷

- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- ببرړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سياسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو ليکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړيوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد يون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زيار کې ورته دنور زغم او وسېلې هيله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

Agha Library

The Digital Library

Ostad Zeyar,

a bright star of pashton's culture

By:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-06-8

9 789936 500068 >

د خپرونو لړ: (۷)